ἐλεύθερα Γράμματα

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΖΩΝΤΑΝΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΗΝ 1 ΚΑΙ 15 ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ 6β (ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ «ΑΕΤΟΣ») ΤΗΛ. 21.081

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΑΘΗΝΑ, ΚΥΡΙΑΚΗ 15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1946
ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 1000 ——— ΑΡΙΘΜΟΣ 57

ΣΥΝΘΕΣΗ Α. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΛΗΝΟΣ

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Τοῦ Γ. Λαμπρινοῦ

Ἄλλη μιὰ φορὰ ἐφέτος, στὴν τρίτη ἐπέτειο ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἡ μορφὴ τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ προβάλλει ἀνάμεσά μας αὐστηρή. ἐπιβλητική. ὀλύμπια.

Ἡ μορφὴ τοῦ πνευματικοῦ χρέους.

Ἦρθε ἀπὸ μακρυὰ παράδοση νεοελληνικῆς ζωῆς, πέρασε ἀπὸ στάδια σκληρῆς ἐσωτερικῆς δοκιμασίας, ἄφησε μὲ τὸ σταθερό του βῆμα θαρρετὰ πίσω ὅ,τι δὲν προχωροῦσε καὶ ἔφτασε νικητὴς νὰ στήσει τὴ σημαία του στὴν κορυφὴ ἑνὸς πολύμοχθου βίου.

Ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε ὁ Γληνός, ἀπὸ ποῦ πέρασε καὶ ποῦ ἔφτασε ;

Δὲν ὑπάρχει, γιὰ μᾶς τοὺς νεώτερους Ἕλληνες, μάθημα μεγαλύτερο καὶ γονιμώτερο ἀπὸ τὴν πορεία τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του.

Δάσκαλος, ἀγωνιστὴς τοῦ δημοτικισμοῦ, ἐκπαιδευτικὸς μεταρρυθμιστής, φιλόσοφος, κοινωνικὸς ἀναγεννητής, πολιτικός, ἀγωνιστής.

Ἀνηφορικὴ πορεία ἑνὸς ὁλοκληρωμένου πνευματικοῦ ἀνθρώπου ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ ἁπλὸς δάσκαλος τοῦ γένους γιὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὶς κορυφὲς καὶ τὴν κρίση τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τοῦ ἔθνους καὶ νὰ φτάσει, ἀλαφρωμένος πιὰ ἀπὸ τὰ καταθλιπτικὰ βάρη τοῦ χρεωκοπημένου μεγαλοϊδεατισμοῦ, στὶς ἐπάλξεις τοῦ πρωτοπόρου ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Εἴπανε: πολυεδρικὴ προσωπικότητα.

Εἴπανε ἀκόμη: δάσκαλος, φιλόσοφος, ἀγωνιστής.

Εἴπανε τέλος: Ὁδηγητής.

Ὅλα σωστὰ καὶ ὅλα ἀληθινά.

Ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα καὶ περισσότερο ἀπ' ὅλα ἡ μορφὴ τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ εἶναι τὸ σύμβολο τοῦ πνευματικοῦ χρέους.

***

Δὲν εἶναι ἡ ὥρα θαρρῶ τῆς ἀναλυτικῆς μελέτης τοῦ ἔργου του. Ἄλλοι φωτισμένοι καὶ σοφώτεροι, στὰ τρία χρόνια ποὺ μᾶς χωρίζουν ἀπὸ τὸ θάνατό του, μίλησαν ἀναλυτικὰ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Δασκάλου καὶ τοῦ Ὁδηγοῦ χωρὶς νὰ ἔχει ἀκόμη ἐξαντληθεῖ. Ὁ χρόνος πάντα εἶναι μπροστά μας.

Ἡ ὥρα ποὺ περνᾶμε προβάλλει τὴν ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνευματικοῦ χρέους. Καὶ κανεὶς ἄλλος δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ πῶς τὄχει ἐπιτελέσει μὲ τὸν τρόπο καὶ στὸ βαθμὸ τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ, σὲ μιὰ ζωὴ ὅλο καὶ πλησιέστερα πρὸς τὸ λαὸ καὶ τελικὰ μαζί του, ἐπικεφαλῆς του καὶ ὁδηγός του.

Ἡ ὥρα ποὺ περνᾶμε μᾶς θυμίζει τὴν ἐπιβλητικὴ μορφή του, στὴν ὕψη στὴ ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ χρέους, ὡς τὴν ἔσχατη συνέπειά του, στὴν ὑπηρεσία τοῦ λαοῦ, ὡς τὸ θάνατο.

Θὰ περίμενε κανεὶς ἀλλοιῶς τὴν ὄψη τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς χώρας μας σήμερα. Ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀκριβὴ πεῖρα τόσων αἱματηρῶν χρόνων νεοελληνικῆς ζωῆς, ὕστερ' ἀπὸ τὴ βαθύτατη καὶ συγκλονιστικὴ δοκιμασία μιᾶς κατοχῆς, ὕστερ' ἀπὸ τὸ φωτεινὸ πέρασμα ἑνὸς Γληνοῦ.

Ἀκριβῶς ὕστερ' ἀπ' ὅλ' αὐτά.

Ἐλᾶτε νὰ ἀντικρύσουμε μαζί, κατάματα, ὀδυνηρά, τὸ θέαμα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ὅσο αὐστηρὰ θὰ τὸ ἔκανε καὶ ὁ Δάσκαλος, ἂν ζοῦσε.

Δὲ θὰ μιλήσω ἐδῶ γιὰ τὴ μεγάλη μερίδα τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔμειναν πιὰ ὁριστικὰ μὲ τὸ λαό, πλάϊ στὸ λαό, ἐπικεφαλῆς τοῦ λαοῦ, πιστοὶ μαθητὲς τοῦ Δασκάλου, συνεπεῖς στὸ χρέος τους.

Ὑπάρχει μιὰ χορεία ἄ λ λ ω ν.

Αὐτοὶ οἱ ἄ λ λ ο ι ξεχώρισαν. Μιὰ μερίδα, λιγοστὴ εὐτυχῶς, ἔδεσε τελειωτικὰ τὴν τύχη της μὲ ὅ,τι πιὸ καθυστερημένο, ὅ,τι πιὸ σάπιο, ὅ,τι πιὸ χρεωκοπημένο σχηματίζει τὴν πολιτικὴ ἀντίδραση τοῦ τόπου. Χωρὶς συνείδηση καὶ χωρὶς ντροπή, ἔγινεν ὁ βραχνοκόκκορας τοῦ νεκραναστημένου φασισμοῦ.

Δυό, τρεῖς, πέντε, δέκα εἶν' αὐτοί. Γνωστοί. Ἀπομονωμένοι. Χολερικοί. Σημαδεμένοι καυτερὰ μὲ τὴν καταδίκη στὸ μέτωπό τους. Δὲν ὑπάρχει γι' αὐτοὺς συνείδηση ἀνθρώπου, συνείδηση λαοῦ, συνείδηση πνευματικοῦ χρέους. Ὑπάρχει ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πούληση — σωματικά, πνευματικά, ψυχικά.

Στὸ κενὸ ἑνὸς κ έ ν τ ρ ο υ ὅμως ζεῖ καὶ κινεῖται μιὰ ἄλλη μερίδα, πολυπληθέστερη, ἐλισσόμενη, ἀνεδαφικώτερη, ἀνερμάτιστη. Μὲ πίστη καὶ χωρὶς πίστη Μὲ ἰδανικὰ καὶ χωρὶς ἰδανικά. Μὲ προσανατολισμοὺς καὶ χωρὶς προσανατολισμούς. Μὲ ὅλα καὶ μὲ τίποτα.

Χαμηλά, ψιθυριστά, ἄλλοτε φανερὰ στὸ δρόμο, ἄλλοτε κρυφὰ στ' αὐτί, δὲ θέλησαν νὰ μὴν ποῦν πῶς εἶναι, θὰ θέλανε νὰ εἶναι, μὲ σταθερὰ ἰδανικὰ καὶ σταθερὰ μὲ τὸ λαό. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἄφησαν τὸν ἑαυτό τους νὰ σταθεῖ ἀποφασιστικὰ μαζί του.

Δειλία, ἀνωριμότητα, ἔλλειψη πίστης, ἀξεκαθάριστος ἰδεολογικὸς ὁρίζοντας;

Ἴσως τὸ καθένα χωριστά. Ἴσως καὶ ὅλα μαζί.

Καὶ σέρνονται ταπεινοί, μοιραῖοι, θλιβεροὶ σὲ τέλματα χαμοζωῆς ποὺ τοὺς ἀσφαλίζει μιὰν ἐφήμερη δόξα, ἐθελοντὲς τῆς φυγῆς ἀπὸ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς.

Δὲν εἶναι ὅλοι οἱ ἴδιοι. Ὑπάρχουν ἀποχρώσεις. Ἂς μὴν ξεχνοῦμε ὅμως πῶς μιὰ ὁμάδα, συγγενική, ἀπὸ τὴν ἴδια μεγάλη κατηγορία, παραιτήθηκε, μόλις προχθές, ἀπὸ τὸ ἐπαγγελματικό της Σωματεῖο.

Φόβος ; Ναί, φόβος.

Κάπου ἔχει πετάξει μακρυὰ ἡ συνείδηση

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ ΣΕ ΝΕΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠ' ΤΟΝ Π. ΛΕΚΑΤΣΑ

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ ΣΤΗΝ ΔΗΛΩΣΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΑΚΤΙΝΕΣ»

ΜΗΝΥΜΑ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΣΥΝΔΙΚΑΤΩΝ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΟΥΣ

ΜΙΛΑΝΕ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΡΙΣΗ. ΟΙ ΑΙΜ ΒΕΑΚΗΣ Δ. ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ Τ. ΜΟΥΖΕΝΙΔΗΣ ΚΑΙ Κ. ΚΟΥΝ

ΚΑΙ ΕΝΑ ΗΜΙΣΕΛΙΔΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΔΕΚΕΜΒΡΗ

ΤΑ
"ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ,,

μὲ τὸν καινούργιο χρόνο φιλοδοξοῦν νὰ γίνουν

ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ, ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

.....

◆ Θὰ δημοσιεύσουν μελέτες γιὰ κοινωνικὰ ἱστορικὰ καὶ πνευματικὰ ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ποὺ θὰ φωτίσουν τὴν πορεία τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

◆ Τὰ γενικὰ ἐκλαϊκευτικὰ ἄρθρα θὰ κατατοπίσουν τὸ ἀναγνωστικό μας κοινὸ στὰ σύγχρονα πολιτικά, φιλοσοφικὰ καὶ αἰσθητικὰ προβλήματα.

◆ Πρόσωπα καὶ ἐποχὲς τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ θὰ μελετηθοῦν καὶ θ' ἀξιολογηθοῦν σὲ τρόπο ποὺ νὰ προάγεται ἡ σωστὴ γνώση τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

◆ Θὰ δημοσιευθοῦν ἔργα τέχνης—ποίηση, πεζὸς λόγος, εἰκαστικά, πλαστικά—ποὺ θὰ δεῖξουν τὴν πλούσια νεοελληνικὴ καλλιτεχνικὴ παραγωγὴ ποὺ βρίσκεται τόσο κοντὰ στὴ ζωὴ καὶ στοὺς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ μας.

◆ Μὲ τὴ δημοσίευση ξένων ἔργων τέχνης καὶ μὲ γενικὲς ἀνταποκρίσεις καὶ ἄρθρα θὰ δίνουμε τὸν παλμὸ τῆς διεθνοῦς πνευματικῆς ζωῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς Βαλκανικῆς.

◆ Πλούσιο δεκαπενθήμερο, καμπάνιες γιὰ ζωντανὰ ἑλληνικὰ ζητήματα καὶ ἀντικειμενικὴ κριτικὴ ἐπισκόπηση τῶν πνευματικῶν ἐκδηλώσεων θὰ κατατοπίζουν τοὺς ἀναγνῶστες μας στὴν ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ θὰ τοὺς βοηθάνε στὴν ἀξιολόγησή της.

ΤΑ
ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

θὰ μελετήσουν συστηματικὰ καὶ θὰ ἀξιολογήσουν ἀντικειμενικὰ τὰ πνευματικὰ προβλήματα. Θὰ βοηθήσουν στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ στὴ δημιουργία νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ.

τοῦ πνευματικοῦ χρέους.

Θὰ ξανάρθει ;

Θέλει νὰ πιστεύει κανεὶς πὼς ναί, θὰ ξανάρθει.

***

Ζητᾶμε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνευματικοῦ χρέους, μέσα στὶς διαστάσεις τῆς μορφῆς ἑνὸς Γληνοῦ.

Ζητᾶμε τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἀληθινοῦ πνευματικοῦ χρέους ἀπέναντι σ' αὐτὸν τὸ λαὸ ἀπὸ τὸν κάθε πνευματικὸν ἄνθρωπο, μὲ τὴν προβολὴ ἑνὸς ἀντικοῦ στήθους, ὅπως ὁ Δάσκαλος, ἀπέναντι στὸ βόλι τοῦ ἐχθροῦ.

Νὰ γιατὶ σήμερα, στὴν τρίτη ἐπέτειο ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ, βλέπουμε περισσότερο σ' αὐτὸν τὴν ὡραία, τὴν ἐπιβλητική, τὴν ὀλύμπια μορφὴ τοῦ πνευματικοῦ χρέους ἀπέναντι στὸ λαό μας.

Ἔτσι, ὡραία, ἔτσι ἐπιβλητικὴ ζητᾶμε τὴ μορφὴ τοῦ κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου.

Ὁραματίζομαι τὸν πόθο μου : ἕνα ἄγαλμα μεγάλο, ἁπλό, δωρικό, στημένο στὴν καρδιὰ τῆς Ἀθήνας, σὲ μιὰ πλατεία της, μὲ τὴν αὐστηρὴ μορφὴ τοῦ Δασκάλου καὶ τὸ χέρι ἁπλωμένο κατὰ τὴν Ἀνατολή, σύμβολο ἀκατάλυτο ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ χρέους, ὡς τὸ θάνατο.

Λέω πὼς ὁ κοινὸς τοῦτος πόθος δὲ θὰ μείνει γιὰ πολὺ ἀκόμα ἕνα ἁπλὸ ὅραμα μονάχα...

ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΝΑΖΙΜ ΧΙΚΜΕΤ ΡΑΝ

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Μέσα στὶς Ἀκροναυπλίες τῆς Προύσας βρίσκεται δεσμώτης τώρα καὶ δεκατρία χρόνια, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τούρκικου λαοῦ, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἐπαναστάτες ποιητὲς τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Ναζὶμ Χικμὲτ Ράν. Σὰν ἄνθρωπος, σὰν ἀγωνιστὴς καὶ σὰ διανοούμενος ὁ Ν. Χ. στάθηκε κοντὰ στὸ λαὸ καὶ πάλεψε γιὰ τὴ μεγάλη ὑπόθεση τοῦ λευτερωμοῦ του. Ὅλη ἡ περίοδο τῆς ἐλεύθερης ζωῆς του πέρασε μέσ' στοὺς ἀγῶνες τοῦ λαοῦ, ποὺ συχνὰ γι' αὐτοὺς κυνηγήθηκε καὶ φυλακίστηκε ἀπ' τὴ νεογέννητη τούρκικη Δημοκρατία. Ἡ τελευταία φυλάκισή του ἀρχίζει ἀπ' τὰ 1933 καὶ ξακολουθᾶ καὶ δὲν ξέρουμε πόσα χρόνια ἀκόμη θὰ κρατήσει.

Ὁ Ν. Χ. μεγάλωσε κι' ἀτσαλώθηκε μέσα στὴν πάλη τοῦ λαοῦ ποὺ χρόνια τὴν καθοδήγησε. Παρόλο ὅτι ἦταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια δέθηκε τόσο γερὰ μὲ τὸ πρωτοποριακὸ κίνημα τῆς χώρας του, ποὺ σ' αὐτό, μαζὶ μὲ τοὺς τίτλους του ποὺ θυσίασε, ἐπρόσφερε ὅλες τὶς δυνάμεις του, ὅλο τὸν ἑαυτό του, ὅλη τὴ ζωή του. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀξιοπρόσεχτο στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἀφομοίωση τοῦ ποιητὴ—ἀρχηγοῦ μὲ τὸ κίνημα καὶ τὸν ἀγώνα. Ζεῖ, ἐργάζεται, κοιμᾶται, μὲ τὸν ἀγώνα, μὲς στὸν ἀγώνα. Ἕνας, ἐπαναστάτης ποιητὴς γιὰ νὰ εἶναι ἀγωνιστὴς ἔπρεπε νὰ ζεῖ μέσα στὸν ἀγώνα.

Συνήθως σὲ μεταβατικὲς περιόδους, ὅπως ἡ σημερινή, οἱ ἄνθρωποι καὶ πιότερα οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ παλιὸ στὸ καινούργιο περιβάλλον, ἀπ' τὸν παλιὸ στὸν καινούργιο κόσμο, κουβαλοῦν μαζί τους τὰ σπέρματα τοῦ ἐσωτερικοῦ διχασμοῦ, δηλ. νιώθουν καὶ κουβαλοῦν μέσα τους ἕνα διπλὸ ἐγώ : ἕνα σκλάβο ποὺ εἶναι ἐξικοιωμένο μὲ τὸ παλιὸ κ' ἕνα λεύτερο ποὺ ἀγωνίζεται καὶ πάει μπροστά. Τὴ μοίρα τούτη λίγοι μπόρεσαν καὶ μποροῦν νὰ τὴ νικήσουν.

Κι' αὐτὸς ὁ Λένιν ἔνιωθε κάποτε νὰ γλυκαίνει ἡ καρδιά του μέσα σὲ μακρυνὲς νοσταλγίες ὅταν θυμόταν κάποια παιδιάτικα χρόνια του. Μπορεῖ τοῦτο νὰ μὴν ἐμπόδιζε στὴ συνέχιση τῆς ἀνειρήνευτης πολύπλευρης ἐπαναστατικῆς δράσης του. Μὰ δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς αὐτὸ δὲν ἦταν μιὰ αἰσθηματικὴ ἀνωμαλία μὲς στὴν τραχειὰ ζωὴ τοῦ μεγάλου ἡγέτη.

Ὁ μεγάλος ποιητὴς τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ, ὁ ἐπαναστάτης Μαγιακόφσκυ νικήθηκε ἀπ' τὴ μοίρα τούτη κι' αὐτοχτόνησε. Ὁ Ν. Χ. νίκησε τὴ μοιραία τούτη πραγματικότητα. Μέσα του ἡ τέχνη, ὁ ἀγώνας, ἡ ἐπανάσταση κ' ἡ φύση τοῦ ποιητὴ ἀφομοιώθηκαν σ' ἕνα σύνολο ἀδιάσπαστο ποὺ ἀποτέλεσε τὸν Ναζὶμ Χικμετικὸ κόσμο. Αὐτὸς δὲ νίκησε μονάχα, μά, ἀπόλαψε κι' ὅλας τοὺς καρποὺς τῆς νίκης του.

Μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητὴ τῶν «Γραμμάτων στὴν Ταράντα Μπαμποῦ» τοῦ «Ἔπους τοῦ Σεῖχη Μπεντρεττὶν τοῦ γιοῦ τοῦ Καδῆ τῆς Σιμαβνέ», κυριαρχοῦν τὰ καινούργια στοιχεῖα τῆς ζωῆς κ' οἱ νέες ἰδεολογικὲς ἀντιλήψεις, ποὺ στοιχεῖα κι' ἀντιλήψεις εἶναι ἡ οὐσία τῆς τέχνης του.

Ἡ τέχνη τοῦ ἐπαναστάτη Ν. Χικμέτ, ὅπως καὶ τὸ διακήρυξε, βρίσκεται σὲ μιὰ ἀδιάσπαστη κι' ἁρμονικὴ σχέση μὲ τὴ ζωή, μὲ τὴ σύγχρονη ζωή. Ἡ σχέση τούτη ἀποτελεῖ τὴ σύνθεση τῆς καινούργιας τέχνης ποὺ δὲν εἶναι μόνο ἐκφραστὴς τῆς ζωῆς μὰ καὶ συντελεστὴς στὴν ἐξέλιξή της. Μὲ τὶς θέσεις του αὐτὲς ὁ Ν. Χ. προσέφερε καινούργιο περιεχόμενο, καινούργια ἀντίληψη γιὰ τὸν προορισμὸ καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς τέχνης. Ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ γίνει ἡ Τέχνη ζωντανὸς κι' ἀληθινὸς κοινωνικὸς παράγοντας ποὺ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸς ἐκφραστὴς τῆς ζωῆς κι' ἀπ' τὴν ἄλλη νὰ παίζει ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἀνάπτυξη τῆς πραγματικῆς προόδου.

Ἡ ἁρμονικὴ συνεργασία τῆς τέχνης τοῦ Ν. Χ. μὲ τὴ ζωή, ποὺ τὴ χαραχτηρίζει μιὰ διαλεχτικὴ σύνθεση, δίνει στὰ ἔργα του μιὰ ξέχωρη ἰδιότητα μονιμότητας ποὺ τὴ συγκροτοῦν ἡ εἰλικρίνεια τῶν αἰσθημάτων τους, ἡ μεγάλη προοπτική τους, ἡ ἐπαναστατικὴ κλασσικότητα τοῦ θέματός του. Τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν πεθαίνουν μὲ τὸν ποιητὴ τους καὶ τὴν ἐποχή του. Ἡ διαλεχτικὴ σύνθεσή τους δίνει σ' αὐτὰ τὴ δυνατότητα νὰ ἐξελιχτοῦν μέσα στὸ χρόνο. Στὸ γραφτό του στὸν «Ἀβυσσινὸ ἀδελφό μου» λέει ὁ Ν.Χ. «... Τὸ τελευταῖο νικητήριο θὰ τὸ καλπίσεις ἐσύ. Ἐσὺ θὰ νικήσεις. Ἐσὺ ἀντέχεις στὸ διάβα τοῦ καιροῦ...» Τὰ ἴδια λόγια θὰ μποροῦσαν νὰ εἰπωθοῦν, ἄσχετα ἀπὸ χρόνο καὶ τόπο, γιὰ κάθε ὑπερασπιστὴ ὡραίου ἰδανικοῦ.

Μὲ τὴ σύνθεση τῆς πρωτοπόρας αὐτῆς τέχνης του, ὁ Ν. Χ. ἐπεβλήθηκε στὸν πνευματικὸ κόσμο τῆς χώρας του καὶ πρόσφερε οὐσιαστικὴ συμβολὴ γιὰ τὴν παραπέρα ἐξέλιξη τῆς τούρκικης λογοτεχνίας καὶ πιότερο τῆς ποίησης. Ἐσωτερικὰ κ' ἐξωτερικὰ ἡ σύγχρονη τούρκικη ποίηση, παρόλη τὴ λυσσασμένη ἀντίδραση τῶν θαυμαστῶν καὶ τῶν ὀπαδῶν τοῦ αὐλικοῦ λυρισμοῦ καὶ τῆς αὐλικῆς ἀπομόνωσης ποὺ προσπαθοῦν νὰ βάλουν τροχοπέδες στὴν ἐξέλιξη τῆς σύγχρονης τούρκικης τέχνης, αὐτὴ βαδίζει πάνω στ' ἀχνάρια τῆς τεχνοτροπίας τοῦ Ν. Χ., ἄσχετα ἂν ἕνα μέρος αὐτῆς εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὶς ἰδεολογικὲς κατευθύνσεις τοῦ στιχουργοῦ τῆς «Τζοκόντας καὶ Σι - για - οῦ». Τὸ προβάδισμα καὶ τὴν ἐπίδραση αὐτὴ δεν τὴν ἀρνιοῦνται κι' αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοί του, ποὺ βρίσκουν πάντοτε εὔκολα μιὰ «δικαιολογία» γιὰ νὰ κατέρχονται σὲ ταπεινὲς κ' αἰσχρὲς συκοφαντίες ἐνάντια στὸν πιὸ ἡρωϊκὸ ἀγωνιστὴ τοῦ τούρκικου λαοῦ καὶ στὸν πιὸ δυνατὸ τεχνίτη του. Νὰ ἕνα δεῖγμα τῆς ποίησης τοῦ Ναζὶμ Χικμέτ :

Ἴσως ἐγὼ
ἀπὸ κείνη τὴ μέρα
πολὺ πιὸ μπροστὰ
πάνω σ' ἕνα γιοφύρι
καθὼς θὰ μὲ κρεμάσουνε
ἕνα πρωϊνὸ
τὸν ἥσκιο μου θ' ἀμολύσω
στὴν ἄσφαλτο ἐπάνω.

Ἴσως ἐγώ,
ἀπὸ κείνη τὴ μέρα
πολὺ κατοπινὰ
θ' ἀποζήσω,
ὅμοια μὲ τὰ ἴχνη
λευκῆς γενειάδας
στὸ ξουρισμένο σαγόνι μου.

Κ' ἴσως ἐγώ,
ἀπὸ κείνη τὴ μέρα
πολὺ πιὸ κατοπινὰ σὰν ἀποζήσω,
ἀκουμπισμένος στοὺς τοίχους,
στὶς γωνιὲς τῶν πλατειῶν τῆς πόλης,
θὰ παίζω τὸ βιολί μου
γιὰ τοὺς γερόντους
ποὺ θἄχουν ἀποζήσει σὰν κ' ἐμένανε
ἀπ' τὸν ὕστερνό τὸν ἀγώνα.

Γύρω μας,
οἱ φεγγοβόλες στράτες
μιᾶς περασμένης νύχτας,
καὶ τὰ βήματα τῶν νέων ἀνθρώπων
ποὺ καινούργια τραγούδια
θὰ λένε.

Τὰ ἔργα τοῦ Ναζὶμ Χικμὲτ εἶναι πάνω ἀπὸ δεκαπέντε, ποιητικὲς συλλογές, πεζὰ καὶ θεατρικά. Μὲ αὐτὰ συνενώνει τὶς δημοκρατικὲς κ' ἐπαναστατικὲς δυνάμεις τῆς χώρας του, μόρφωσε καὶ μορφώνει τὸν τούρκικο λαό, ἀναπτύσσει τὸ ἐπαναστατικὸ αἴσθημά του κι' ἀνοίγει καινούργιους δρόμους προόδου καὶ πολιτισμοῦ.

ΑΛΥΣ ΑΣΙΑΤΗΣ

ΠΕΡΙΚΛΗ

Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟΣ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΑΒΑΣΤΕΙ ΣΤΗΝ *ΙΕΡΗ ΜΝΗΜΗ*

ΕΚΕΙΝΩΝ ΠΟΥ ΕΠΕΣΑΝ ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΗ ΤΟΥ 1944

ΠΟΛΕΜΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους ἔχουν ὡς τώρα μιλήσει ἐδῶ, παινοῦν αὐτὸν ποὺ 'βαλε καὶ τὸ λόγο τοῦτο στὴν ὁριζόμενη τελετή, σὰν ὄφορφο ποὺ 'ναι νὰ λέγεται στὴ ταφὴ τῶν νεκρῶν ἀτὸ τοὺς πολέμους. Ἐγὼ ὡστόσο θὰ εἶχα τὴ γνώμη πὼς γι' ἄντρες ποὺ στάθηκαν μ' ἔργα γενναῖοι, φτάνει μὲ ἔργα νὰ φαναιρώνουμε καὶ τὶς τιμές, σὰν κι' αὐτὰ ποὺ καὶ τώρα βλέπετε γύρω ἀπ' αὐτὴ την ταφὴ μὲ δημόσια ἔγνοια ἑτοιμασμένα, κι' ὄχι τὸ νὰ πιστέψει κανεὶς σὲ πολλῶν ἀρετὲς νὰ κρέμεται σ' ἕναν, ποὺ μπορεῖ καὶ καλὰ μπορεῖ καὶ χειρότερα νὰ μιλήσει. Γιατὶ δύσκολο νὰ πετύχει κανεὶς τὸν πρεπούμενο τόνο στὸ λόγο του, ἐκεῖ ποὺ καὶ μεταβιᾶς θὰ μπροοῦσε νὰ κάνει πιστευτὴ τὴν ἀλήθεια. Ἐκεῖνος ποὺ ξέρει ἀπ' αὐτοῦ του κι' ἀκούει καλόβολα, μπορεῖ νὰ νομίσει πὼς τὰ πράματα δείχνονται κάπως χειρότερα μπροστὰ σ' αὐτὰ ποὺ καὶ θέλει καὶ ξέρει· ὁ ἀνίδεος πάλι πὼς μερικὰ καὶ ἐξογκώνονται, καὶ τοῦτο ἀπὸ ζήλεια του, σὰ θ' ἄκουγε κάτι ποὺ περνάει τὴν ἀπὸ φυσικοῦ μπόρεσή του. Γιατὶ τὰ ἐγκώμια ποὺ λένε γιὰ· τοὺς ἄλλους τὰ σηκώνει κανεὶς μόνο ὥς ἐκεῖ ποὺ κι' ἀτός του θαρρεῖ πὼς εἶναι ἱκανὸς νὰ πράξει κάτι ἀπ' ὅσα ἀκούει· ὅμως ὅ,τι ἀπ' αὐτὰ τραβᾶ καὶ ψηλότερα ἀπὸ φθόνο τους πιὰ δὲν τὸ πιστεύουν. Ὡστόσο μιὰ κ' οἱ παλιοὶ τὸ βρῆκαν ἔτσι σωστό, πρέπει κ' ἐγώ, κρατώντας τὴ συνήθεια, νὰ δοκιμάσω νὰ πετύχω, ὅσο μπορῶ πιὸ καλά, τοῦ καθενός σας τὴ θέληση καὶ τὴ γνώμη.

Καὶ θ' ἀρχίσω ἀπὸ τοὺς προγόνους πρῶτα· εἶναι δίκιο καὶ ταιριάζει μαζὶ σὲ μιὰ τέτοια περίσταση νὰ τοὺς τιμοῦμε ἔτσι μὲ τὴ θύμησή μας. Γιατὶ οἱ ἴδιοι πάντα ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη γενιὰ τὴν ἐρχάμενη κατοικώντας τὴ χώρα μας, λεύτερην ὡς τὰ τώρα μὲ τὴν παληκαριά τους τὴν παραδῶσαν. Κ' ἐκεῖνοι λοιπὸν ἀξίζουν νὰ τοὺς δοξάζουμε κι' ἀκόμη πιὸ πολὺ οἱ πατέρες μας· γιατὶ ἀποχτώντας ὄχι χωρὶς μόχτο, κοντὰ σ' ἐκεῖνα ποὺ δέχτηκαν, καὶ τὴν ὅση ἐπικράτεια ἔχουμε, σ' ἐμᾶς τοὺς τωρινοὺς τὴν ἀφῆσαν. Στὰ πιὸ πέρα τέλος οἱ ἴδιοι ἐμεῖς ἐδῶ, ποὺ βρισκόμαστε τώρα ἀκόμη στὴν ὥριμη ἡλικία, τὴ μεγαλώσαμε, κι' ὀργανώσαμε ἔτσι τὴν πόλη μας ποὺ νὰ' ναι ὁλότελα αὔταρκη καὶ γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τὶς εἰρήνη. Τὰ ἔργα ὡστόσο τὰ πολεμικὰ ποὺ μ' αὐτὰ ἀποχτήθηκε τό 'να καὶ τ' ἄλλο, ἢ ἂν οἱ ἴδιοι ἐμεῖς ἢ οἱ πατέρες μας ἀποκρούσαμε μὲ καρδιὰ κάποιο βαρβαρικὸ ἢ ἑλληνικὸ ἐνάντιά μας πόλεμο—μὴ θέλοντας νὰ μακρολογῶ σ' ἀνθρώπους μπροστὰ ποὺ τὰ ξέρουνε, θὰ τ' ἀφήσω. Ἀπὸ ποιάν ὅμως σπουδὴ καὶ προσήλωση φτάσαμε σ' αὐτὰ καὶ μὲ ποιό πολίτευμα κι' ἀπὸ ποιούς τρόπους ζωῆς μεγάλα γενήκανε αὐτὰ πρῶτα δείχνοντας θα'ρθῶ καὶ στὸν ἔπαινο τῶν νεκρῶν μας ἐδῶ, θαρρώντας πὼς δὲ θά'ταν ἀταίριαστο νὰ εἰπωθοῦν σὲ μιὰ τέτοια περίσταση, καὶ πὼς ὅλη ἡ συγκέντρωση, καὶ οἱ δικοί μας κ' οἱ ξένοι, θὰ ὠφεληθοῦν ἂν δεχτοῦνε νὰ τ' ἀκούσουν.

Τὸ πολίτευμά μας δὲν ἀνιγράφει τοὺς ξένους θεσμούς, μὰ εἴμαστε ἐμεῖς πιὸ πολὺ γιὰ τὸν ἄλλο τὸ πρότυπο, παρὰ ποὺ ἀκολουθοῦμε τοὺς ἄλλους. Τὸ ὄνομά του, ἐπειδὴ ἡ διοίκηση εἶναι ἀποθεμένη ὄχι στοὺς λίγους ἀλλὰ στοὺς πολλούς, εἶναι δημοκρατία· μπροστὰ στοὺς νόμους ὅλοι εἶναι ἴσοι στὶς ἰδιωτικές τους διαφορές, γιὰ τὴν ὑπόληψη πάλι, κατὰ ποὺ προκόβει σὲ κάτι κανείς, ὄχι τόσο ἀπὸ τὴν κοινωνική του σειρά, ὅσο γιὰ τὴν ἀξία του προτιμιέται στὰ δημόσια· κι' οὔτε πάλι ἀπὸ φτώχεια κανείς, ποὺ ἔχει ὡστόσο νὰ κάμει κάτι στὴν πόλη καλό, μποδίζεται ἐπειδὴ τοῦ λείπει τὸ κῦρος. Λεύτερα ἔτσι καταγινόμαστε στὰ δημόσια καὶ δὲν ὑποψιαζόμαστε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον στὶς καθημερινές μας δουλειές : δὲν τὰ βάζουμε μὲ τὸ γείτονα, ἂν κάνει κάτι ποὺ τὸ βρίσκει εὐχαρίστηση, κι' οὔτε τοῦ δείχνουμε βάρητα ποὺ δὲν βλάβει, καὶ θλίβει ὡστόσο τὸν ἄλλο. Κ' ἐνῶ περνοῦμε τὴν ἰδιωτική μας ζωὴ χωρὶς νὰ βαραίνουμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλονε, στὴ δημόσια ἀπὸ σέβας πιὸ πολὺ δὲν παρανομοῦμε, ὑπάκουοι σ' αὐτοὺς ποὺ βρίσκονται κάθε φορὰ στὶς ἀρχές, καὶ στοὺς νόμους, ἰδιαίτερα σ' ὅσους διαφεντεύουν τὸν ἀδικούμενο, καὶ σ' ὅσους, μ' ὅλο ποὺ εἶναι ἄγραφοι, φέρνουν ντροπὴ πανομολόγητη στὸν παραβάτη. Ἀλλὰ σπουδάσαμε νὰ βροῦμε κ' ὅσο πιὸ πολλὲς γιὰ τὸ πνέμα ἀπὸ τοὺς κόπους ξανάσασες, μὲ ἀγῶνες καὶ τελετὲς πανήγυρες ποὺ δργανώνουμε κατὰ συνήθειο ὁλάκερη τὴ χρονιὰ καὶ μ' ὄμορφα γιὰ τὴ χρήση τῶν ἰδιωτῶν δημόσια οἰκοδομήματα—ποὺ ἡ εὐχαρίστηση ποὺ μᾶς δίνουν ὅλα τοῦτα καθεμερνά, ἀποδιώχνει τὴ στενοχώρια. Κι' ἀκόμη, μὲ τὸ νά' ναι ἡ πόλη μας τόσο τρανή, ἔρχονται καὶ μπαίνουν σ' αὐτὴν ἀπὸ πᾶσα χώρα τὰ πάντα· καὶ γίνεται μ' ἐμᾶς νὰ χαιρόμαστε τ' ἀγαθὰ ποὺ βγαίνουν στὴ χώρα μας, ὄχι σὰν περισσότερο δικά μας ἀπὸ τ' ἀγαθὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ξεχωρίζουμε ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους καὶ στὸν τρόπο ποὺ φροντίζουμε τὰ πολεμικά μας, σὲ τοῦτα: Τὴν πόλη μας τὴν ἔχουμε σ' ὅλους ἀνοιχτή, καὶ δὲν εἶναι περίσταση ποὺ μὲ τὸ κυνηγητὸ τῶν ξένων μποδίζουμε κανένα νὰ μάθει ἢ νὰ δεῖ κάτι, ποὺ ἂν δὲν κρυφτεῖ θὰ μποροῦσε κανεὶς ὀχτὸς νὰ ὠφεληθεῖ βλέποντάς το γιατὶ τὴν πεποίθησή μας τὴν ἔχουμε ἐμεῖς ὄχι τόσο στὶς ἑτοιμασίες καὶ στὰ ξεγελάσματα, ὅσο στὴν ἴδια τὴν ψυχικὴ πάνω στὴ δράση δύναμή μας. Καὶ στὴν ἀνατροφή, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπὸ παιδιὰ ἀκόμη μ' ἐπίμοχθη ἄσκηση παλεύουν νὰ βγοῦνε ἀντρεῖοι—ἐμεῖς περνοῦμε σ' εὐχάριστες ἄνεσες τὴ ζωή, κι' ὅμως δὲν τραβοῦμε πιὸ λίγο ἀπ' αὐτοὺς

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Σπάρτη καὶ στοὺς συμμάχους τους ποὺ ἔμεινε στὴν ἱστορία μὲ τὸ ὄνομα Πελοποννησιακός — δὲν ἦταν μόνο μιὰ σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀντίπαλες γιὰ τὴν κυριαρχία τῆς Ἑλλάδας ἡγεμονίες, ἀλλὰ κυρίως σύγκρουση ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀντίπαλους κοινωνικοπολιτικοὺς κόσμους : Στὴ δημοκρατία ποὺ ἐκπροσωποῦσε ἡ παράταξη τῆς Ἀθήνας καὶ στὴν ὀλιγαρχία ποὺ ἐκπροσωποῦσε ἡ παράταξη τῆς Σπάρτης. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ὁ Θουκυδίδης, ἐάξει τὸν Περικλῆ, νὰ ἐκφωνεῖ τὸν ἐπιτάφιο τοῦτο κατὰ τὴ δημόσια ταφὴ τῶν πρώτων Ἀθηναίων νεκρῶν τοῦ πολέμου, τὸ φθινόπωρο τοῦ 431· καὶ ὁ λόγος αὐτὸς οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι παρὰ ἐγκώμιο τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας. Ἕνα τέτοιο ἐγκώμιο τῆς μεγάλης μητρόπολης τῆς δημοκρατίας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει οὔτε στὴν πραγματικότητα οὔτε καὶ στὴν οἰκονομία τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου καταλληλότερη θέση. Βέβαια δὲν μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς ὁ λόγος εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ εἰπώθηκε, γιατὶ δὲν ἔχουμε σ' αὐτὸ εἰδικὲς πληροφορίες. Οἱ ἀρχὲς ὡστόσο, ἡ ἰδεολογία του καὶ ὁ τόνος του δὲν θὰ ταίριαζαν σ' ἄλλον ὅσον στὸν Περικλῆ, τὸν ἡγέτη τῆς πρώτης ἐκείνης δημοκρατίας. Ὁ ἱστορικὸς ἐξάλλου ἀπευθύνεται σὲ σύγχρονους ποὺ μποροῦσαν νὰ ἐλέγξουν τὴν ἀναλογία τοῦ πνεύματος τοῦ λόγου μὲ τὸ πνεῦμα τῆς δημοκρατίας, καὶ τὴν ἀναλογία τοῦ τόνου καὶ τῆς οἰκονομίας του μὲ τὸν τόνο καὶ τὴν οἰκονομία τῶν λόγων τοῦ Περικλῆ καὶ εἰδικότερα τοῦ ἐπιταφίου του ἐκείνου. Εἶναι ἴσως περιττὸ νὰ ἀναπτύξουμε πὼς στὸ λόγο τοῦτο ποὺ ἐγκωμιάζει καὶ θέτει ἔπαθλο τοῦ πολέμου τὴ μεγάλη δημοκρατία μὲ τὴν περίλαμπρη πολιτιστικὴ της δημιουργία, ὑπάρχει μιὰ σταθερὴ ἀντιπαράθεση τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ καθεστώτος Ἀθήνας στὸ ὀλιγαρχικὸ καθεστὼς τῆς Σπάρτης. Τὸ λόγο τοῦτο στὴ μεταφραστική μας παράδοση ἀποδόσανε ὡς τώρα δύο κυρίως ὁ Βηλαρᾶς παλαιότερα καὶ πρόσφατα, καὶ σὲ ἀναλυτική, σὲ πολλὰ σημεῖα λαμπρή, μετάφραση ὁ καθηγητὴς Κακριδῆς. Ἡ τελευταία δὲν ἀποκλείει νομίζω καὶ μιὰ συνθετικότερη μετάφραση, σὰν καὶ τούτη ποὺ ἐπιχειρῶ πολὺ περισσότερο ποὺ ἐκμεταλλεύεται τὶς πιὸ εὐτυχεῖς ἀποδόσεις καὶ τῶν δύο. Σὲ περίοδο μάλιστα σὰν κι' αὐτή, σὰ συνθῆκες τῆς πολιτικῆς ἀνελευθερίας καθιστοῦν τὶς μεταφράσεις αὐτὲς πολὺ ἀναγκαῖες. Καὶ στὸ λόγο τοῦτο ἰδιαίτερα ἡ γνήσια ἑλληνική πολιτικὴ συνείδηση, ἡ δημοκρατικὴ συνείδηση ποὺ μάχεται πρωτοπόρα πάντα στὸν οἰκουμενικὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, μπορεῖ ἀκόμη νὰ βρίσκει θυμαστὲς ἐκφράσεις. Α.

ΜΕΤΑΦΑΣΗ

ΠΑΝΑΓΗ Γ. ΛΕΚΑΤΣΑ

στοὺς ἴδια μεγάλους κιντύνους. Κι' ἀπόδειξη: οἱ Λακεδαιμόνιοι ποτὲ δὲν ἔκστρατεύουν στὴ χώρα μας μόνοι τους, ἀλλὰ μ' ὅλους τοὺς συμμάχους· ἐμεῖς πάλι, εἰσβάλλοντας μόνοι στῶν ἀλλολῶν, πολεμοῦμε σὲ ξένο τόπο ἀνθρώπους ποὺ ὑπερασπίζονται τὰ δικά τους καὶ τοὺς νικοῦμε τὶς περισσότερες φορές, χωρὶς δυσκολία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ δύναμή μας ὁλάκερη κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὀχτρούς μας δὲν τὴν ἀντιμετώπισε ἀκόμη· γιατὶ σύγκαιρα καὶ τὸ ναυτικό μας νοιαζόμαστε καὶ σὲ πολλὲς ἐπιχείρησες στέλνουμε στὴ στεριὰ στρατὸ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους. Ἂν τώρα συναντηθοῦν μ' ἕνα μέρος του καὶ νικήσουνε μερικοὺς ἀπὸ μᾶς περηφανεύονται πὼς μᾶς ἀπόσπρωξαν ὅλους· κι' ἂν νικηθοῦν, πὼς ἀπ' ὅλους μας νικηθῆκαν. Ἂν ὅμως ζώντας ἀνέμελα πιὸ πολὺ δὲν ἀποφεύγουμε νὰ μποῦμε στὸν κίντυνο καὶ μάλιστα μ' ἀντρεία ποὺ δὲν ἐπιβάλλουν οἱ νόμοι ὅσο δίνουν οἱ τρόποι τοῦ βίου μας, τότε μένει τὸ κέρδος σὲ μᾶς νὰ μὴν ἀποκάνουμε ἀπὸ τὰ πρὶν γιὰ τὰ βάσανα ποὺ 'ναι νὰ 'σθοῦν, κι' ὅταν ἔρθουν νὰ μὴ δειχνόμαστε πιὸ λίγο τολμηροὶ ἀπὸ κείνους ποὺ δὲν ἔπαψαν νὰ μοχτοῦν — κι' ἀξίζει κανεὶς καὶ γι' αὐτὰ νὰ θαυμάζει τὴν πόλη μας κι' ἀκόμη καὶ γι' ἄλλα.

Ἀγαποῦμε τὸ ὡραῖο κρατώντας τὴν ἁπλότητά μας, κ' ἐπιδινόμαστε στὸ στοχασμὸ χωρὶς νὰ χάνουμε τὴν ἐνεργητικότητά μας. Ὁ πλοῦτος μᾶς χρησιμεύει πιὸ πολὺ σὰν ἀφορμὴ γιὰ νὰ κάνουμε κάτι παρὰ γιὰ νὰ παινευόμαστε μὲ λόγια μεγάλα· καὶ δὲν εἶναι τόσο ντροπὴ τὸ νὰ μολογήτει κανένας τὴ φτώχεια του, μὰ ντροπὴ μεγαλύτερη τὸ νὰ μὴ προσπαθεῖ νὰ τὴν ξεφύγει μὲ τὴ δουλειά του. Κ' εἴμαστε οἱ ἴδιοι ἐμεῖς ποὺ νοιαζόμαστε σύναμα καὶ τοῦ σπιτιοῦ μας τὰ ζητήματα καὶ τὰ πολιτικά, κ' ἐνῶ καθένας κοιτάει τὴ δική του, ἄλλος ἄλλη δουλειά, δὲν κατέχουμε καὶ πιὸ λίγο γι' αὐτὸ τὰ πράματα τῆς πολιτείας· γιατὶ εἴμαστε οἱ μόνοι ἐμεῖς ποὺ ὅποιον δὲν παίρνει μέρος σ' αὐτὰ τὸν θαρροῦμε ὄχι ἥσυχο, ἀλλὰ ἄχρηστο, καὶ ποὺ οἱ ἴδιοι ἀποφασίζουμε ἢ μελετοῦμε τὰ πράματα γιὰ νὰ φτάσουμε στὴ σωστή τους ἐχτίμηση — μὴ θαρρώντας πὼς εἶναι τὰ λόγια ζημιὰ γιὰ τὰ ἔργα, μὰ πιὸ μεγάλη ζημιὰ νὰ μὴ διδαχτοῦμε ἀπ' ἀρχῆς μὲ τὸ λόγο πρὶν νὰ 'σθοῦμε γιὰ κεῖνα ποὺ πρέπει στὴν πράξη. Γιατὶ ἔχουμε καὶ τοῦτο τὸ ξεχωριστό, οἱ ἴδιοι ἐμεῖς καὶ τόλμη νά'χουμε παραπολλὴ καὶ νὰ συλλογιούμαστε ἀκόμη καλὰ τὸ ποὺ πᾶμε νὰ κάνουμε· ἐνῶ στοὺς ἄλλους, ἡ ἄγνοια τὴν ἀποκοτιὰ κ' ἡ συλλογὴ τὸ δισταγμὸ τοὺς φέρνει. Δίκια ὡστόσο σὰν οἱ πιὸ δυτατοὶ στὴν ψυχὴ θὰ κρίνονταν αὐτοὶ ποὺ ὁλοκάθαρα ξέρουνε ποιά τὰ δεινὰ καὶ ποιά τὰ εὐχάριστα καὶ μολοτοῦτο δὲν κοιτοῦν ν' ἀποτραβηχτοῦν ἀπὸ τοὺς κιντύνους. Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐγένεια τῆς ψυχῆς ἀντιγνωμοῦμε μὲ τοὺς πολλούς: Ἐμεῖς δὲν ἀποχτοῦμε τοὺς φίλους εὐεργετούμενοι, μὰ εὐεργετώντας. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ κάνει τὸ καλὸ μπορεῖ νὰ τὴ συμπάθεια του γιὰ τὸν εὐεργετούμενο, νὰ κρατεῖ πιὸ σταθερὰ τὴν εὐγνωμοσύνη ποὺ τοῦ χρωστοῦνε ἐκεῖνος ὅμως ποὺ χρωστᾶ, δὲν εἶναι καὶ τόσο πρόθυμος, ξέροντας πὼς ἡ καλή του διάθεση θὰ δειχτεῖ σὰ χρωστούμενη κ' ὄχι σὰ χάρη. Καὶ μόνον ἐμεῖς χωρὶς φόβο ὠφελοῦμε τὸν ἄλλο, ὄχι τόσο ἀπὸ συμφεροντικὸν ὑπολογισμό, ὅσο ἀπὸ τὴν πεποίθηση πὼς εἴμαστε ἐλεύτεροι ἄνθρωποι.

Κοντολογῆς, λέω πὼς στὸ σύνολό της ἡ πόλη μας εἶναι τὸ σχολεῖο τῆς Ἑλλάδας καὶ πὼς ὁ καθένας ποὺ βγαίνει ἀπὸ μᾶς θὰ μποροῦσε, θαρρῶ, νὰ δώσει τὸν ἑαυτό του σὲ πλῆθος ἐκδήλωσες μὲ τὴν πιὸ μεγάλη εὐστροφία καὶ χάρη μαζὶ καὶ ν' ἀνταποκριθεῖ πέρα γιὰ πέρα. Καὶ πὼς τοῦτα δὲν εἶναι τόσο μεγάλα λόγια τῆς στιγμῆς, μόν' ἀλήθεια πραγματική, ἡ ἴδια τῆς πόλης ἡ δύναμη, ποὺ μ' αὐτοὺς τοὺς τρόπους τὴν ἀποχτήσαμε, φανερώνει. Γιατὶ εἶναι ἡ μόνη ἀπὸ τὶς τωρινὲς ποὺ τὴν ὥρα τῆς δοκιμασίας βγαίνει ἀνώτερη ἀπὸ τὴ φήμη της· ἡ μόνη ποὺ οὔτε τὸν ὀχτρὸ ποὺ ἦρθε νὰ τὴ χτυπήσει κάνει ν' ἀγαναχτεῖ ἀπὸ τί ἀνθρώπους κακοπαθεῖ, οὔτε καὶ τὸν ὑπήκοο νὰ τὴν κατηγορεῖ, πὼς τὸν ὁρίζουν ἀνάξιοι. Καὶ καθὼς δώσαμε τὴ δύναμή μας μὲ μεγάλα παραδείγματα κι' ὄχι βέβαια χωρὶς μάρτυρες θὰ μᾶς θαυμάζουν κ' οἱ τωρινοὶ κ' οἱ κατοπινοί, καὶ καθόλου δὲν ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν Ὅμηρο ὑμνητὴ οὔτε ἀπ' ὅποιον ἄλλο ποὺ μὲ λόγια ποιητικὰ θὰ δώσει μιᾶς στιγμῆς εὐχαρίστηση, τὴν παράσταση ὡστόσο τῶν ἔργων μας θὰ ζημιώσει ἡ ἀλήθεια· ἐμεῖς τὴν κάθε θάλασσα καὶ τὴν κάθε στεριὰ ἀναγκάσαμε ν' ἀνοίξει δρόμο στὴν τόλμη μας καὶ σὲ κάθε τόπο μοῦ ἀιώνια σημάδια ἀφήσαμε γιὰ τὰ κακὰ καὶ τὰ καλὰ ποὺ μᾶς τύχαν. Γιὰ μιὰ τέτοια πόλη καὶ τοῦτοι λοιπόν, ἔχοντας τὴν ἀξίωση νὰ μὴ τοὺς τὴν πάρουνε, σὰν ἄντρες πολέμησαν καὶ πεθάναν· κι' ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐπίλοιπους φυσικό 'ναι νὰ θέλει νὰ ὑποφέρει γιὰ δαύτη.

Μὰ γι' αὐτὸ κ' ἐγὼ μάκρυνα τὸ λόγο μου γιὰ τὴν πόλη· ἤθελα νὰ κάνω νὰ μάθετε πὼς δὲν ἀγωνιζόμαστε γιὰ πράγματα τὸ ἴδιο μεγάλα ἐμεῖς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τίποτε δὲν ἔχουν τ' ὅμοιο μ' αὐτὰ καὶ μ' ἀπόδειξες σύναμα νὰ φέρω τὸν ἔπαινο γι' αὐτοὺς ποὺ τώρα μιλῶ στὴν ταφή τους. Τὸ πιὸ μεγάλο μέρος ἀλήθεια ἀπ' αὐτὸν εἰπώθηκε κιόλας· μ' ὅσα ἀνάφερα ὑμνώντας τὴν πόλη μας, αὐτῶν ἐδῶ καὶ τῶν ὅμοιων τους οἱ ἀρετὲς τὴ στολίσανε καὶ δὲν θά 'βρισκες γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως γι' αὐτούς, ἔτσι ἰσόζυγα μὲ τὰ ἔργα τὰ λόγια. Τὸ τέλος τους τώρα, εἴτε πρῶτο μηνᾶ εἴτε τελευταῖο σφραγίζει τὴν παληκαριά τους, φανερώνει, θαρρῶ, πὼς στάθηκαν ἄντρες. Ναί, καὶ γιὰ κείνους ἀκόμη ποὺ δὲ στάθηκαν στ' ἄλλα καὶ τόσο καλοί, ἡ ἀντρεία τους, σὰν πολεμοῦνε γιὰ τὴν πατρίδα τους, εἶναι δίκιο νὰ στέκεται μπρὸς ἀπὸ τ' ἄλλα. γιατὶ ἀποσβύνοντας τὸ καλὸ μὲ τὸ καλό, περισσότερο ὠφέλησαν στὸ κοινὸ παρὰ πού 'βλαψαν κατὰ μέρος. Κι' ἀπ' αὐτοὺς ἐδῶ οὔτε πλούσιος λύγισε προτιμώντας νὰ χαίρεται καὶ πιὸ πέρα τὰ πλούτη του, οὔτε πάλι φτωχός, μὲ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴ φτώχεια του, πὼς ξεφεύγοντας θὰ μποροῦσε μιὰ μέρα νὰ πλούτιζε, ζήτησε ν' ἀναβάλει τὸ κακό. Πῆραν γιὰ πιὸ ποθητὸ ἀπ' αὐτὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ὀχτροὺς καὶ θαρρώντας τὸ σύναμα σὰν τὸ λαμπρότερο κίντυνο, θέλησαν, παίρνοντάς τον ἐπάνω τους, ἐκείνους νὰ τοὺς ἐκδικηθοῦν καὶ τὰ ἄλλα νὰ τὰ ἐπιθυμοῦν, ἀφήνοντας στὴν ἐλπίδα τὸ ἀβέβαιο, ἂν θὰ κατώρθωναν ἀξιώνοντας ὅμως, γι' αὐτὸ ποὺ ἀντιμετώπιζαν, νὰ δράσουνε μπιστεμένοι στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό τους· καὶ καθὼς βρέθηκαν μέσα στὸν κίντυνο, θαρρώντας καλύτερο τὸ ν' ἀντισταθοῦν καὶ νὰ πάθουνε παρὰ νὰ ὑποχρήσουν καὶ νὰ σωθοῦν, ἀπὸ τὴ μιὰ γλυτώσανε τὴν ντροπὴ καταλαλιά, ἀπὸ τὴν ἄλλη κράτησαν, πληρώνοντας μὲ τὴ ζωή τους, τὸ ἔργο ποὺ σήκωσαν — καὶ στὴν κρίσιμη πάνω στιγμὴ ποὺ παιζόταν ἡ τύχη τους, πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἰδέα μὴ φοβηθοῦν παρὰ ἀπὸ τὸ φόβο γλυτῶσαν.

Κι' αὐτοὶ ἐδῶ, κατατῶς ταίριαζε στὴν πόλη, τέτοιοι στάθηκαν· ὅσοι μένουμε πάλι νὰ εὐχόμαστε βέβαια περισσότερο ἀσκόνταφτο, νὰ μὴν ἀξιώνουμε διόλου ὡστόσο νά'χουμε τὸ φρόνημα πιὸ λίγο τολμηρὸ παρὰ στοὺς ὀχτροὺς μας. Καὶ νὰ μὴ στοχάζεστε μόνο μὲ τὸ νοῦ τὴν ὠφέλεια — ποὺ χωρὶς νὰ τὴν ξέρετε διόλου χειρότερα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τραβήξει σὲ μάκρος μπροστά σας τὰ λόγια του, ἱστορώντας τὸ τόσο ἀγαθὰ ποὺ βρίσκονται στὸ ν' ἀντιστέκεται κανεὶς στοὺς ὀχτροὺς του· πιὸ πολὺ ν' ἀτενίζετε κάθε μέρα στὴν ἔμπραχτη ἐκδήλωσή της τὴ δύναμη τῆς πόλης κ' ἐραστές της νὰ γίνεστε, καὶ κάθε φορὰ ποὺ τὴ βρίσκετε τρανή, νὰ βάζετε στὸ νοῦ πὼς ὅλα τοῦτα τ' ἀπόχτησαν ἄντρες ποὺ τολμοῦσαν καὶ ξέραν τὸ χρέος τους κ' εἶχαν μέσα τους σὰν ἐνεργοῦσαν φιλότιμο, καὶ ποὺ ἂν τύχαινε κάποτε νὰ σκοντάψουν σὲ μιά τους προσπάθεια, δὲν εἶχαν καὶ τὴν ἀξίωση νὰ στερήσουν τὴν πόλη ἀπὸ τὴν παληκαριά τους, μὰ τὴν ξοδεύανε σὰν τὴν πιὸ ὡραία σ' αὐτὴ κοινὴ εἰσφορά τους. Γιατὶ ἔτσι δίνοντας τὴ ζωή τους ὅλοι μαζί, ἔπαιρναν χωριστὰ καθένας τὸν ἀγέραστον ἔπαινο καὶ τὸν τάφο περίλαμπρο, ὄχι τόσο ὅπου κοίτονται μὰ ὅπου ἡ δόξα τους μένει γιὰ νὰ μνημονεύεται σὲ κάθε εὐκαιρία ποὺ δίνεται, σὲ λόγο ἢ σὲ πράξη, αἰώνια. Γιατὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ξεχωριστοὺς εἶναι τάφος ὁλάκερη ἡ γῆς, καὶ τὴ μνήμη τους δὲν τὴν κρατεῖ μιᾶς στήλης ἐπιγραφὴ στὴν πατρίδα τους μόνο, μὰ κ' ἔξω ἀπὸ τὴ χώρα τους, ἄγραφη στὴν ψυχὴ καθενὸς μένει ἡ θύμηση, ὄχι τόσο τοῦ τί κατωθώσανε, μὰ τοῦ πῶς στοχαστῆκαν. Ἔχοντας λοιπὸν αὐτοὺς ἐδῶ γιὰ παράδειγμα καὶ ξέροντας πὼς εὐτυχία εἶναι ἡ λευτεριὰ κ' ἡ λευτεριὰ θέλει δυνατὴ ψυχή, μὴ δειλιάζετε μποροστὰ στοὺς κίντυνους τοῦ πολέμου. Γιατὶ δὲν θά'χαν περισσότερο δίκιο ν' ἀψηφοῦν τὴ ζωή τους αὐτοὶ ποὺ δυστυχοῦν καὶ δὲν ἔχουν νὰ περιμένουν καλό, μὰ αὐτοὶ ποὺ κιντυνεύουν ἀκόμη ὅσο ζοῦν νὰ βρεθοῦνε πιὸ πέρα μ' ἀντιστραμμένη τὴν τύχη τους, χάνοντάς τα ὅλα γιὰ ὅλα. Καὶ τὸν ἄντρα μὲ φρονημα πιὸ πολὺ τὸν πονεῖ ἡ ταπείνωση ποὺ θὰ τὸν βρεῖ μὲ τὸ δείλασμα, παρὰ ὁ ἄνιωστος θάνατος πάνω στὴν ὥρα ποὺ ξεχειλίζει ἀπὸ δύναμη κι' ἀπὸ τὴν ἴδια μὲ τοὺς ἄλλους ἐλπίδα.

Γι' αὐτὸ καὶ τῶν νεκρῶν τοὺς γονιούς, ὅσοι βρίσκεστε ἐδῶ, δὲν σᾶς θρηνῶ, πιὸ πολὺ θέλω νὰ σᾶς παρηγορήσω. Τὸ ξέρουν πὼς τὴ ζωὴ τὴν περάσανε μέσα σὲ λογῆς τῆς τύχης γυρίσματα — εὐτυχισμένοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ λάχαιναν τὸν πιὸ τιμημένο κατοῦ θὰ τὸν ἀγαπᾶνε καὶ καθὼς ἐσεῖς πόνο κ' ἐκεῖνοι ποὺ τὸ τέλος τους ὅρισε ἰσόμετρα τὴν εὐτυχία καὶ τὴ ζωή τους. Τὸ ξέρω, εἶναι δύσκολο νὰ σᾶς φέρω στὴ γνώμη μου, σὰν πολλὲς φορὲς μάλιστα θὰ σᾶς δίνονται νὰ τοὺς θυμᾶστε ἀφορμὲς στὶς εὐτυχίες τῶν ἀλλονῶν—στὶς εὐτυχίες ποὺ σᾶς ἔκαναν κάποτε καὶ σᾶς ν' ἀναγαλλιάζετε· καὶ δὲν λυπᾶται κανεὶς σὰν τοῦ λείπουνε τ' ἀγαθὰ ποὺ δὲν τὰ δοκίμασε, μὰ σὰν κάτι συνήθισε καὶ τὸ χάσει. Ὡστόσο πρέπει νὰ βροῦνε στήριγμα στὴν ἐλπίδα κι' ἄλλων παιδιῶν ὅσοι εἶναι ἀκόμη στὴν ἡλικία ποὺ μποροῦν νὰ τεκνοποιοῦνε· γιατὶ καὶ στὸ σπίτι τοῦ καθενὸς οἱ ποὺ θά'ρθουν θὰ κάμουν νὰ λησμονηθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ὑπάρχουνε πιά, κ' ἡ πόλη διπλᾶ θὰ ὠφεληθεῖ, ποὺ δὲν θὰ ἐρημώνεται ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ θὰ βρίσκεται ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὴν ἄλλη· γιατὶ δὲν γίνεται ν' ἀποφασίζουν ἴσα κι' ὅμοια μὲ τοὺς ἄλλους ὅσοι δὲν κιντυνεύουν ἔτσι τὸ ἴδιο. Ὅσοι πάλι εἴστε περασμένοι στὰ χρόνια, θαρρεῖτε τὴν περισσότερη ζωὴ ποὺ περάσατε εὐτυχισμένα γιὰ κέρδος σας, τὴν ἐπίλοιπη, ὅπως κ' ἐίναι, μικρή, καὶ μὲ τοῦτων τὴ δόξα ἀλαφρώνετε τὴν ψυχή σας. Γιατὶ μόνον ὁ πόθος τῆς τιμῆς δὲν γεράζει, κι' αὐτὸ ποὺ στ' ἀνώφελα χρόνια φχαριστᾶ πιὸ πολύ, δὲν εἶναι τόσο τὸ νὰ κερδίζει κανείς, ὅπως λὲν μερικοί, μὰ νὰ τιμέται.

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΓΛΗΝΟΥ

Κάθε γραμμὴ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Γληνοῦ κλείνει πάντα κάτι τὸ οὐσιαστικὸ γιὰ μᾶς, γιὰ τὸ λαό μας, γιατὶ ἂν δὲν περιέχει ἕνα βαθὺ κοίταγμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας προβλήματος ποὺ τὸ μάτι τοῦ Γληνοῦ τὸ διαμέλιζε σὰ νυστέρι κ' ἔδρισκε τὴν αἰτία τῆς σαπίλας του καὶ μᾶς τὸ ἔδειχνε ὅπως πραγματικὰ εἶναι, κάτι θὰ περιέχει τὸ ἀξιοπρόσεχτο στὸ ἐθνικὸ ἢ τὸ κοινωνικὸ μας πρόβλημα. Κι' αὐτὸ δέβαια δὲ γίνεται στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ στὰ τελευταῖα του γραφίματα, τότε ποὺ ὁ Δημήτριος Γληνὸς μεστωμένος πιὰ πνευματικὰ καθόριζε τὶς κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς κατευθύνσεις τοῦ ἔθνους μας, μὰ πάντα. Ὁ Δημήτριος Γληνὸς πάντα καὶ παντοῦ ἦταν ὁ ἴδιος. Καὶ στὰ χρόνια ποὺ σπούδαζε στὴ Γερμανία, καὶ ὅταν ἤρθε στὴν Ἑλλάδα, κι' ὅταν διεύθυνε τὴν ἐκπαίδευση, κ' ὅταν μετέσχε στὸ Κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης κι' ὅταν φυλακιζόταν ὡς Βενιζελικός, κι' ὅταν μεσουρανοῦσε ὁ Πλαστήρας, κι' ὅταν πῆγε στὰ κόμματα τῆς ἀριστερᾶς, καὶ στὸν Ἀγ-Στράτη καὶ στὴ Σαντορίνη καὶ στὴν Ἀκροναυπλία καὶ στὴν κατοχή. Γιατὶ ὁ Γληνὸς ἦταν πλασμένος γιὰ λαϊκὸς ἡγέτης, γιατὶ εἶχε ἔγεῖ ἀπὸ τὸ Λαό, καὶ λάτρευε τὸ Λαό. Καὶ ὁ λαὸς τὸν λάτρευε, ὅπως τὸν λάτρεψε καὶ ἡ Νέα Γενιά. Γιατὶ ἡ Νέα Γενιὰ λατρεύει πάντα μόνο τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν συνέπεια. Καὶ στὴν κριτικὴ της ἡ Νέα Γενιὰ εἶναι ἀμείλιχτη. Δὲν ξέρει συμβιβασμούς. Κι' ὁ Γληνὸς ἦταν ὁ Συνεπὴς Δάσκαλός της. Γιατὶ ἤξερε πὼς ὁ Γληνὸς ἦταν ὁ Τίμιος καὶ ὁ Ἅγιος. Καὶ τὸ ὅτι στὰ 1917 στάθηκε ὀδηγητὴς στὸ ἐκπαιδευτικό μας ζήτημα καὶ στὸ 1941 ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τοῦ Ἔθνους ἀποδείχθηκε ὁ ἀγωνιστὴς τοῦ Ἔθνους καὶ τοῦ Λαοῦ. Γιὰ τὸν ἀγωνιστὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους ἔγινε ἡ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸ Φρούριο τῆς Ἀκροναυπλίας ἀπὸ τὸν Ἀντιστράτηγο Κωνσταντίνο Κωνσταντόπουλο, ὁ ὁποῖος ἔγραφε τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ ἀπὸ τὴν Ἀκροναυπλία:

Ἀθήνα 1 Μαρτίου 1921

Ἀγαπητέ μου,

...Ἀπὸ τὴ δεύτερη μέρα τῶν ἐκλογῶν μὲ ἀπασχόλησε τὸ πρόβλημα τοῦ μέλλοντος. Καὶ ὡς σήμερα μὲ ὅλες τὶς ἀγωνίες τῶν ἐρημέρων μεταπτώσεων, οἱ ἀρχικὲς γραμμὲς γίνονται ὅλο ἔνα καθαρώτερες. Τὸ ἕνα, ποὺ σημαντικὸ μέρος τοῦ προβλήματος εἶναι τώρα, ποὺ νὰ μὴν πάη διόλεια χαμένο: ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση, ποὺ εἴμαστε κι ἐμεῖς ἀγωνιστὲς τοῦ. Στὸ ἐπιδικότερο μέρος τοῦ ἀγώνα, τὸ γλωσσικό, χωρὶς ἄλλο ἡ ἀντίδραση θὰ φτάση σὲ ὁλοκληρωτικὴ ἀπαγόρευση τῆς δημοτικῆς μὲ συνταγματικὲς διατάξεις. Σήμερα κι ὅλας δημοσιεύονται οἱ προτάσεις τοῦ κ. Λεβίδη, ποὺ εἶναι πρόδρομος στὴ συνταχτικὴ γιὰ τὸ σύνταγμα ἐπιτροπή. Στὸ γενικώτερο τὸ ἐκπαιδευτικό, ἐντὸς ἀπὸ τὸ ξεχαρβάλωμα τῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ ἔγινε κι ὅλας, θὰ ξαναγυρίσουμε στὴν παλιὰ ἐγκληματικὴ στασιμότητα καὶ τὸν κομπογιαννισμό. Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸ ἀμεσώτερο ὅπλο καὶ περισσότερο στὴν ἐξουσία μας, ἤτανε ἡ διατήρηση καὶ τὸ ξαναζωντάνεμα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Ἔκανα ἕνα πρόγραμμα ἀναδιοργανωτικὸ κ' ἐφαρμόζεται ὡς τώρα καλά. Θὰ σᾶς στείλω αὐτὲς τὶς μέρες μερικὰ ἔντυπα γιὰ νὰ δῆτε καὶ νὰ βοηθήσετε τὴν κίνηση αὐτή. Ἔγινα καὶ γραμματέας τοῦ Ὁμίλου γι' αὐτὸ τὸ σκοπό. Μὰ ἡ δύναμη τοῦ Ὁμίλου, ὅσο καὶ νὰ τὸν σπρώξομε μποροστά, θὰ εἶναι περιορισμένη, καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἡ βιοπάλη, ὁ φόβος, ὁ συμφεροντολικὸς ὑπολογισμός θ' ἀπομακρύνουν ἢ θὰ ἀδυνατίσουν πολύ, ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ δώσουν πραγματικὴ δουλειὰ στὸν Ὅμιλο. Ὡς τώρα ἐντὸς ἀπὸ μένα καὶ τὸν Τριανταφυλλίδη, (ὁ Δελμούζος εἶναι στὴ Βιέννη καὶ θὰ πάη καὶ στὴ Γερμανία, ὅπου θὰ μείνη ἕνα ἢ δυὸ χρόνια) συνεργαζονται ἡ Κλεάνθους, ὁ Σωτηρίου, ὁ Χ. Θεοδωρίδης, ὁ Μ. Παπαμαύρου...

...Γιὰ μένα τὸ πρόβλημα τῆς βιοπάλης παίρνει κι ὅλας τὴν τραγικὴ του μορφή. Ἡ δημοσία ὑπηρεσία, ὅπως ἔξερες, ὄχι ἀποταμεύματα δὲν μᾶς ἄφηνε, μὰ καὶ ἐλλείμματα. Βρεθήκαμε ὑποχρεωμένοι νὰ ξοδεύομε καὶ τὰ λίγα ἐκεῖνα χρηματάκια ποὺ δὲν ἀνήκουν κἄν σὲ μένα καὶ ποὺ ἦταν κι ὅλας ἐλαττωμένα. Κι αὐτὸ γίνεται τώρα. Μὰ ἐὰν μπορεῖ νὰ βαστάξει φυσικὰ γιὰ καιρό. Γιὰ νὰ ἐλαττώνω μάλιστα ὁπωσδήποτε τὴ ζημιά, πῆρα 14 ὧρες τὴ βδομάδα διδασκαλία στοῦ Κωνσταντινίδη τὸ σχολεῖο, μὲ μιὰ γελοία ἀμοιβή. Ἔτσι γάνω ὅλο τὸ πρωΐ μου. Μὰ ἔτσι τοῦ χρόνου θὰ ἀναγκαστῶ νὰ χάνω κι ὅλη μου τὴ μέρα γιὰ τὸν ἀγώνα τοῦ ψωμιοῦ. Ἀνάλογο σκόρπισμα δυνάμεων θὰ γίνη χωρὶς ἄλλο σὲ ὅλους. Κ' ἔτσι καὶ τὸ λίγο φῶς εἶναι κίνδυνος νὰ σκορπιστῆ σὲ σπίδες ποὺ ἢ θὰ σβήσουν ὁλότελα ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἢ θὰ σιγοκαίνε χωρὶς γενικότερη σημασία. Γι' αὐτὸ προσπαθῶ νὰ κρατήσω μὲ κάθε τρόπο ζωντανὸ τὸν Ὅμιλο, γιὰ νὰ μείνη ἕνα κέντρο φωτεινὸ γιὰ καλύτερα—ἴσως—μελλούμενα χρόνια. Μὰ τὸ σωστὸ θὰ ἦταν ἀντὶ τὸ μικρὸ λιχνάρι τοῦ Ὁμίλου ν' ἀνάψομε ἕνα φῶς μεγάλο, δυνατό, ἕνα ἐλεύθερο Ἵδρυμα ἐπιστημονικῆς σκέψης, φιλοσοφημένης διδασκαλίας, φρονηματισμοῦ ἀνθρωπιστικοῦ. Τὸ Πανεπιστήμιο σβήνει. Τὸ σκοτάδι ἀλοέα γίνεται μεγαλύτερο ἐκεῖ μέσα. Ὕστερα κι ἀπὸ τὴν τελευταία ἐκκαθάριση Ἐξαυρόπουλοι, Σκιάδες, Χατζιδάκηδες, βασιλεύουν ἀτόλυτα ἐκεῖ μέσα. Πουθενὰ δὲ γλυκοχαράζει καμιὰ ἐλπίδα...

...Τὸ σχέδιό μου λοιπὸν ἦταν νὰ συγκεντρώσομε ἕνα κεφάλαιο, ποὺ νὰ μποροῦσε νὰ συνιστήση ἕνα τέτοιο ἐλεύθερο ἵδρυμα, πανεπιστημιακό—φιλοσοφία—ἱστορία—κοινωνιολογία. Οἱ τρεῖς του κύριοι στύλοι. Ἔκανα ἕνα μεγάλο σχετικὸ ὑπόμνημα. Τὸ πῆρε μαζί του ὁ Δεξμοῦζος γιὰ νὰ ἐνεργήση ἔξω νὰ βοηθοῦν τὰ κεφάλαια. Μὰ ὡς τώρα τίποτε δὲν ἔκανε. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πὼς παρασταθήτησε ἀπὸ τὸ σκοπό του. Ἂν γίνονταν αὐτό - ἕνα, δυό, ἑκατομμύρια - ἂν ξοδεύονται οἱ τόκοι, θὰ εἴχαμε ὁλοκληρωτικὰ καὶ ὁλόψυχα ἀφιερωμένες 5-8 κύριες δυνάμεις καὶ ἄλλες βοηθητικές...

...Θὰ γίνη κάθε ἐνέργεια πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Δὲν ξέρω ἂν θὰ εἴχε ἀποτέλεσμα. Καθήκον μας εἶναι νὰ κάνουμε ὅ,τι μποροῦμε. Μὰ ἂν δὲν κάνουμε τίποτα νὰ μείνη ὁ ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος μὲ καλύτερη δράση ἀπὸ πρίν. Ὄχι πολλὰ πράματα, ἀφοῦ ἀρχὰ ἡ γρήγορα πρέπει νὰ φροντίσομε καὶ γιὰ τὰ ζήσομε. Καὶ γιὰ νὰ μὴ σκοτωνόμαστε σὲ μιὰν ἄχαρη βιοπάλη παράλληλα μ' ὅλα τάλλα δούλεψα τὸ σχέδιο γιὰ ἕνα ἰδιωτικὸ σχολεῖο σὲ κάποια στερεὴ βάση...

...Ἴσως τὰ σχέδια αὐτὰ νὰ εἶναι ἀπόδειξη πὼς δὲν χάσαμε καὶ ὁλότελα τὴν πίστη μας στὸ μέλλον τοῦ λαοῦ μας. Αὐτὸς εἶναι ὁ φρικτότερος κίνδυνος γιὰ ὅσους σκέπτονται σήμερα στὴν Ἑλλάδα...

Σὲ φιλῶ
Μῆτσος

★

Γιαλὸς τοῦ Κορδιοῦ 7-8-23

Ἀγαπητέ μου...

Σοῦ γράφω πάλι ἀπὸ τὰ κυκλαδίτικα νησιά μας. Ὁ μαΐστρος φυσάει ἄγριος φέτος τὸ καλοκαίρι. Σαράντα μέρες τώρα, ποὺ βρισκόμαστε ἐδῶ μιὰ μέρα δὲν ἡσύχασε τὸ πέλαγος. Ἀνήσυχη κ' ἡ θάλασσα σὰν τὴν ψυχή μας. Δὲν ξέρω ἂν φαντάζεσαι τί ζωὴ πέρασα τὴ φετεινὴ χρονιά. Κοντεύει χρόνος ἀπὸ τὸν καιρό, ποὺ εἴμουν ἐδῶ καὶ μοῦ ἤρθαν τὰ πρῶτα μηνύματα τῆς συμφορᾶς. Σὰν νὰ τάφερνε τότε ὁ ἀέρας, καὶ ἡ θάλασσα ἀπὸ τὴν ἀνατολή, κάθε μέρα σκορπούσαν τὴν ἀνατριχίλα τους καὶ τὸ μαῦρο σφίξιμο τῆς καρδιᾶς. Καὶ σὲ λίγο ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα, ποὺ σκορπίστηκαν, ἔρταναν ἕνας-ἕνας ἢ ὁμαδιαστοὶ οἱ δικοί μου. Συντρίμια ὅλοι, πατέρας μητέρα, τέσσερις ἀδελφές, τρεῖς ἀδελφοί, γαμβροί, θεῖες, ξαδέρφια, ἄλλοι τραυματισμένοι, ἄλλοι ἀρρωστοι μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, οἱ κτρὰ σώματα, οἱ κτρὲς ψυχές. Ὅλο τὸ χρόνο ἡ πάλη γιὰ μιὰν ἀνάσταση τους, γιὰ μιὰ ἴσορρο ἠσυχία τους. Πάλη ὄχι πάντα εὔκολη. Ἀγῶνας ὀλικὸς καὶ ἀχώνας ἠθικός. Γιατὶ ἔπρεπε στοὺς νέους ὅρους τῆς ζωῆς, στὶς θλιβερὲς ἀνάγκες νὰ προταρμοστοῦν ὄχι μόνο οἱ ναυαγισμένοι μὰ καὶ κεῖνοι ποὺ τοὺς δέχτηκαν. Καὶ τὸ δυσκολώτερο μέρος τοῦ ἀγώνα ἦταν αὐ ὁ. Γενικά, γενικώτατα τὸν κόσμο τὸ

ΕΥΓΕΝΗ ΑΛΜΑΖΩΦ

Η "ΘΕΣΗ„ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

'Αληθινά, οἱ Ρῶσοι κριτικοί, ὁ Μπελίνσκυ εἰδικά, ἀπαιτοῦσαν νὰ ἔχει ἡ συγγραφικὴ ἐργασία κοινωνικὸ περιεχόμενο. Αὐτὸ δὲ πάει νὰ πεῖ, πάντως, ὅτι τὰ αἰσθητικὰ ζητήματα ἐκτοπίζονταν σὲ κατώτερη θέση.

«Ὅτι ἡ ὁμορφιὰ εἶναι ἀναγκαία συνθήκη τῆς τέχνης, ὅτι χωρὶς ἁφορμὴ δὲν ὑπάρχει καὶ δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει τέχνη, αὐτὸ εἶναι ἀξίωμα», ἔγραφε ὁ Μπελίνσκυ. Οἱ Ρῶσοι κριτικοὶ ὁμολογοῦσαν ὅτι «ἐμεῖς οἱ ἴδιοι κάποτε εἴμασταν φλογεροὶ ἀγωνιστὲς τῆς ὁμορφιᾶς ποὺ εἶναι ὄχι μόνο τὸ μοναδικὸ στοιχεῖο μὰ κι' ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τῆς τέχνης. Αὐτὸ εἶναι πάντοτε τὸ σημεῖο ἀπὸ ὅπου ξεκινάει κανένας γιὰ τὴν κατανόηση τῆς τέχνης· ἡ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη, ἡ ἀντίληψη τῆς τέχνης ὡς αὐτοσκοποῦ εἶναι πάντα τὸ πρῶτο βῆμα τῆς ἐξελικτικῆς πορείας. Παράλειψη αὐτοῦ τοῦ παράγοντα σημαίνει ὅτι ποτὲ δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ κατανοήσουμε τέλεια τὴν τέχνη. Ἀποτυχία νὰ προχωρήσουμε πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ σημεῖο τοῦτο σημαίνει μονόπλευρη ἀντίληψη τῆς τέχνης».

«Τέχνη χωρὶς λογικὸ περιεχόμενο ἱστορικῆς σημασίας μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει μόνο τὸν λόγιο ποὺ κάποτε ὑπῆρξε», προσθέτει ὁ Μπελίνσκυ. Θεωρεῖ ὅτι «στὸν καιρό μας, ἡ μεγαλύτερη δημιουργικὴ δεξιοσύνη δὲ θὰ πρόσφερε παρὰ ἐφήμερη εὐχαρίστηση, ἂν περιοριζόταν νὰ παράγει «τραγούδια πουλιῶν», νὰ ἐκθέτει ἕναν κόσμο χωρισμένο ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ καὶ φιλοσοφικὴ πραγματικότητα. Δὲ θ' ἀντέξει ἂν φαντάζεται ὅτι τὸ σπίτι της βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς κι' ἂν καταφρονάει τὴ μάννα γῆ, ἂν τὶς δυστυχίες καὶ τοὺς πόθους τῆς ἀνθρώπινης γενιᾶς δὲν τὶς ἀφήνει νὰ ταράξουν τὰ μυστηρίωδη ὄνειρά του καὶ τοὺς ποιητικοὺς διαλογισμούς του. Μὰ τὸ πουλὶ τραγουδάει γιατὶ εἶναι καμωμένο νὰ τραγουδάει, δὲν ἀντιδρᾶ οὔτε στὶς λύπες, οὔτε στὶς χαρὲς τῆς φτερωτῆς φυλῆς του. Καὶ πόσο πικρὸ εἶναι νὰ σκέφτεται κανένας ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ἐκλεκτοὺς ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ ἡ ἔμπνευσή τους εἶναι ὅμοια μὲ τῶν «πουλιῶν»: Εἶναι εὐτυχισμένοι ἐπειδὴ μποροῦν νὰ τραγουδοῦνε. Εἶναι πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρωπότητα, πάνω ἀπὸ τὰ βάσανα τοῦ γένους, ποὺ μάταια στρέφει σ' αὐτοὺς τὰ μάτια του γεμάτα ἰκεσία κ' ἐλπίδα· τὸ σπίτι τους εἶναι στὸν οὐρανό, μποροῦνε νὰ βροῦν χαρὰ καὶ παρηγόρια στὴν ἴδια τους τὴν ψυχή. Καὶ αὐτὸν τὸν ποιητικοποιημένο ἐγωϊσμὸ τὸν λέμε ζωή, ἀναλλοίωτη καὶ αἰώνια, μακριὰ ἀπὸ τὶς καθημερινὲς μικροφροντίδες».

Νὰ ἕνα ἄλλο ἀπόσπασμα ποὺ εἰκονίζει τὶς ἀπόψεις τοῦ Μπελίνσκυ: «Πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, ἡ τέχνη χρωστάει πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ εἶναι τέχνη. Μόνο τότε μπορεῖ ν' ἀρχίσει νὰ εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ὁδηγητικὸ ἄστρο τῆς κοινωνίας σὲ κάθε ἐποχή. Ὅσο ὡραῖες κι' ἂν εἶναι οἱ ἰδέες ποὺ γεμίζουν ἕνα ποίημα, ὅποια κι' ἂν εἶναι ἡ δύναμη ποὺ μ' αὐτὴ τὴ σύνθεση παρουσιάζει τὰ σύγχρονα προβλήματα, ἂν δὲν ὑπάρχει μέσα τους ποίηση, δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχουν οὔτε ὡραῖες σκέψεις, οὔτε προβλήματα· τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε γιὰ τὴ σύνθεση εἶναι ὅτι περιέχει καλὲς προθέσεις φτωχὰ ἐκτελεσμένες».

'Ο ἀναγνώστης θὰ δεῖ ὅτι αὐτὲς οἱ ἀπόψεις δὲν εἶναι καθόλου ἐκεῖνες ποὺ ἀποδίδει ὁ καθηγητὴς Σίμμονς στὸν Μπελίνσκυ. 'Ο ἀγώνας τοῦ Μπελίνσκυ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς δημοκρατικῆς καὶ μὲ κοινωνικὸ νόημα τέχνης "συνταριάστηκε μὲ τὴν ὑποστήριξη αἰσθητικῶν ἀρχῶν, καὶ δὲν ξεχώρισε τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

***

Δὲν ὑπάρχει λογοτεχνία χωρὶς «θέσεις». 'Ολάκαιρη ἡ σύγχρονη λογοτεχνία εἶναι λογοτεχνία μὲ θέση. Τὸ ζήτημα εἶναι ὄχι ἂν ἕνας συγγραφέας εἶναι ἢ δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλὰ μᾶλλον ποιές εἶναι οἱ τάσεις ποὺ ἀκολουθεῖ. Οἱ ἀνταγωνιστὲς τῆς θέσης στὴ σύγχρονη λογοτεχνία εἶναι ἄνθρωποι ποὺ μένουν παράμερα ἀπὸ τὰ ζητήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ ταραγμένου κόσμου μας. 'Αδιαφοροῦν γιὰ τὴ μοίρα τῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων ποὺ θέλουν ψωμί, δουλειὰ καὶ συνθῆκες τέτοιες ποὺ νὰ τοὺς κάνουν ἱκανοὺς νὰ βρίσκουν εὐχαρίστηση στὴν ὁμορφιά.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ γιατὶ τὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ Τζὼν Λέμαν Κ ρ α τ ι κ ὴ Τ έ χ ν η κ α ὶ Σ κ ε π τ ι κ ι σ μ ὸ ς κατακρίθηκε τόσο. 'Ο Λέμαν γράφει ὅτι στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του «...κρατηθήκαμε μὲ πάθος ἀπὸ τὸ δικαίωμά μας νὰ κάνουμε κριτικὴ νὰ εἴμαστε σὲ ἀντινομία, νὰ εἴμαστε κατσουριασμένοι ὅταν θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε ἐνθουσιώδεις, νὰ γράφουμε γιὰ τὸ τριαντάφυλλο ποὺ σκαρφαλώνει πάνω στὸν τοῖχο τοῦ κήπου καὶ γιὰ τὸ ψαροπούλι πάνω στὸ κλαδὶ τῆς ἰτιᾶς, γιὰ τὴν αἰσθησιακὴ γοητεία τῆς ἐρωμένης μας, γιὰ τὰ δράματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας μας καὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ σχολείου καὶ γιὰ κάθε τί ποὺ δὲν ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὸν πόλεμο...».

Κανένας, γιὰ ὅποιον ἡ μοῖρα τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι χιλιάκριβη, δὲν μποροῦσε νὰ πάρει τέτοια στάση ὅταν οἱ λαοὶ εἶναι μπλεγμένοι σ' ἕναν ἀγώνα ζωῆς καὶ θανάτου μὲ ἕναν τέτοιο ἐχθρὸ ὅπως ὁ φασισμός. Ἡ ἀγάπη ποὺ τρέφουν οἱ συγγραφεῖς γιὰ τὴν τέχνη καὶ τὸν πολιτισμὸ δὲν εἶναι πλατωνική· πήγανε στὸν πόλεμο καὶ σὰν πατριῶτες ποὺ ὑπερασπίζανε τὴν πατρίδα τους καὶ σὰν καλλιτέχνες ποὺ ὑπερασπίζανε τὴν τέχνη ἀπὸ τοὺς βαρβάρους. Οὔτε κὰν πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ τους ἡ σκέψη νὰ παραχωρήσουν σὲ ἄλλους τὴν τιμὴ νὰ πολεμήσουν γιὰ τοὺς θησαυροὺς τούτους· ἔπιασαν τὸ πόστο του στὶς τάξεις, καὶ πολεμήσανε μὲ τὸ σπαθὶ καὶ μὲ τὴν πέννα.

'Ο 'Αλεξέϊ Σουρκὼφ ἀπαντώντας στὸν Λέμαν, στὴ L i t e r a t u r n a y a G a z z e t a: "Οσο κρατοῦσε ὁ πόλεμος δὲ χαριεντιστήκαμε μὲ παραδοξολογίες γιὰ χατήρι τῆς παραδοξολογίας, οὔτε ὑπερασπίσαμε τὸ δικαίωμά μας νὰ εἴμαστε κατσουριασμένοι ὅταν θὰ ἔπρεπε νὰ εἴμαστε ἐνθουσιώδεις. "Αν γράψαμε γιὰ τὸ τριαντάφυλλο, τὸ κάναμε γιὰ ἕνα τριαντάφυλλο ραντισμένο ἀπὸ ζεστὸ ἀνθρώπινο αἷμα ἀντὶ ἀπὸ σταγόνες δροσιᾶς, κι' ἂν ὁ λόγος ἤτανε γιὰ τὸ ψαροπούλι ὁ λόγος ἤτανε γιὰ πουλιὰ ποὺ χάσανε τὶς φωλιές τους ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου. 'Ο ἐραστὴς σὲ μᾶς ἤτανε στρατιώτης, ἀρπαγμένος ἀπὸ τὴ θανατερὴ πνοὴ τοῦ πολέμου, ποὺ ἡ καρδιά του ζεσταινότανε στὴ θύμηση τῶν ἀγαπημένων του. Θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦμε τοὺς ἑαυτούς μας λιποτάχτες ἂν θὰ κάναμε ἀλλιῶς σὲ μιὰ στιγμὴ ὅπου ἑκατομμύρια ἀπὸ συμπατριῶτες μας· ὑποφέρανε. Σὲ κεῖνα τὰ μεγάλα καὶ τραγικὰ χρόνια, μοιραστήκαμε μεγάλα καὶ τραγικὰ γεγονότα. Πιστοὶ στὶς ἡρωϊκὲς παραδόσεις τῆς κλασσικῆς φιλολογίας μας καὶ ἀκολουθώντας τὴ φυσικὴ κλίση τῆς καρδιᾶς μας, ποτὲ δὲ σκεφτήκαμε νὰ φυλάξουμε τοὺς ἑαυτούς μας μέσα σὲ σκεπτικιστικὸ ψευτοαριστοκρατισμὸ ἀλλὰ ἀγωνιστήκαμε νὰ ὑψώσουμε τὴν τέχνη μας ὡς τὴν ἄγρια καὶ ἡρωϊκὴ πρόζα ἑνὸς πολέμου ποὺ γινότανε στὸ ὄνομα τοῦ πιὸ εὐγενικοῦ καὶ τοῦ πιὸ ποιητικοῦ ἰδανικοῦ».

'Ο συγγραφέας δὲ μπορεῖ νὰ σταθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὴ ζωὴ τώρα ποὺ ὁ πόλεμος ἀνήκει στὸ παρελθόν. Τὸ ζήτημα εἶναι, τί στάση θὰ πάρει—καὶ χρωστάει νὰ διαλέξει ἕνα ἀπὸ τὰ δύο μονοπάτια. Τὸ ἕνα τὸν ὁδηγεῖ, μαζὶ μὲ ὅλες τὶς προοδευτικὲς δυνάμεις τῆς κοινωνίας, στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ στερέωση τῆς εἰρήνης καὶ τὸ τέλειο ξερίζωμα τῆς φασιστικῆς πανούκλας, γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν καλύτερων δυνατῶν συνθηκῶν γιὰ τὴν λεύτερη ἀνάπτυξη ὅλων τῶν λαῶν πάνω σὲ δημοκρατικὰ θεμέλια. Τὸ ἄλλο τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἀπομόνωση ἀπὸ τὸν ἀγώνα τοῦτο, στὸ νὰ γίνει συνέχοχος, θελημματικὸς ἢ ἀθέλητος, ἐκείνων ποὺ ἐπιθυμοῦν μιὰν ἐπανάληψη τῆς φρίκης τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. 'Αντιδραστικὲς δυνάμεις ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ θὰ ἀγωνιστοῦν γιὰ νὰ πάρουνε ἐκδίκηση. Μποροῦμε βέβαια, νὰ κλείσουμε τὰ μάτια μας σὲ ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ τραγουδήσουμε γιὰ τὸ τριαντάφυλλο, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν πρόκειται νὰ γλυτώσει τέτοιους συγγραφεῖς ἀπὸ τὴ «θέση». 'Η στάση τους αὐτὴ θὰ εἶναι ἀκριβῶς μιὰ ἀντιλαϊκὴ καὶ ἀντιδημοκρατικὴ θέση, μιὰ τάση ποὺ ἐνεργεῖ μὲ τὰ ἔργα τῶν ἀντιδραστικῶν δούλων τοῦ σκότους καὶ τῆς καταστροφῆς, ποὺ κρύβουνε τὶς μαῦρες σκέψεις τους, ποὺ φοβοῦνται τὸ λεύτερο κόσμο τοῦ ποιητῆ καὶ ποὺ μισοῦν τὴν ἀληθινὴ ὁμορφιά.

Μεταφρ.: Ο ΚΙΜΩΝ

ΤΕΛΟΣ

Τὸ κλέφτικο, Ξυλογραφία ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο τῆς ὁμάδας καλλιτεχνῶν

ΤΟ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑΤΙΚΟ
ΔΩΡΟ
ὁ τόμος τῶν
"Ἐλευθέρων Γραμμάτων„
τοῦ 1946
ΕΚΛΕΚΤΗ ΥΛΗ - ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΚΑΛΑΙΣΘΗΤΟ ΔΕΣΙΜΟ
ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΘΗΓΗΤΗ Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ

ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ ΜΙΑ ΔΗΛΩΣΗ

Τὸ περιοδικὸ τῆς «Χριστανικῆς Ἑνώσεως Ἐπιστημόνων» «Ἀκτῖνες» στὸ τεῦχος τοῦ Νοέμβρη—Δεκέμβρη 1946, σ. 353—358, δημοσίεψε μιὰ «Δήλωση», ποὺ τὴν ὑπογράφουν 181 «αὐθεντικοὶ καὶ κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας», ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει ἡ σύνταξη τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ δήλωση ἀπευθύνεται στὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ θέλει νὰ τοῦ δείξει τὸ δρόμο ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσει γιὰ νὰ «δυνηθῇ νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς δυσχερείας τῶν καιρῶν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πνευματικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ὑλικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦς Ἔθνους». Ὁ δρόμος ποὺ δείχνουν οἱ «αὐθεντικοὶ καὶ κορυφαῖοι» εἶναι ἡ ἐπάνοδος τῆς ἀνθρωπότητας γενικὰ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἰδικώτερα στὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ τὴ χριστιανικὴ ἠθική. Τονίζεται ἀκόμα πὼς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐπικυρώνονται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, τόσο ἀπὸ τὶς θετικές, φυσική, βιολογία, ὅσο κι' ἀπὸ τὶς ἄλλες.

Ἡ δήλωση ὅπως ἐμφανίζεται στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες», κάτω ἀπὸ τὸ σκυθρωπὸν οὐρανὸ τῆς πατρίδας μας σὲ κάνει νὰ σταματήσεις καὶ νὰ βυθίσεις σὲ σκέψεις ὄχι ἐξαιρετικὰ αἴθριες. Ἀπὸ τὸ δίπτυχο, οἱ «αὐθεντικοὶ καὶ κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας» καὶ τὴν χριστιανικὴ ἠθικὴ μπαίνει στὸ κέντρο τοῦ στοχασμοῦ πρῶτα ἡ δεύτερη, ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ, ὅπως ἀναγνωρίζουμαι ὅλοι, προβαδίζει ἀπὸ τὴ σοφία.

Ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ ἔχει ὁρισμένες ἀρχές. Γιὰ πρώτη κοινωνικὴ ἀρετὴ βάζει τὴν ἀγάπη. Ἰδοὺ τί μᾶς λὲν τὰ κείμενα. «Ἀγαπήσης τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν» (Ματθ. 19,19). Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος δίνει ἀνολύτικὰ τὸν ὁρισμὸ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης: «Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύηται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ.... πάντα ὑπομένει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». (Κορινθ. Α', 13, 4—9). Προχωρώντας πιὸ πέρα ἡ Χριστιανικὴ ἠθικὴ διδάσκει τὴν ἀγάπη στὸν ἐχθρό μας. «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς... ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι;» (Ματθ. 5, 44—46). Καὶ σὰ συνέχεια: «Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι, καὶ ὁ ἔχων βρώματα ὁμοίως ποιήτω» (Λουκ. 3, 11). Ἔχει κι' ἄλλα ὑψηλὰ διδάγματα ἡ ἠθικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Διαβάζοντας λοιπὸν τὴ «Δήλωση» ρωτιέται κανείς: οἱ «αὐθεντικοὶ καὶ κορυφαῖοι» βάζουν σὰν αἴτημα τὴν «κατὰ Χριστὸν πολιτείαν», ἀποφασίζουν δηλαδὴ ἀπὸ τώρα καὶ ὕστερα νὰ ζήσουν Χριστιανικὰ ἢ θέλουν νὰ ποῦν πὼς ἔχουν προσαρμόσει καὶ στὰ περασμένα τὴ ζωὴ καὶ τὶς πράξεις τους στὶς ὑψηλὲς ἐντολὲς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας; Ἂν τὸ δεύτερο, δὲν μπορῶ ν' ἀποκρύψω ὁρισμένες, μάλιστα πολλές, ἐπιφυλλάξεις μου. Ἔζησα χρόνια μὲ πολλοὺς καὶ γνωρίζω ἄλλους τόσους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὑπογράφουν τὴ δήλωση, καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσω πὼς πολλῶν ἀπ' αὐτοὺς ὁ βίος κ' ἡ πολιτεία δὲ μυρίζουν πολὺ Χριστιανισμό, δὲν εἶναι «Χριστοῦ εὐωδία», ὅπως γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Κορινθ. Β', 2, 15).

Νὰ μοῦ συχωρέσουν τὴν παρρησία μου οἱ συνάδελφοι. Μὰ οἱ «Ἀκτῖνες» κ' ἡ «Δήλωση» μᾶς φέρνουν ἢ πρέπει νὰ μᾶς φέρνουν σὲ κλίμα Χριστιανικὸ καὶ σ' αὐτὸ ἢ ψευτιά, ἀκόμα μὲ τὸν τύπο τῆς σιωπῆς εἶναι θανάσιμο ἁμάρτημα. Λοιπὸν ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια καὶ τὶς ἄλλες ἀνώτερες σχολὲς καθὼς κι' ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες οἱ Χριστιανικὲς ἀρετές, ἰδιαίτερα τῆς ἀγάπης. ὅπως τὴν περιγράφει ὁ Παῦλος, ἔχουν φυγαδευθεῖ ἀπὸ καιρὸ ὅπως τὸν καιρὸ τοῦ Ἡσίοδου ἡ αἰδὼς κ' ἡ δίμη εἶχαν φύγει στὸν Ὄλυμπο κοντὰ στὸ Δία ἐπειδὴ στὴ γῆ δὲν εἶχαν ποῦ νὰ σταθοῦν καὶ τὴ θέση τους τὴν πῆραν οἱ ἀντιζηλίες, τὰ πάθη, οἱ δολοπλοκίες, οἱ διασυρμοί, οἱ συκοφαντίες. Ὁ φατριασμὸς ἀνάμεσα στοὺς «αὐθεντικούς» καὶ «κορυφαίους» εἶναι κληρονομικὴ ἀρρώστια. Στὴ Θεσσαλονίκη εἶναι καθηγητὴς ποὺ καυχιέται πὼς δὲ χαιρετᾶ 18 συναδέλφους του. Στὴν Ἀθήνα μπορεῖ νὰ εἶναι κανένας ἢ ἀρκετοὶ ποὺ σπάζουν αὐτὸ τὸ ρεκόρ. Οἱ συνεδριάσεις τῶν σχολῶν, τῆς Συγκλήτου κ' οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις, εἶναι κονίστρα ἀτελεύτητων διαπληκτισμῶν. Ἡ ἔκλογὴ τοῦ κοσμήτορα, τοῦ πρύτανη, καθηγητῶν ἰδιαίτερα, δίνουν ἀφορμὴ σὲ ραδιουργίες καὶ ἐκβιαστικὲς συναλλαγές, πράματα πολὺ γνωστὰ κ' ἔξω ἀπὸ τὰ Πανεπιστήμια. Ἡ φαγομάρα ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες ἔχει γίνει παροιμία.

> *«Ἐκ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται» (Ματθ. 5,28).*
> *«Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν» (Ματθ. 7,18).*

Ἀνάμεσα στὰ ὀνόματα ποὺ κάνουν παρέλαση κάτω ἀπὸ τὴ «Δήλωση» σταματοῦν οἱ ἀναγνῶστες σὲ τέτοια, ποὺ δὲν μποροῦν νὰ ξεφύγουν τὰ σχόλια. Μιὰ ἀτέλειωτη σειρὰ χρωσᾶν τὴ θέση ἢ καὶ τὴν ὑπόστασή τους ἀκόμα στὴν 4η Αὐγούστου. Ἀνάμεσα εἶναι παράγοντές τους ποὺ μὲ τὰ σκοτεινὰ μέσα ποὺ διάθεταν ἔδιωξαν ἀξιόλογους λόγιους ἢ καὶ τὸ δάσκαλό τους ἀκόμα καὶ τοὺς πῆραν τὴ θέση. Ὁ δεῖνα, ποὺ ὑπογράφεται γιὰ λογοτέχνης, ἀηδιαστικὸς χιτλερόφιλος πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, χειροκροτοῦσε στὴν Κηφισιὰ τὴν μέρα ποὺ ἡ μηχανοκίνητη ναζιστικὴ βαρβαρότητα προχωροῦσε γιὰ νὰ πατήσῃ τὴν πατρίδα. Γνωστοί μου καλλιτέχνες καταγγέλλουν συνάδελφό τους, γνωστὸ ζωγράφο, εἰδικευμένο σὲ ἄσεμνες παραστάσεις, ποὺ ὅσο κι' ἂν ἀποφεύγει κανεὶς τὴ σεμνοτυφία δὲ θὰ ἤθελε νὰ λερώσει τὴν πέννα του μὲ τὴν περιγραφή τους. Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ ἰδιαίτερα δὲ θὰ εἶχαν τελειωμό, δὲν εἶναι καὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας μου. Γνωριζόμαστε ἀναμεταξύ μας κι' ὅταν προβάλλει κανεὶς μὲ τέτοιες ἀξιώσεις, δὲν πρέπει νὰ τοῦ κακοφαίνεται ἂν τοῦ ζητήσουν τὶς περγαμηνές του, εἴτε τὴν ταυτότητά του, ὅπως εἶναι τῆς ἐποχῆς. Ἀπορεῖ μάλιστα κανεὶς γιὰ μερικὰ ὀνόματα πῶς πῆγαν ἐκεῖ μέσα, νὰ κάμουν παρέα μὲ κάτι ἄλλα.

Περνώνται στὸ ἄλλο κομμάτι τοῦ δίπτυχου, στὸ «αὐθεντικοὶ καὶ κορυφαῖοι ἐκπρόσωποι τῆς παρ' ἡμῖν ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης κλπ.», παρατηρῶ πὼς καὶ μόνο τὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ μ' ἐμπόδιζε νὰ ὑπογράψω τὴ δήλωση, ἀπὸ αἴσθημα χριστιανικὸ θάλεγχειρίδιο ἱστορίας ἢ λογοτεχνίας... Τὸ ἴδιο καὶ χειρότερο εἶναι καὶ στὶς ἄλλες ἐπιστῆμες ἢ σχολές». Τί ἔχει ν' ἀπαντήσει κανεὶς στὶς ἐπικρίσεις αὐτές;

Ἀκόμα τονίζει μὲ πίκρα ὁ λαὸς πὼς στὴ μεγάλη δοκιμασία τῶν τελευταίων χρόνων δὲ βρῆκε δίπλα του τὸ μεγάλο πλῆθος ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες καὶ τοὺς λόγιούς του. Μπορεῖ μὲ τὸ δίκιο του νὰ πεῖ τὸ εὐαγγελικὸ πείνασα, δίψασα, μ' ἔβαλαν σὲ φυλακὴ κ' ἔσεῖς δὲ σκοτιστήκατε γιὰ μένα.

Τὴν κατάσταση δὲν τὴ σώζουν οὔτε οἱ κλειστοὶ ἀριθμοί, οὔτε οἱ αὐστηρὲς ἐξετάσεις, οἱ ποικιλώνυμες κι' ἀτελεύτητες, οὔτε τὸ διώξιμο τῶν προσώπων ποὺ κάτι καταλαβαίνουν ἀπὸ τὰ τρωτὰ καὶ στὴν ἀνησυχία τοὺς κινήθηκαν νὰ τοὺς διορθώσουν. Οἱ 181 κράτησαν χριστιανικότατη σιωπὴ γιὰ τὸ ἄδικο ποὺ γίνεται στὰ ἱδρύματα μὲ τὴν ἀπόλυσή τους, ἐνῶ ξένοι, λιγότερο χριστιανοὶ ἴσως, κάνουν διαμαρτυρίες.

Οἱ «αὐθεντικοὶ» καὶ «κορυφαῖοι» δὲ βρῆκαν νὰ γράψουν μιὰ λέξη γιὰ τὸ σημερινὸ δράμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅπως τὸ Δεκέμβρη κι' ὅπως στὶς σκοτεινὲς ἡμέρες τῆς κατοχῆς. Ἔτσι τοὺς ξεφεύγει ὁ ρόλος νὰ ριχτοῦν ἀνάμεσα στοὺς διαμαχομένους, νὰ ζητήσουν τὴ συμφιλίωση, τὴν εἰρήνευση. Ἀντίθετα ἔχω λόγους νὰ φοβοῦμαι πῶς ἡ δήλωση ἔγινε γιὰ νὰ χύσει λάδι στὴ φωτιά, γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν μιὰ παράταξη. Ἂν ἀκόμα, ὅπως τὸ ὑποψιάζομαι, ἔχει κι' ἄλλη αἰχμή, οἱ 181 συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα μᾶς φέρνουν πέντε αἰῶνες πίσω. Στὴ μισαλοδοξία αὐτὴ δὲ θὰ τοὺς ἀκολουθήσω, δηλαδὴ κάθε μὴ χριστιανὸ νὰ μὴν τὸν ἔχω γιὰ ἐπιστήμονα. Τότε ἔξω ἀπὸ τὸ νυμφῶνα τῶν 'Ακτίνων θὰ μείνουν ὅλοι οἱ φιλόσοφοι, οἱ ποιητές, οἱ καλλιτέχνες τῆς 'Αρχαίας 'Ελλάδας καὶ μαζί τους ὁ Σπινόζα κι' ὁ 'Αϊνστάϊν.

Ἡ δήλωση ὡστόσο ἔδινε στοὺς 181 τὴν εὐκαιρία ν' ἀσκήσουν μιὰν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες Χριστιανικὲς ἀρετές. Νὰ ἐξομολογηθοῦν ἐμπρὸς στὸν 'Ελληνικὸ λαὸ ξάστερα καὶ παληκαρήσια γιὰ τὰ σφάλματα καὶ τὶς παραλήψεις στὸ παρελθόν, νὰ τοῦ ὑποσχεθοῦν πὼς θ' ἀφήσουν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπο καὶ θὰ ντυθοῦν νέο, πὼς θὰ πονέσουν τὸν πόνο του καὶ δουλέψουν γιὰ νὰ ἐπουλώσουν τὶς πληγές του, πὼς θὰ σκεφτοῦν σὰν ἄτομο καὶ σὰ σύνολο νὰ κηρύξουν τὴν ἀγάπη, δίνοντας οἱ ἴδιοι τὸ παράδειγμα κι' ἀσκώντας τὸ κύρος τους στοὺς πολιτικούς, στοὺς στρατιωτικούς, στοὺς χρηματιστές. Κι' ὅταν ἀποκατασταθεῖ ἡ χιλιοπόθητη γαλήνη στὸν ἄτυχο καὶ μαρτυρικὸ τόπο, νὰ δουλέψουν γιὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ κλάδου τους. Εἶναι ἀποφασισμένοι οἱ δηλωτὲς τῶν «'Ακτίνων» ν' ἀνασκουμπώθοῦν μὲ εἰλικρίνεια καὶ Χριστιανικὴ πίστη, συγκινημένοι ἀπὸ τὴν προστασία τῶν μεγάλων στιγμῶν, γιὰ μιὰ τέτοια δουλειὰ νὰ ὑψώσουν τὴ χρεοκοπημένη 'Ελληνικὴ ἐπιστήμη καὶ τέχνη στὸ ἐπίπεδο ποὺ τῆς πρέπει; Θὰ μᾶς ἔχουν κ' ἐμᾶς δίπλα τους καὶ πρόθυμους νὰ ὑπογράψουμε τὴ δήλωση ποὺ ὅμως θὰ ἦχε διαφορετικὰ καὶ θὰ φανερώνει διαφορετικὴ ἰδιοσυγκρασία.

ΜΗΝΥΜΑ

Στοὺς ἕλληνες διανοουμένους

(Τὸ μήνυμα αὐτό, ποὺ τὸ ὑπογράφουν πνευματικὰ σωματεῖα τῆς Γαλλίας μὲ παγκόσμια ἀπήχηση, μᾶς στάλθηκε ἀπὸ τὸ Παρίσι γιὰ νὰ τὸ ἀνακοινώσουμε στοὺς "Ἕλληνες διανοουμένους").

Οἱ ὑπογραφόμενες ὀργανώσεις πληροφορήθηκαν μὲ συγκίνηση ὅτι ἀπολύθηκαν 17 ἕλληνες καθηγητές, γιὰ τὴν ἀφοσίωσή τους στὴν πατρίδα καὶ τὶς δημοκραττικὲς ἀντιλήψεις τους.

Οἱ καθηγητὲς αὐτοὶ τῶν Πανεπιστημίων, τοῦ Πολυτεχνείου, τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς καὶ τῆς Ἀνωτάτης Σχολῆς Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν διαγράφτηκαν ὁριστικά, δίχως νὰ τοὺς δοθεῖ τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπίσουν τὸν ἑαυτό τους.

Τοὺς ἀποκλείστηκε κάθε δυνατότητα νὰ καταφύγουν στὰ δικαστήρια ἢ στὸ Συμβούλιο Ἐπικρατείας, γιὰ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀκύρωση τῆς ἀπόλυσής τους. Τοὺς ἀπαγορεύεται, ἐπίσης νὰ διοριστοῦν, γιὰ μιὰ τριετία, σὲ κάθε δημόσια καὶ δημοτικὴ θέση ἢ σὲ ὀργανισμὸ δημοσίου δικαίου. Δὲν ἐπιτρέπεται, γιὰ τὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα, σὲ ὅσους ἀπ' αὐτοὺς εἶναι νομικοὶ νὰ δικηγορήσουν.

Τὰ μέλη τῶν ὑπογραφομένων ὀργανώσεων τοὺς ἀπευθύνουν ἀδελφικὰ αἰσθήματα συμπαθείας καὶ διαμαρτύρονται ἔντονα, ἐν ὀνόματι τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, γιὰ τὸ αὐθαίρετο αὐτὸ διάταγμα, ποὺ εἶναι προσβολὴ στὴν ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ στὴν παγκόσμια συνείδηση.

Κάνουν ἔκκληση στοὺς δημοκράτες ὅλου τοῦ κόσμου νὰ ἐξεγερθοῦν γιὰ μιὰν ἀπόφαση, ποὺ γίνεται ἀκόμα πιὸ βαρειά, καθὼς στερεῖ, αὐτοὺς ποὺ χτυπᾶ, ἀπὸ κάθε δυνατότητα μιᾶς νόμιμης προσφυγῆς.

Εὔχουνται ὅπως ἡ Ἑλλάδα ἀναχτώντας τοὺς δημοκρατικοὺς της θεσμοὺς καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της, ξαναβρεῖ τὴ θέση της ἀνάμεσα στὴ μεγάλη οἰκογένεια τῶν ἐλευθέρων λαῶν.

Παρίσι, Νοέμβριος 1946

ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΓΑΛΛΙΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΣΥΝΔΙΚΑΤΟ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ Κ' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΩΝ, ΡΑΣΙΟΝΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.

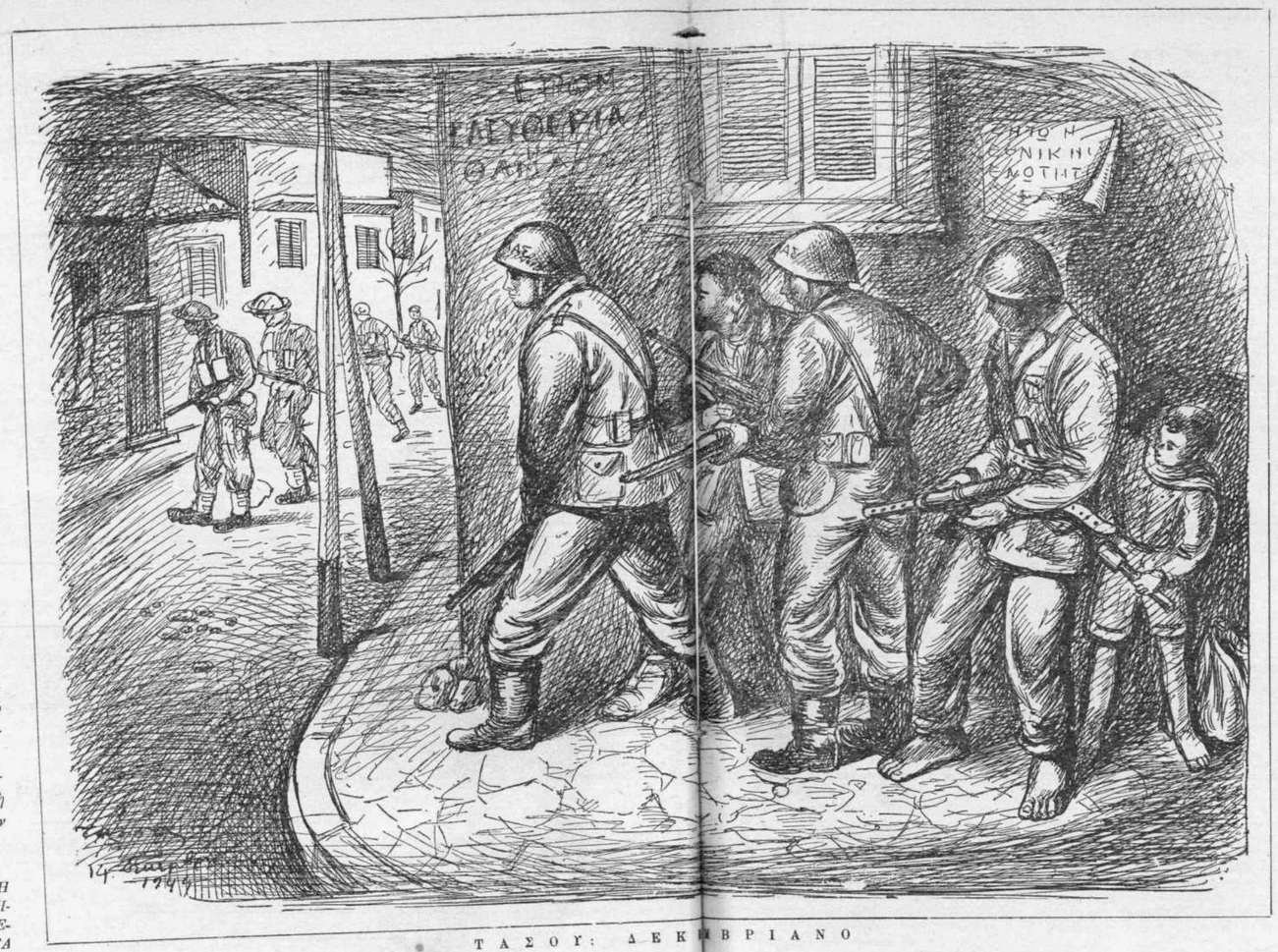

ΤΑΣΟΥ: ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΟ

Ο ΣΑΙΞΠΗΡ

Εἶναι γιὰ τὸ Λαό;

Ἡ παράσταση τοῦ «Πολὺ κακὸ γιὰ τὸ τίποτε» ἀπ' τὸ θίασο τοῦ Ἐθνικοῦ μας θεάτρου πρέπει νὰ χαρακτηριστεῖ ἀνεπιφύλακτα ἡ πιὸ στεγνὴ κ' ἡ πιὸ στεῖρα ἐρμηνεία ποὺ μποροῦσε ποτὲ νὰ δοθεῖ σὲ ἔργο τοῦ Σαίξπηρ. Μιὰ κωμῳδία ποὺ τὸ κάθε ἐπεισόδιό της, ἡ κάθε σχεδὸν ἀράδα της εἶναι ἕνα ξεχείλισμα ἀπὸ θεατρικότητα καὶ ζωντάνια—ἀπ' τὸ πιὸ χοντρὸ λαϊκὸ χωρατο, ὡς τὸ δουλεμένο μ' ἀνάλαφρη χάρη εὐφυολόγημα καὶ πειραγμα—δόθηκε, στὴ γενικὴ γραμμή του, μ' ἕνα σιδερωμένο, ἀτσαλάκωτο ἀκαδημαϊσμό, νοθευμένο μὲ διάφορα κατακάθια νατουραλισμοῦ καὶ μὲ τὴν περίτεχνη, πομπώδικη καὶ κούφια σκηνικὴ ἔκφραση τῆς ὄπερας, ποὺ ἀποτελοῦνε γιὰ τὸ κρατικὸ θέατρό μας τὴ λεγόμενη «παράδοση». Τὸ κακὸ δὲ μπόρεσε νὰ τὸ μετριάσει οὔτε ἡ μετάφραση τοῦ Ρώτα, ποὺ ἦταν ἀπ' τὶς πιὸ δημιουργικές.

Καὶ πάει νὰ δικαιολογήσει κανένας ὅλους ἐκείνους ποὺ δογματίζουνε πὼς ὁ Σαίξπηρ εἶναι γιὰ κοινὸ ἐκλεκτό—κι' ἀκόμα κείνους ποὺ ὑποσημειώζουν πὼς τὰ ἔργα του εἶναι γιὰ νὰ τὰ διαβάζεις μονάχα.

Εἶναι τάχα σωστὰ τὰ πορίσματα αὐτά; Δὲν εἶναι ὁ Σαίξπηρ γιὰ τὸ λαό;

Πιστεύω πὼς ἐκεῖνο ποὺ ὑπαγόρευε ὡς τώρα τὴ νεχρομένη αὐτὴ ἑρμηνεία κ' ἔδιωχνε ἔτσι τὸ πλατὺ λαϊκὸ κοινὸ ἀπ' τὸ πανηγύρι ποὺ θἄπρεπε νἄναι ἡ παράσταση λ. χ. μιᾶς κωμῳδίας τοῦ Σαίξπηρ, εἶναι ἡ σκοπιὰ ἀπ' ἄπου πλησιάζανε οἱ ἑρμηνευτὲς τὸ ἔργο του καὶ τὸν ἴδιο τὸ δημιουργό.

Ὡς τὰ μέσα σχεδὸν τοῦ περασμένου αἰώνα, καὶ στὴν ἴδια τὸν τὴν πατρίδα, οἱ διάφοροι φιλόλογοι, κριτικοὶ κ' ἑρμηνευτὲς ἀκόμα, ἀντίχρυζαν τὸ Σαίξπηρ μὲ μυστικοπάθεια καὶ θρησκευτικότητα, δημιουργώντας γύρω του ἕναν ὁμιχλιασμένο θρῦλο.

Μὰ κ' ἔταν ἀργότερα καταπιάστηκαν ἄλλοι νὰ τοποθετήσουν κάπως τὸ συγγραφέα καὶ τὸ ἔργο του, περιορίστηκαν ἀποκλειστικὰ σχεδὸν στὰ λιγοστὰ ἄλλωστε στοιχεῖα τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς, παραγνωρίζοντας κάτι βασικὸ καὶ κύριο: τὸν ἱστορικὸ καὶ κοινωνικὸ περίγυρο τῆς ἐποχῆς του. Μὰ ὅταν, ἀργότερα ἀκόμα, βάλθηκαν ν' ἀνιχνεύσουν στὰ ἔργα του τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχε παραλάβει ἀπ' τὴ γύρω του κοινωνικὴ ἐπικαρότητα καὶ τὰ εἶχε μετατράπει, μὲ τὴν ἀναμφισβήτητη δραματουργικὴ μεγαλοφυΐα του σὲ στοιχεῖα τέχνης—καὶ τότε ἀκόμα στὴν ἀνίχνευση αὐτὴ δώσαν μιὰ στεγνὴ ἱστοριοδιφικὴ μορφή.

Κ' ἔτσι ὁ Σαίξπηρ ἔμενε «ἀθάνατος» στὶς γραμματολογίες, τὰ συγγράμματα καὶ τὰ λεξικά, ἐνῶ ξεραινόταν γιὰ τὸ κοινὸ ἡ οὐσία τῆς θεατρικῆς του ποίησης, τῆς κοινωνικῆς του τοποθέτησης, τῆς ἀνθρωπιᾶς του καὶ τῆς λαϊκότητάς του.

Μετὰ τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, φανερώθηκε μιὰ τάση συγχρονισμοῦ τοῦ Σαξπηρικοῦ ἔργου, ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴν Ἀγγλία. Τόσο ἡ σχετικὴ ἑρμηνεία τοῦ «Ἀμπλετ» ἀπ' τὸ "Ολντ Βὶκ (ποὺ εἶδαμε καὶ στὴν Ἀθήνα) ὅσο κ' οἱ διάφορες ἄλλες, ὅπως τοῦ «Ἰούλιου Καίσαρα» στὴν Ἀμερική, ὅπου ὁ Καίσαρας καὶ τὸ πολίτευμά του ἔγιναν ἀντίστοιχα σύμβολα τοῦ φασισμοῦ—ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες θὰ πρέπει νὰ κριθοῦν μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου ποὺ τὶς ὑπαγόρευαν. Μέσα στὰ πλαίσια δηλαδὴ τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς χῶρες ἔχει στομώσει ἀπὸ καιρὸ τὴν καθαρὰ λαϊκὴ ἔκφραση τῆς τέχνης.

Τὴν ἴδια σχεδὸν ἐποχὴ γινόταν καὶ μιὰ ἄλλη προσπάθεια, ποὺ συνεχίζεται κι' ὁλοκληρώνεται χρόνο μὲ τὸ χρόνο: ἡ γνωριμία τοῦ Σαξπηρικοῦ ἔργου στοὺς λαοὺς τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. ποὺ πρὶν τὴν ἐπανάσταση, βρισκόταν αἰῶνες πίσω σὲ πολιτισμό. Κ' ἡ λαϊκή τους ἀκόμα παράδοση μαράζωνε κάτω ἀπ' τὸ τσαρικὸ καθεστώς. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ σήμερα, ἀφοῦ συνδέθηκαν ξανὰ μὲ τὶς παραδόσεις τους, προσαρμόσανε στὴ δική τους καλλιτεχνικὴ καὶ τοφινὴ κοινωνικὴ πραγματικότητα τὸ Σαίξπηρ κι' ὁ λαός τους μπορεῖ ἔτσι καὶ χαίρεται πλατειὰ τὸ «Βασιλιὰ Λήρ», τὸν «Ὀθέλο», τὸ «Ρωμαῖο καὶ Ἰουλιέτα» κλπ.

Θἄτανε σφᾶλμα νὰ πιστέψουμε πὼς καὶ στὸν τόπο μας θὰ χρειαζόταν νὰ ξεσηκώσουμε στεῖρα, τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο ἀπ' τὶς συγχρονισμένες αὐτὲς ἑρμηνεῖες. Κεῖνο ποὺ πρέπει, εἶναι νὰ τολμήσουμε καὶ μεῖς τὴν προσαρμογή, μέσα στὰ πλαίσια τῆς δικῆς μας πραγματικότητας.

Ὅμως γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ χρειάζεται διπλὴ καὶ δημιουργικὴ δουλειά, ποὺ κ' οἱ δυὸ θἄχουν νὰ γκρεμίσουν μὲ τὴν πρώτη κιόλας δρασκελιά, μερικὲς περισσεμένες «παραδόσεις».

Πρῶτα: νὰ δοῦμε καὶ μεῖς τὸ Σαίξπηρ σὰ ζωντανὸ πλάσμα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς καὶ τοῦ τόπου ὅπου ἔζησε. Γιὰ ποιόν ἔγραφε στὸ κάτω-κάτω, ὁ Σαίξπηρ τὰ ἔργα του; Ἡ ἀπάντηση, ὅσο κι' ἂν κακοφανεῖ σὲ μερικούς, εἶναι μιά: Γιὰ τὸ λαὸ τῆς ἐποχῆς του. Τί λογῆς ἦταν ἡ σύνθεση αὐτοῦ τοῦ λαοῦ μᾶς τὸ λέει κ' ἡ Ἱστορία, μᾶς τὸ λέει κι' ὁ ἴδιος ὁ Σαίξπηρ.

Ἐδῶ καὶ τέσσερις αἰῶνες, ἡ Ἀγγλία περνοῦσε ἱστορικὲς ἀλλαγές. Μιὰ καινούργια τάξη, ἡ ἀστική, γκρέμιζε ἕνα κοινωνικὸ σύστημα κ' ἔστηνε ἀγάλι-ἀγάλι καὶ μὲ ἀγόνα, τὸ δικό της. Ὁ δικός της ὅμως καινούργιος τρόπος παραγωγῆς ζητοῦσε χεῖρα ἐργατικιὰ κ' ἔτσι μὲ θεμιτοὺς κι' ἀθέμιτους τρόπους, σπρώχναν πρὸς τὶς πολιτεῖες τοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμούς, κυνηγώντας τους ἐλλῆτες μὲ διάφορους νόμους, ἀφοῦ πρῶτα—μ' ἄλλους νόμους—τοὺς ξεσπίτωναν καὶ τοὺς κάναν νὰ παίρνουν τὶς στράτες.

«Καημένα γυμνὰ πλάσματα, ὅπου κι' ἂν βρισκόσαστε καὶ τρῶτε τσάταλο ἀπ' τὴν ἄσπλαχνη αὐτὴ μπόρα, πῶς τ' ἄσκεπα κεφάλια, τ' ἄσαρκα πλευρά σας, τὰ τζάτζαλά σας, πᾶχουν τρύπες καὶ παράθυρα, σᾶς προφυλᾶνε ἀπὸ καιροὺς σὰν τοῦτονς;»

—τοὺς κλαίει ὁ Σαίξπηρ, μὲ τὸ στόμα τοῦ Λήρ. Ὁ Σαίξπηρ ὁ δραματουργός, ὁ ἠθοποιὸς καὶ συνέταιρος τοῦ θιάσου του, θεληματικὰ εἴτε ἀπὸ διαίσθηση, ἔδινε στὰ ἔργα του μιὰν ἄμεση ἢ ἔμμεση πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπικαιρότητα καὶ τὰ ζωντάνευε ἀκόμα μὲ κάθε ἄλλο στοιχεῖο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μπορεῖ τὸ κοινὸ αὐτό, τὸ τόσο πολυσύνθετο στὴ λαϊκότητά του, νὰ ἐπικοινωνεῖ, δημιουργικὰ θἄλεγα, μ' ὅσα διαδραματιζόνταν πάνω στὴ σκηνὴ τοῦ ὑπαίθριου ἢ κλειστοῦ θεάτρου του. Τὴν ἴδια πάλι ἐποχή, οἱ τραγῳδίες του κ' οἱ κωμῳδίες του κυκλοφοροῦσαν σὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀπανωτὲς πολλὲς φορές, ἐκδόσεις, ποὺ κι' αὐτὸ δείχνει πόσο βαθειὰ μιλοῦσαν στὸν ἴδιο πάλι λαό.

Ἔχοντας ἔτσι ξεδιαλύνει τὸ κάθε στοιχεῖο ποὺ συνθέτει τὸ ἔργο (δρᾶμα ἢ κωμῳδία) μποροῦμε νὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὴ δεύτερη καὶ πιὸ δημιουργικὴ δουλειά: τὴν παρουσίασή του στὸ σύγχρονό μας κοινό. Ὅλα πρέπει νὰ γίνουν ξάστερα καὶ γνώριμα γιὰ τὸν θεατή, ἀπ' τὴν ποιητικὴ μεταφορὰ καὶ τὸ καλαμπούρι, ὡς τὴν κίνηση καὶ τὴν ἔκφραση: νὰ βρεθοῦν τὰ σημερινὰ ἀντίστοιχά τους. Τὴν ἀντιστοιχία αὐτὴ θὰ τὴ βροῦν ὁ μεταφραστὴς (ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνει καὶ δημιουργικὸς διασκευαστής) καὶ ὁ σκηνοθέτης.

Ἡ δικά μας λαϊκὴ θεατρικὴ παράδοση, θέμε δὲ θέμε, καὶ γιὰ τὴν κωμῳδία τουλάχιστο, βρίσκεται σήμερα, σὲ νοθευμένη βέβαια μορφή, στὴν ἐπιθεώρηση. Ἀπὸ κεῖ μποροῦμε ν' ἀντλήσουμε πολλὰ στοιχεῖα σκηνικῆς ἔκφρασης. Ἀπ' τὴ σατυρικὴ παρουσίαση τοῦ ἐπίκαιρου θέματος ὡς τὴν ἠθοποιΐα. Ὅταν ὁ Σαίξπηρ στὸ «πολὺ κακὸ γιὰ τὸ τίποτε» βάζει ὁλόκληρη σκηνὴ μὲ τοὺς φύλακες, τὸ κάνει γιατὶ τὸ κοινὸ ὁπωσδήποτε ἤθελε νὰ δεῖ τὸν Οὐίλιαμ Κέμπ, τὸν μποῦφο κωμικὸ τοῦ θιάσου (πᾶχτε ἕναν ἀντίστοιχο ἠθοποιὸ τῆς σημερινῆς ἐπιθεώρησης) καὶ νὰ γελάσει μὲ τὰ αὐτοσχέδια καὶ πολλὲς φορὲς χοντρὰ χωρατά του. Καὶ τὸ κάνει ἐπίσης γιὰ νὰ σατυρίσει τὸ νόμο πού, λίγο καιρὸ πρίν, εἶχε ἀπαγορεύψει τὴν κυκλοφορία καὶ τὴν διατάραξη τῆς ἡσυχίας, μετὰ ἀπὸ τὶς ἐννιά.

Μὰ καὶ στὶς τραγῳδίες του ἀκόμα, τὰ κωμικὰ διαλείμματα, ὅπως λ.χ. τοῦ θυρωροῦ στὸ «Μάκμπεθ», δὲν εἶμαι καὶ τόσο σ'γουρος ἂν μπαίνανε γιὰ νὰ μετριάσουν, ὅπως λένε οἱ εἰδικοί, τὴν τραγικὴ ἔνταση ἢ γιὰ νὰ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ βγεῖ ὁ ἴδιος πάλι ὁ Κέμπ νὰ κάνει τὰ δικά του καμώματα, ποὺ τὰ περίμεναν πὼς καὶ πὼς οἱ θεατές.

Τελευταῖο ἄφησα ἐκεῖνο ποὺ εἶναι καὶ πιὸ φανερό. Τὸ πόσο γνώριμα, δηλαδὴ εἶναι στὸν κάθε λαό, ποὺ κρατάει ἀκόμα ζωντανὰ δεσμοὶς μὲ τὴ λαϊκὴ του παράδοση, τὰ θέματα ποὺ διαλέγει ὁ Σαίξπηρ κι' ὁ τρόπος ποὺ τὰ ἀναπτύσσει θεατρικά. Ἡ διαγραφὴ ἀκόμα τῆς ψυχολογίας τῶν ἡρώων του, τὸ τραγικό, τὸ δραματικό, τὸ αἰσθηματικό, τὸ λυρικό, καὶ τὸ ἐπικὸ στοιχεῖο τους, μὰ κι' αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ποίηση τοῦ δραματουργοῦ, ἔχουν τὰ σχετικὰ ἀντίστοιχά τους καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ δικοῦ μας λαοῦ.

Ὅμως πιστεύω πὼς, σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς βέβαια, δόθηκαν τὰ βασικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀπαντοῦν στὸ ἐρώτημα τοῦ τίτλου. Ὁ Σαξπηρ εἶναι γιὰ τὸ λαό. Κι' ἂν ὁ λαὸς ὡς τὰ σήμερα σιάθηκε μακρυά του, φταίει ὁ τρόπος ποὺ τοῦ τὸν παρουσιάζουνε, ὁ ἀντιλαϊκός, ὁ λαοδιώχτης.

Λ. ΣΑΒΑΣ

ΑΠ' ΤΟ ΔΕΚΕΜΒΡΗ

τοῦ Τ. Λειβαδίτη

Ἀπ' τοὺς καμένους κάμπους μας τ' ἀκοῦν μακριὰ οἱ χωριάτες
σφηνώνει μὲς στὴ γῆ τ' ἀλέτρι μὲ θυμὸ ὁ ζευγὰς
καὶ κατὰ δῶθε σειώντας τὴ βουκέντρα φοβερίζει.
Παίρνουν κ' οἱ ἀντάρτες τὰ μαντάτα στὰ πολύραχα βουνὰ
πουρνὸ ζώσανε τ' ἄρματα πηδᾶν τὸν Πηνειὸ
καὶ πλάϊ μὲ τοὺς ἀητοὺς καὶ μὲ τραγούδια ροβολᾶνε.
Ἔχουν ψηλὲς τὶς πλάτες σὰν τὸν Ὄλυμπο
τὸ Γοργοπόταμο ἔχουνε στὰ πόδια τους
μὲς ἀπὸ τὸ σχισμένο τους ἀμπέχωνο
φουντώνουν δάση μ' ἔλατα
κ' ἕνα γεράκι μ' ἀνοιχτὰ φτερὰ ποὺ ὁρμάει ὁλάγριο,
ἀδέρφια μου ἔτσι, εἶναι τὰ φρύδια τους,
Κ' ἐρχό - κ' ἐρχόσαστε ποὺ χρόνια σᾶς προσμέναμε
κ' ἐρχόσαστε διπλώνοντα ὁλοτρόγυρα
σὰ λεβεντιᾶς ζουνάρι τῆς Ἀθήνας τὰ γερὰ νεφρὰ
κι' ἀκαρτερεῖτε τὴν ἀράδα σας — π' ἄρχισε πιὰ ὁ συρτὸς τοῦ πόλεμου
κι' ἀπὸ μαντήλι κόκκινο σὰν το αἷμα μας μποροστὰ
γειά σας παιδιὰ
ἴδια ἡλιογέννητη τὸ σέρνει Δευτεριά —
Μὲ τὰ γερὰ ποδάρια τους χτυποῦν τὴ γῆ οἱ λεβέντες
τὸ Χάροντα χτυποῦν στ' ἀλώνι τοῦ ἥλιου
κι' ἂς τοὺ νικήσει ὁ Χάροντας ἡ γῆ ἂς τοὺς φάει — γιατ' εἶναι
γιὰ ν' ἀγαποῦν οἱ λυγερές, οἱ γέροι νὰ θυμοῦνται,
τὰ παληκάρια γιὰ νὰ πέφτουνε, κι' ὄρθιος νὰ μένει ὁ κόσμος.

Κι' ἂν τέλειωσαν τὰ βόλια μας γιομίζουμε
μὲ δίκιο τὰ ντουφέκια μας κι' ὀργή.
Κι' ἂν ὅλοι εἶναι νὰ πέσουμε, εἶμαστε πολλοὶ
κι' ὁ χορὸς καλὰ κρατεῖ.

ΚΑΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΕΤΟΥ

ΣΤΑΛΑΧΤΙΤΕΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ο πρωὶ ἀνοίγω τὸ παράθυρο πάνω σ' ἕνα τετράγωνο κομάτι οὐρανό. Πρέπει νὰ ζήσω. Θὰ τιναξω τὴ χτεσινὴ τὴ σκόνη ἀπ' τὰ παπούτσια μου καὶ θὰ πῶ πὼς εἶμαι τάχα ἕτοιμη ν' ἀρχίσω πάλι ἀπ' τὴν ἀρχή.

Τὰ πρωινὰ δὲν εἶναι σκληρά. Ὁ ἥλιος δὲ σὲ παιδεύει. Γλυστράει μὲς ἀπ' τὶς κλεισμένες γρίλιες καὶ χτενίζει ἀνάλαφρα τὴν κάμαρα μὲ τὴν παλιὰ ξεδοντιασμένη τσατσάφα τῆς Γιαγιᾶς μου... Κλείνω τὰ μάτια γιὰ ν' ἀρχίσει ξανὰ ἡ νύχτα. Δὲ γύρισε ὅμως ποτὲς πίσω, μονάχα, νομίζω μιὰ φορὰ ὅταν εἶχα πολὺ πυρετό...

Τὸν ἥλιο ἐγὼ τὸν ἀγαπάω. Πολλὲς φορὲς ὅταν περνάει μπρὸς ἀπ' τὸ παράθυρό μου, ἁπλώνω τὰ χέρια γιὰ νὰ τὸν πιάσω στὶς φοῦχτες μου. Κεῖνος ὅμως γλυστράει καὶ φεύγει σὰ χουσόψαρο στὸν οὐρανό.

"Οπως νᾶναι ὅμως, συγνεφιασμένα εἴτε ὄχι, τὰ πρωινὰ δὲν εἶναι σκληρά. Δὲ σκέφτεσαι, δὲ μπορεῖς νὰ σκεφτεῖς τὰ πρωϊνά. Ζεῖς μέσα σ' ὅλα τὰ μικροπράγματα ποὺ πρέπει νὰ κάνεις. Θὰ σκουπίσουμε τὸ σπίτι, θὰ στρώσουμε τὰ κρεβάτια, καὶ θ' ἀνάψουμε τὴ φωτιά. Τὸ μεσημέρι ὅπου νᾶναι θὰ φανεῖ κι' ὁ ἥλιος πίσ' ἀπ' τὰ σύγνεφα, ἄσπρος χειμωνιάτικος ἥλιος, μιὰ φωτεινὴ λαδιὰ σ' ἕνα γκρίζο χαρτί... Μετὰ εἶναι καὶ τὸ φαγητό, ποὺ κόβει τὴ μέρα μας στὰ δυὸ μαζί μὲ τὸ ψωμί μας...

Τὸ τραπεζομάντηλο ἔχει μεγάλα τετράγωνα, τὸ ρολοϊ χτυπάει, κ' ἕνα γύρω ὅλα κεῖνα τὰ πρόσωπα ποὺ γνωρίζω ἀπὸ πάντα. Δὲ μπόρεσα ποτὲς νὰ ξεχωρίσω ἂν εἶναι ὄμορφα ἢ ἄσκημα τοῦτα τὰ πρόσωπα. Τὸ μόνο ποὺ ξέρω εἶναι ὅτι ὁ ἀδερφός μου δὲν τρώει τὸ σπανάκι, ὅτι ἡ πετσέτα τοῦ πατέρα εἶναι δεμένη κόμπο καὶ τῆς μητέρας εἶναι πάντα λερωμένη μὲ κοκκινάδια. Πολλὲς φορὲς θἄθελα ν' ἀλλάξαμε θέση. Θἄταν σὰ νὰ πηγαίναμε ταξεῖδι,.. Ρωτιέμαι ἂξαφνα ἂν στὴν ἀπέναντι μεριὰ τοῦ τραπεζιοῦ τὸ λαμπιόνι θὰ παίζει ἔτσι ἀστεῖα μὲ τὸ λίπος τῆς σούπας. Ἡ μητέρα δὲ φαίνεται νὰ τὸ βλέπει. Θἄθελα νὰ τὴ ρωτήσω καμιὰ μέρα, εἶναι ὅμως πράγματα ποὺ δὲ λέγονται... Τὸ δεξὶ μάτι τοῦ ἀδερφοῦ μου, κεῖνο ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἀπὸ κεῖνη ποὺ κάθουμαι ἐγώ, εἶναι ὁλότελα ἀνέκφραστο. Ἴσως ἐπειδὴ ἔχει πολὺ μυωπία. Τ' ἄλλο εἶναι κεῖνο ποὺ εἰρωνεύεται, ποὺ σὲ κοιτάζει μὲ περιφρόνηση. Τὸ δεξὶ τὸ ἀκολουθάει μονάχα στὸ δρόμο του. Στέκεται σιγὰ σιγὰ καὶ ξεκινάει ὅταν θὰ ξεκινήσει καὶ κεῖνο. Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ εἶχα πεισότερη ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό μου, ἂν ἔβλεπα στὸ τραπέζι τὸ δεξὶ του μάτι...

Ἔτσι, δίχως νὰ τὸ νιώσεις καλὰ καλὰ πῶς, περνάει ἡ μέρα καὶ τὸ δειλινὸ λυώνει πάνω στὰ χείλια τοῦ παραθύρου. Τὸ σκοτάδι ἔρχεται πάντα ἀπ' τὸ ταβάνι. Κάτι μαῦρο πήζει σιγὰ σιγὰ ἐκεῖ ψηλὰ κι' ἀρχίζει νὰ κατρακυλάει στὶς γωνιές. Ἡ κάμαρα γίνεται ὁλοστρόγγυλη. Τὰ ἐπιπλα λιγοθυμᾶνε ἕνα - ἕνα μέσα στὶς σκιές τους. Τότες εἶναι ποὺ τὸ ταβάνι ξεκολάει κι' ἀρχίζει νὰ κατεβαίνει σιγὰ - σιγὰ ὅλο μαζί, μονοκόματα, κατ' ἀπάνω σου. Σὰ μαῦρος κύκλος ὁλόγυρα ἡ κάμαρα μαζεύεται, στενεύει καὶ τὸ ταβάνι κατεβαίνει, ὅλο κατεβαίνει. Σὲ λίγο ἡ νύχτα θὰ ἔχει κολήσει ἀπάνω σου γλυστερὴ ἀποκρουστικιά. Ἀπλώνεις τὰ χέρια νὰ τὴ βαστάξεις, τὰ δάχτυλά σου μπήγονται στὴ σάρκα τῆς καὶ γίνονται καὶ κεῖνα νύχτα... Κ' ἡ νύχτα ἔρχεται βουβὰ ἐντός σου. Φόβοι ἀκαθόριστοι ἀρχίζουν νὰ πλανιόνται μέσα στὸ σκοτάδι. Δὲν ξέρω γιατί· τέτοια ὥρα κοιτάζω ὅλο πρὸς τὰ πίσω, ἴσως ἐπειδὴ δὲ μπορῶ ἀκόμα νὰ δῶ μπροστά... Δὲν ξέρεις. Δὲν ξέρεις ποτὲ τί σὲ περιμένει τὴ νύχτα. Χτυπάει ἐξαφνα ἡ πόρτα κ' ἔρχεται τὸ κακό. "Ετσι εἶχαν ἔρθει κ' οἱ Γερμανοὶ στὸ σπίτι μας. Φεύγοντας εἶχαν ἀφήσει τὸ πάτωμα στρωμένο μὲ βιβλία, τὴν καρδιά μας νὰ χτυπάει δυνατὰ κι' ὁλόγυρα μιὰ μυρουδιὰ ἀπὸ σκόνη ποὺ μᾶς ἔκανε νὰ φτερνιζόμαστε...

Νύχτα, θυμᾶμαι, εἶχα δεῖ τὸ θάνατο γιὰ πρώτη φορά. Δὲν τὸν φανταζόμουνα ἔτσι. Νόμιζα πὼς θἄχε μιὰ μαύρη κουκούλα κ' ἕνα δρεπάνι στὸ χέρι. Κεῖνος ὅμως χτύπησε τὴν πόρτα μας καὶ μπῆκε τυλιγμένος σ' ἕνα ἄσπρο χαρτί. Τὴν ἄλλη μέρα στὴν κουζίνα ψήνανε πολλοὺς καφέδες καὶ στὴ σάλα μπαινόβγαιναν κυρίες καὶ κύριοι ποὺ δὲ γελοῦσαν. Εἶταν ἤρεμος κεῖνος ὁ θάνατος, δὲ σὲ τρόμαζε. Μακάρι νἀρχότανε πάντοντε ἔτσι...

Τώρα τελευταῖα συλλογιέμαι πολὺ τὸ θάνατο καὶ τὶς μέρες ποὺ περνᾶνε δίχως σκοπό. Συλλογιέμαι ἄξαφνα τί κάνω ; τί θὰ κάνω ; κι' ἀπόκριση καμιά. Ὅλα λὲς κι' ἀνασταστώθηκαν ἀπὸ κεῖνο τὸ βράδυ ποὺ ἔσκυψα ἀποκαμωμένη νὰ κοιμηθῶ στὶς πλάκες κείνου τοῦ ξένου σπιτιοῦ, μὲ τὸ παλτὸ γυμένο στὴν πλάτη. Ὅταν ξύπνησα τὰ ντουφέκια δὲ χτυποῦσαν πιά. Γύρεψα παντοῦ νὰ βρῶ τοὺς φίλους. Μέσα στοὺς δρόμους πούχαν γιομίσει ἀπὸ κόσμο, ἄκουσα νὰ λένε πὼς εἶχαν ὅλοι φύγει τὰ ξημερώματα. "Ενιωσα τότες τὸν ἑαυτό μου ὁλομόναχο καὶ δυστυχισμένο, σὰν παιδάκι ποὺ χάθηκε μιὰ μέρα ποὔχε παρέλαση ὁ στρατός. Γύριζα ἐδῶ καὶ κεῖ μὲ τὰ μάτια βουρκωμένα. Γιατὶ νὰ μ' ἀφήσουν ; μουρμούριζα κάθε τόσο, γιατὶ ν μ' ἀφίσουν : τί θὰ γίνω τώρα ; Στὸ τέλος κουράστηκα νὰ τριγωρίζω στοὺς δρόμους ἄσκοπα. Θυμήθηκα τὸ σπίτι μου Γαντζώθηκα σ' αὐτὴ τὴ σκέψη. "Ενιωθα πὼς εἶταν τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ μοῦχε ἀπομείνει πιά. Εἶπα θὰ γυρίσω στὸ σπίτι κι' ὅ,τι γίνει ἂς γίνει. Μοῦρθε στὸ νοῦ ἡ Μητέρα. Ποῦ νᾶναι ἄραγες ; Θὰ τὴ βρῶ δὲ γίνεται, δύο μέρες πρὶν τὴν εἶχα δεῖ νὰ φεύγει μέσα στὶς σφαῖρες σκψτή. Ἔφευγε καὶ μαζί της ἔπαιρνε ὅλη τὴν ἀγάπη ἀπὸ κοντά μου. Τῆς φώναξα :

— Τοῖχο τοῖχο καὶ πρόσεχε, πρόσεχε μανούλα !

Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε. Χλωμὴ ποὺ εἶταν ! Μοῦχε πεῖ :

— Ἐσὺ νὰ προσέχεις, φαρμάκια ποὺ μᾶς ποτίζεις κάθε μέρα παλιοκόριτσο !

Τῆς χαμογέλασα. Μανούλα μου, μανούλα μου, κ' εἶχε φύγει μέσα στὶς σφαῖρες ὅπως εἶχε ἔρθει μὲ τὸ μπογαλάκι τ' ἄπλυτα ροῦχα μου στὸ χέρι... "Αχ νὰ τὴ βρῶ, σκεφτόμουν, μονάχα νὰ τὴ βρῶ καὶ τίποτ' ἄλλο. Ποτὲς δὲ θὰ τὴ στενοχωρήσω πιά, ποτές! Κι' ὅταν θὰ μὲ μαλώνει δὲ θἄχω λόγια νὰ τῆς ἀντιμιλήσω. Θἆμαι καλή, καλὴ σὰν ἄρρωστο παιδάκι καὶ τὸ βράδυ δὲ θ' ἀργῶ νὰ γυρίζω σπίτι...

Λίγο φῶς, λίγο φῶς, νιώθω ὅλα τοῦτα νὰ μὲ πνίγουν. Κ' ἠλεκτρικὸ δὲν ἔχει. Γυρίζω τὰ μάτια στὸ παράθυρο. Μπροστὰ στὸν οὐρανὸ ποὺ φέγγει ἀκόμα μὲ τὴν ἀνάμνηση τῆς μέρας οἱ κουρτίνες κλαῖνε σιωπηλὰ τὰ κρύσια τους.

Βάζω τὸ παλτό μου καὶ βγαίνω ἔξω. Οἱ δρόμοι εἶναι γιομάτοι ἀπὸ γυαλάκια ποὺ τρεμοσβύνουν σὲ κάθε βῆμα ἐνῶ τὰ σπίτια ἀπόμειναν τυφλὰ ἀκουμπώντας συγκινητικὰ τὸνα πάνω στ' ἄλλο. Δὲ βλέπεις τὰ χαλάσματα τώρα μὲ τὸ σκοτάδι, ἄλλωστε οἱ ἀνθρῶποι προσπαθᾶνε τὴ μέρα νὰ ξαναφέρουν τὴ ζωὴ στοὺς πληγωμένους δρόμους στιβάζοντας σὲ μιὰν ἄκρη τὶς πέτρες ἀπὸ τὰ γκρεμισμένα τους σπίτια. Καὶ ποῦ νὰ πάω τώρα ; Κανένας φίλος δὲν ἀπόμεινε πίσω. Θὰ πάω στὴ θεία Ἐριέττη λέω μέσα μου.

Ἡ θεία Ἐριέττη δὲ μιλάει πολιτικά, μονάχα κλαίει ὅταν ἀκούει ὅτι ὁ κόσμος σκοτώνεται. Ἡ θεία Ἐριέττη πάντα κλαίει ὅταν πεθαίνουν ἄνθρωποι. Δὲ βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι της τώρα πιὰ παρὰ μονάχα ὅταν εἶναι νὰ πάει σὲ καμιὰ κηδεία. Καὶ τὰ μνημόσυνα ὅμως τῆς ἀρέσουν πολύ. Ξέρει ὅλους τοὺς δεσποτάδες ἕναν πρὸς ἕναν. Πολλὲς φορὲς σκέφτουμαι πὼς θἄπρεπε νὰ ξέρει καὶ τοὺς νεκροθάφτες μὲ τὰ μικρά τους ὀνόματα, τόσους ἀνθρώπους δικούς της ποὔχουνε θαμένα. Ἡ θεία Ἐριέττη δὲν περιμένει τίποτα ἀπ' τὴ ζωή. Κάθεται στὸ γυαλό καὶ κουνάει ἕνα μαντήλι ποὺ ξεψύχησε ἀναμεσα στὰ δάχτυλά της γιατὶ κανέναν δὲν ἀποχαιρετάει πιά. Ὁ κανατές, οἱ βελούδινες πολυθρόνες, τὸ τραπέζι, οἱ καθρέφτες, εἶναι ὅλα σκεπασμένα μὲ ἄσπρο ὕφασμα. Μονάχα οἱ φωτογραφίες ζοῦνε ἀκόμα πάνω στοὺς τοίχους μὲ τὰ ξεθωριασμένα μάτια τους καὶ οἱ μάλινες παντοῦφλες τῆς θείας Ἐριέττης ποὺ πηγαινοέρχονται στὸ διπλανὸ δωμάτιο.

Δὲ μίλησε μὲ μῖσος γιὰ κανέναν, δὲν εἶπε κὰν γιὰ τὴ σφαῖρα ποὺ ἔσπασε τὸ τζάμι, μονάχα μὲ φίλησε. Στὸ ἄλλο δωμάτιο ἀκούω τὸ κουταλάκι τὰ γαργαλάει τὸ ποτήρι. Ἡ θεία Ἐριέττη ἀσφαλῶς θὰ ξέρει γιὰ μένα κι' ὅμως δὲν εἶπε τίποτα. Εἶναι ὄμορφα ἔτσι νὰ συναντᾶς ἀνθρώπους ποὺ εἶναι ἔξω ἀπ' τὴ ζωὴ ἰδιαίτερα τώρα. Σὲ ξεκουράζουν.

Ἡ θεία Ἐριέττη ἔχει σταφύλι γλυκὸ στὸ βάζο. Φαντάζουμαι πὼς θὰ τὄχει πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο, γιατ' εἶναι πολὺ ζαχαρωμένο. Τῆς χαμογελάω. Θέλω νὰ τῆς πῶ πὼς τὴν ἀγαπῶ πολὺ-πολὺ τούτη τὴν ὥρα. Καὶ κείνη προσπαθάει νὰ μοῦ χαμογελάσει. Ἡ θεία Ἐριέττη ὅμως δὲ γελάει ποτές. Ἡ θεία Ἐριέττη κάνει μονάχα σὰ νὰ γελάει. Τὸ στόμα της τραβιέται στὶς δυὸ ἄκρες σὰ νὰ τὄχεις δέσει μὲ σπαγγάκι καὶ τὸ τραβᾶς ἀπὸ πίσω. Ἔχει ὅμως τόση ἀγάπη ἀκόμα ἡ φωνή της... -

— Καταλαβαίνεις, θεία Ἐριέττη, εἶναι τὸ ἄδικο ποὺ σὲ πνίγει, εἶναι ποὺ περμένναμε τόσα καὶ τόσα. Τώρα ἀπομείναμε μὲ τὰ χέρια ἀδιανά. Καταλαβαίνεις, θεία Ἐριέττη ; καταλαβαίνεις ;

— Καταλαβαίνω... Τόσα ὄνειρα ὑπάρχουν σὲ μιὰ ζωή... Κάποτε εἶχα ἕνα παιδί... "Οταν τὸ ἔντυνα τὴν Κυριακὴ μὲ τὰ ναυτικούλια του φρεσκοπλυμένο καὶ φρεσκοσιδερωμένο, εἶταν καραβάκι φορτωμένο τὶς ἐλπίδες μου, ὅλες τὶς ἐλπίδες μου, ἔτοιμο νὰ σαλπάρει.. Δὲν ἔφτασε ποτές... Ἄχ ἔτσι εἶναι...

Ἤρθε κοντά μου. Ἡ σκιά της ἀπλώθηκε σ' ὁλόκληρο τὸν τοῖχο. Οἱ πλάτες της σκεπάσαν τὶς φωτογραφίες. Ἔσκυψε καὶ μὲ φίλησε. «Παιδάκι μου, παιδάκι μου» μουρμούισε καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἡ καντήλα πάνω στὸ στῆθος τῆς εἰκόνας κουνιόταν πέρα δῶθε. Ἡ σκιὰ τῆς θείας ἐρίττης στὸν τοῖχο μίκραινε καὶ μεγάλωνε, μίκραινε καὶ μεγάλωνε. Ἡ Παναγιὰ ἔμενε ἀδιάφορη κρατώντας στὴν ἀγκαλιά της τὶς ἐλπίδες της. Θὰ τὶς νανούριζε τόσο ὄμορφα τὶς ἐλπίδες της, ἂν εἶταν ζωντανά !...

Τότε κατάλαβα γιατὶ οἱ γυναῖκες προσεύχονται στὴν Παναγιά...

Ἡ Ἀννούλα ἤρθε μιὰ μέρα στὸ σπίτι νὰ μὲ δεῖ. Εὐχαριστήθηκα πολὺ ποὺ ἦρθε. Γύρω σὰ νὰ πλανιόταν ἀκόμη ἡ παράξενη μυρουδιὰ τῆς ξύλινης κασετίνας, κ' εἶχαμε στὸ στόμα τὴ γέψη τοῦ δαγκωμένου μολυβιοῦ καὶ τὰ δάχτυλα γιομάτα μελάνια. Δὲν ξέραμε στὴν ἀρχὴ τί νὰ ποῦμε. Εἴχαμε μεγαλώσει τόσο πολὺ κ' οἱ μαῦρες μας ποδιὲς μᾶς στένευαν. Ξαναβρήκαμε ψηλαφητὰ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη μέσα στὸ μισοσκόταδο τῆς κάμαρας. Ξαπλωμένες στὸ ντιβάνι μιλούσαμε γιὰ μεταξωτὲς κάλτσες καὶ γιὰ φουστάνια. Μιλοῦσε ἡ κάθε μιὰ μὲ τὴν σειρά της κ' εἶταν ὅπως τότες ποὺ ἀλλάζαμε ζωογραφιὲς κάτω ἀπ' τὸ θυανίο. Ἤκαθε μιὰ μὲ τὴν σειρά της κ' εἶταν ὅπως τότες ποὺ ἀλλάζαμε ζωογραφιὲς κάτω ἀπ' τὸ θυανίο. Ἡ Ἀννούλα μοῦπε ἀκόμα γιὰ τ' ἀγόρι της.

Ἐγὼ κοίταζα τὰ τρία χρυσάνθεμα ποὔταν στὸ βάζο. Τόνα εἶταν κίτρινο, τ' ἄλλο ἄσπρο καὶ τὸ τρίτο κίτρινο καὶ ἄσπρο μαζί. Ἡ Ἀννούλα σὲ μιὰν ἄκρη ἔχτιζε ἕνα ἤσυχο ὄνειρο μὲ ρὸζ κουρτινάκια. Στοὺς τοίχους, ἔλεγε, θὰ βάλει μονάχα δυὸ κάδρα. Στὸν κῆπο μιὰ γιασεμιὰ θὰ προσπαθεῖ νὰ στηριχτεῖ στὰ πόδια της ἀκουμπώντας στὸν τοῖχο. Τὸ καλοκαίρι θὰ σκαρφαλώνει ὡς τὸ παράθυρό τους νὰ τοὺς καληημερίζει. Ἔλεγε ἀκόμα πὼς ὁ θεῖος ὁ Ἀλέκος εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ τὴ βοηθήσει, ὅταν θὰ εἶταν νὰ παντρευτεῖ. Ἔχει λεφτὰ ὁ θεῖος ὁ Ἀλέκος. Ἔπειτα θὰ θἄχουν πολλὰ ἔξοδα, μονάχα τ' ἀπαραίτητα. Τὰ τελεύσ ἀπαραίτητα...

Ἐγὼ σκεφτόμουν τὴν Ἀννούλα κοντὰ στὸ παράθυρο νὰ μαντάρει κάλτσες. Μ' ἕνα κομάτι ἥλιο κρυμένο στὴν τσέπη, μ' ἕνα τραγούδι τυφεροτήτας στὴν ἄκρια τῶν ματιῶν, μὲ μιὰ σαφούλα ραζακὶ σταφῶλι στὸ χέρι, θὰ γυρίζει τὰ κούλα ραζακὶ σταφῶλι στὸ χέρι, θὰ γυρίζει τὰ μεσημέρια ὁ ἄντρας τῆς Ἀννούλας. Θὰ λέει :

— Τί ὡραῖα ποὺ μυρίζει τὸ φαγητό, ἀγάπη μου !

Καὶ δὲ θ' ἀγοράζουν ποτὲ ἐφημερίδα...

— Γιατὶ δὲ μιλᾶς ;

Ἄ ναί ! πρέπει νὰ μιλήσω. Τὄχα ὁλότελα ξεχάσει. Καὶ τί νὰ πῶ ; Ἐγὼ δὲν ἔχω πιὰ πράσινα πατζούρια στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ μου. Πέρασα ἀπ' τὰ ἤσυχα ὀνείρατα καὶ προχώρησα... Εἶδα τὰ παιδιὰ νὰ γυρίζουν στὴν Ἀθήνα μέσα στὰ μεγάλα καμόνια, φορτωμένα μὲ ματια ποὺ ψάχναν ἀνήσυχα στὰ πεζοδρόμια νὰ βροῦν τὸ καλοσόρισες ποὺ δὲν τόλμησα νὰ τοὺς πῶ, ἄκουσα τὰ τραγούδια τους, νὰ ξεθωριάζουν καὶ νὰ σβύνουν στὶς ἄκριες τῶν παγωμένων τους χειλιῶν, λιχνάρια ποὺ τοὺς σώθηκε τὸ λάδι, κ' ἔνιωσα ἂξαφνα πόσο ἄδεια εἶχα μείνει. Ἔνιωσα πὼς δὲν εἶμαστε ἐμεῖς πουθενά. Δὲν εἶμαστε οὔτε μπρὸς οὔτε πίσω. Κι' ὅμως θἄπρεπε νὰ συμβιβάσουμε τοῦτα τὰ δυὸ μέσα μας γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ζήσουμε...

Δένουν οἱ ἥρωες τὴ γραβάτα τους ἀδέξια καὶ προσπαθοῦν νὰ βγάλουν τὸ ψωμί τους κ' εἶναι τοῦτο τόσο ἀλόκοτο, σὰ νἄβλεπες κάποια μέρα τ' ἀγάλματα νὰ κατεβαίνουν ἀπ' τὰ βάθρα τους, σὰ νἄβλεπες τοὺς κούρους στὸ Μουσεῖο ν' ἀνασηκώνουν ἀργὰ-ἀργὰ τὰ χέρια γιὰ νὰ ἰσιώσουν μὲ μπριγιαντίνη πίσω ἀπ' τ' αὐτιά τὰ μακρυὰ μαλιά τους.

Ὁ καθένας κάνει τὴ ζωή του. Ἡ Ἀννούλα σὲ μιὰν ἄκρη φτιάχνει ὁλόενα τὸ ἤσυχο ὄνειρό της μὲ τὰ ρὸζ κουρτινάκια, ἡ θεία Ἐριέττη σφίγνει τὶς μάλινες παντοῦφλες της ἀνάμεσα στὰ ξεθωριασμένα μάτια τῶν πεθαμένων, ἐμεῖς κυνηγᾶμε τὶς ἐλπίδες μας στὸ βάθος τοῦ καιροῦ καὶ τὰ χρόνια καθισμένα σὲ μιὰ πέτρα φτιάχνουν μὲ τὴ ζωή μας σταλαχτίτες...

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

3. **Ο ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ**

Τοῦ ΣΤΑΘΗ ΔΡΟΜΑΖΟΥ

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Δυὸ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ὑπῆρξαν μαρτυρες τῆς ἀγωνίας τοῦ ἔθνους μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1897 : Ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Καρκαβίτσας (41). Τὴν ἀγωνία αὐτὴ ἐκφράζει ὁ «Ἀρχαιολόγος» ἀλλὰ ταυτόχρονα δείχνει καὶ τὸ σωστὸ δρόμο μέσα ἀπὸ τὴ μοιραία πορεία τοῦ ἥρωά του.

Ὁ Ἀριστόδημος—ὁ ἥρωας τοῦ ἔργου—ἔχει ἐγκαταλείψει τὸ βιός στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Τὸ μόνο ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ εἶναι ν' ἀναστήσει στὸν ὥς τὰ χθὲς τουρκοπατημένο τόπο τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἂν αὐτὸ γίνει ὅλα θὰ διορθωθοῦν. Κάνει ἀνασκαφές. Ξυλώνει τ' ἀμπέλια, χαλάει σπορές καὶ τὸν πατρογονικὸ πλάτανο ποὺ στέκει ἐμπόδιο στὴ μέση τοῦ χωραφιοῦ καὶ πού «στὰ κλαριά του κρεμάστηκαν πολλοὶ δικοί μας κι ἄλλοι τὸν πότισαν μὲ τὸ αἷμα τους ἄλλοι τὸν ἔθρεψαν μὲ τὰ δάκρυά τους», τὸν τινάζει μὲ δυναμίτη στὸν ἀέρα. Τὰ τόσα ἔξοδα ποὺ χρειάζονται καλύπτονται μὲ δάνεια. Παραστάτες στὴ δουλειὰ αὐτὴ βρίσκονται—ποιοί ἄλλοι ;—οἱ ξένοι «σοφοί», ποὺ θαρθεῖ καιρὸς νὰ τὸν ἀρήσουν σύξυλο, πνιγμένον στὰ δάνεια γιὰ νὰ πᾶν ἄλλοῦ νὰ βοηθήσουν. Ὁ Ἀριστόδημος θὰ τοὺς κατευοδώσει δουλικότατα, θὰ σκύψει τὴν πλάτη του γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσει νὰ καβαλλήσουν τ' ἄλογα κι ὅταν «κατὰ λάθος» θὰ φάει μιὰ κλωτσιὰ ἀπὸ τὴν ἀδεξιότητα τῶν ξένων, ἐνῶ θὰ εἶναι παραμορφωμένος ἀπ' τὸν πόνο, θὰ τοὺς εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν τιμή ποὺ τοὔκαμαν.

Ὁ Δημήτρης, ὁ ἀδερφός του ἔχει ἄλλη γνώμη. Ἐργατικὸς ἄνθρωπος πιστεύει πὼς μόνο μὲ τὴ δουλειὰ θὰ διορθωθεῖ ὁ τόπος. Πρέπει νὰ σκάψουν ἂν θέλουν νὰ τρυγήσουν, νὰ σπείρουν γιὰ νὰ θερίσουν. Μεγάλος βέβαια ὁ Παρθενῶνας ἀλλὰ ἀντὶ νὰ πληθύνει στέρεψε τὶς βρύσες τῆς ζωῆς. Ἐμεῖς φταῖμε γι' αὐτό, ποὺ βλέπουμε τοὺς ἀρχαίους σὰν «ἕνα ἀπέραντο τεμπελχανό». Ἡ πατρίδα δὲ μπορεῖ νὰ σωθεῖ μὲ τέτοιες ἀνεδαφικότητες κ' οἱ Τοῦρκοι δὲν πάν στὴν κόκινη μηλιὰ μὲ τὶς «παλάβρες» τοῦ 97. Ὁ Δημήτρης μοχθεῖ γιὰ γ' ἀνασυγκροτήσει τὸ βιός, ὁ νοικοκύρης ὅμως τὸ σπιτιοῦ Ἀριστόδημος βγάζει τὴν περιουσία του στὸ σφυρί, κ' ἔρχονται ξένοι μηχανικοὶ κι' ἀφέντες νὰ τὴν καρποφορήσουν. Το μόνο ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν Ἀριστόδημο εἶναι τί χρῶμα θὰ ἔχει τὸ βάθρο τῆς Δόξας—τὸ μόνο ἄγαλμα ποὺ βρῆκε στὶς ἀνασκαφές του, ἡ Νίκη εἶχε φύγει ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Κ' ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ σηκώσει τὸ βαρὺ ἄγαλμα γιὰ νὰ τὸ τοποθετήσει στὸ βάθρο, λυγάει καὶ πέφτει νεκρὸς κάτω ἀπὸ τὸ χτύπημα τοῦ κρύου μαρμάρου, τῆς ἰδεολογίας του.

Τὸ ἔργο εἶναι πλουτισμένο μ' ἐπεισόδια τῆς λαϊκῆς ζωῆς, μὲ τοὺς μόχθους τοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἰδανικά του. Τὸ 21 προβάλλει σὰ φωτεινὸς φάρος μέσα στὴ στέγνη τοῦ ψευτοκλασσικισμοῦ. Ὁ «Ἀρχαιολόγος» ὅμως δὲν ἔχει τὸ σίγουρο ἔδαφος τοῦ «Ζητιάνου». Ἂν καὶ ἡ ἰδεολογική θέση τοῦ ἔργου δίνεται πολλὲς φορὲς μὲ δραματικὲς συγκρούσεις προσώπων καὶ καταστάσεων ἀληθινὰ λογοτεχνικὲς καὶ τὸ θέμα ξετυλίγεται μέσα στὴν ἄρνηση καὶ θέση μιᾶς ἐποχῆς, ὅμως μέσα στὴν ἀλληγορικὴ φόρμουλα τοῦ ἔργου δὲν καταξιώνονται αἰσθητικὰ οὔτε οἱ ἥρωες οὔτε οἱ καταστάσεις ποὺ προβάλουν. Οἱ θέσεις τοῦ συγγραφέα, τὶς περισσότερες φορὲς δὲν ἀποχτοῦν ὑπόσταση ἀπὸ τὴ δράση τοῦ ἔργου.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ «Ἀρχαιολόγος» παραμένει μιὰ πνευματικὴ δοκιμασία κ' ἕνας σκληρὸς καυτηριασμὸς τῆς ἀστικῆς - ὁλιγαρχικῆς ἰδεολογίας. Στὸν «Ἀρχαιολόγο» βλέπει ὁ Καρκαβίτσας τὸν ψευτοκλασσικισμὸ στὴν πολιτική του ἐπέκταση, αἰτία τῶν καταστροφῶν τῆς Ἑλλάδας. Βλέπει τὸν ξένο ποὺ ἐξωθεῖ στὸν ἀφανισμό. Καυτηριάζει τὴν τυχοδιωχτικὴ ἐθνικὴ πολιτική, τὴν ἀνεδαφικὴ ἐπίσημη ἰδεολογία καὶ τοὺς ἀρνητὲς τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας. Ὑποστηρίζει πὼς ἂν θέλουμε νὰ φτιάσουμε νεοελληνικὸ πολιτισμό, νὰ μὴν εἴμαστε μπαίγνιο τῶν ξένων καὶ εὔκολη λεία διεθνοῦς πολιτικῆς συναλλαγῆς, πρέπει νὰ κοιτάξουμε τὸν τόπο μας, ν' ἀφήσουμε τὸν ψευτοκλασσικισμὸ ποὺ σκότωσε τὸ 21 καὶ νὰ βροῦμε τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενο τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ ποὺ θὰ μᾶς τονώσει ἀντὶ νὰ μᾶς ἀποχαυνώνει. Ἀλλοιῶς ἡ Ἑλλάδα θὰ καταλυέται ἀπὸ τῶν «Ζητιάνων» τὴν ἀνελέητη ἀγυρτεία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ὁλο σχεδὸν τὸ ἔργο του ὁ Καρκαβίτσας τὸ παρουσίασε ἀνάμεσα 1892 - 1904. Μετά, ἀσχολήθηκε περσσότερο μὲ τὴ στρατιωτικὴ καριέρα. Ἔγραφε ποὺ καὶ ποῦ, δημοσίευε, ἀλλὰ ἔργο δὲν ἔδωσε. Ἀξιομνημόνευτη εἶναι ἡ ἀρθογραφία του στὸ «Νουμᾶ» καὶ σ' ἄλλα περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς, ποὺ τὴ χαραχτηρίζει ἡ ρεαλιστικότητα τοῦ λογοτεχνικοῦ του ἔργου, ὄχι ὅμως καὶ ἡ ἰδεολογικὴ καθαρότητα ποὺ θὰ τὴν περίμενε κανεὶς σὰν ὥριμο καρπὸ μιᾶς τόσο πλούσιας παρατήρησης τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Οἱ στόχοι τῆς ἀρθογραφίας του παραμένουν οἱ ἴδιοι - ἡ ἀγυρτεία σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Δὲν ὑπάρχει ὅμως καμμιὰ κοινωνικοπολιτικὴ ἀντιμετώπιση. Στὰ πολιτικὰ γεγονότα τοῦ 1910 - 20 τὸν συναντοῦμε ἀντίπαλο τῆς μεταβολῆς τοῦ 1909, κ' ἔτσι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ὑπάρχει στὸ πεζογραφικὸ ἔργο τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα.

Αὐτὴ ἡ ἐποχὴ κυφορεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὶς νέες πολιτικὲς ἰδέες, τὸ πνευματικὸ ξύπνημα, τὴ διαμόρφωση τοῦ πεζοῦ λόγου. Ὁ δημοτικισμὸς χτυπιέται μὲ τὸ λογιωτατισμό, ὁ Παλαμᾶς ἀνοίγει νέους δρόμους στὴν Τέχνη καὶ στὴ ζωή κ' οἱ λογοτέχνες δοκιμάζουν τὶς δυνάμεις τους στὴν αἰσθητικὴ ἀξιοποίηση τῆς λαϊκῆς ζωῆς.

Τὸ δημοτικιστικὸ κίνημα ὅμως δὲν ἔχει βάση λαϊκο - δημοκρατικὴ κοινωνική. Χαραχτηρίζεται κυρίως ἀπ' τὴν ἀντίδραση τῆς ἀστικῆς ἰδεολ

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Τὸ θέατρο στὸν τόπο μας περνάει μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες κρίσεις του. Τὰ αἴτια εἶναι πολλά. Ἡ φτώχεια τοῦ λαοῦ, ἡ κακὴ δργάνωση τῶν θιάσων, τὸ ἀκατάλληλο τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ρεπερτόριο κ. ἄ.

Τὸ περιοδικό μας ζήτησε τὴ γνώμη δρισμένων παραγόντων γιὰ τὸ πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἀντιμετωπιστεῖ αὐτὴ ἡ κατάσταση. Πιστεύομε δμως πὼς μονάχα μιὰ συντονισμένη ἐνέργεια θὰ μποροῦσε νὰ φέι ει ἀποτέλεσμα, καὶ κυρίως σύγκληση ἑνὸς πανθεατρικοῦ συνεδρίου. Ἡ ἔγκυρότητα τῶν ἀποφάσεών του θὰ ἦταν ἕνας σταθμὸς ποὺ θὰνοιγε μιὰ νέα δημιουργικὴ περίοδο στὸ θέατρό μας. Μένει τώρα στὰ σχετικὰ ἐπαγγελματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σωματεῖα νὰ κινηθοῦν. Κάθε προσπάθειά τους θὰ μᾶς εὕρισκε θερμοὺς συνηγόρους τοὺς.

Η ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΑΙΜ. ΒΕΑΚΗ

Ἡ κρίση στὸ θέατρο παρουσιάζεται τὶς περισσότερες φορὲς ἀπὸ αἰτίες ἄσχετες μὲ τὴ φύση του καὶ τὴν καθαυτὸ ὕπαρξή του.

Αἰτία κρίσης ἀπόλυτα σχετικὴ μὲ τὸ θέατρο εἶναι μιὰ καὶ μόνη. Ὅταν τὸ θέατρο ἡ τὸ θεατρικὸ συγκρότημα εἶναι κ α κ ὸ θ έ α τ ρ ο. Ἀκόμα πῶς μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ εὐημερία τοῦ θεάτρου ὅταν ὁ θεατής, ποὺ εἶναι ὁ ἄμεσος παράγων αὐτῆς του τῆς εὐημερίας, δὲν ἔχει ἀσφαλισμένη τὴν ἐλευθεροκοινωνία του, ἀκόμη οὔτε κι' αὐτὴ τὴ ζωή του ; Γιὰ νὰ εὐημερήσει τὸ θέατρο ἔχει, πρῶτα, πρῶτα, ἀνάγκη ἐξασφάλισης τῆς ὁμαλότητας καὶ τῆς γαλήνης στὸν τόπο ποὺ βρίσκεται. Πρῶτα λοιπὸν ἀσφάλεια, ὁμαλότητα καὶ ἡσυχία στὸν τόπο κ' ὕστερα τὰ μέτρα γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν κρίση βρίσκονται εὔκολα.

Ἡ ὁμαλότητα καὶ ἡ γαλήνη στὸν τόπο θᾶχει ἀμέσως τὰ ἀγαθά της ἐπακόλουθα. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀγαποῦν τὸ θέατρο, θᾶχουν ὅλες τὶς δυνατότητες νὰ μελετήσουν τὸν τρόπο γιὰ τὴν ἠθική, τὴν ποιοτικὴ καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἀνύψωση τοῦ θεάτρου μας. Μιὰ κυβέρνηση ἀνώτερη μὲ βλέψεις πλατειὲς θὰ κατανοήσει πὼς τὸ θέατρο εἶναι ὁ σφυγμὸς τοῦ Πολιτισμοῦ τῆς Πατρίδας καὶ θὰ τὸ προστατέψει ἀντὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλεύεται καὶ νὰ τὸ φορολογεῖ ἐξοντωτικά. Θ' ἀπαλλάξει ἐντελῶς ἀπὸ τὴ φορολογία, τοὐλάχιστο τὸ θέατρο τῆς πρόζας ποὺ δὲν πρέπει νὰ θεωρεῖται μὰ οὔτε καὶ νὰ εἶναι ἐπιχείρηση κερδοσκοπική ἀλλὰ μέσο πνευματικῆς ἀνάπτυξης καὶ προοδευτικῆς ἀνάτασης τοῦ λαοῦ. Θ' ἀποδώσει, μὲ τὸ μέτρο μιᾶς φωτισμένης Δικαιοσύνης, στὸ θέατρο τὰ χτίρια ποὺ ἀρχικὰ χτίστηκαν γιὰ θέατρα καὶ ποὺ οἱ ἰδιοχτήτες τους ἀπὸ κερδοσκοπικὴ ἀδηφαγία τὰ μετάβαλαν σὲ κινηματογράφους. Θὰ κάμει τὸ ἴδιο κ ι γιὰ τὰ δημοτικὰ θέατρα τῶν ἐπαρχιῶν ποὺ οἱ δῆμοι τὰ παραχωροῦν σὲ ἐπιχειρηματίες κι' αὐτοὶ τὰ μεταβάλουν σὲ κινηματογράφους. Κι' ἀκόμα θὰ ἰβοηθήσει τοὺς δήμους ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ χτίσουν δημοτικὰ θέατρα. Καὶ τέλος, σὲ μιὰ ἤρεμη, ὁμαλὴ κατάσταση θὰ μποροῦν κ' ἐδῶ καὶ στὰ μεγάλα ἐπαρχιακὰ κέντρα νὰ ἱδρυθοῦν, ἀπὸ φιλοπρόοδα στοιχεῖα ποὺ κατανοοῦν τὴ χρησιμότητα τοῦ θεάτρου καὶ ἀγαποῦν τὸν ἔντεχνο λόγο, σύλλογοι προστασίας καὶ ἐνίσχυσης τοῦ θεάτρου.

Μὲ τέτοιες σοβαρὲς ἐνισχύσεις ἀπὸ κράτος καὶ ἰδιῶτες θὰ μποροῦν οἱ θίασοι νὰ συγκροτοῦνται συνεταιρικά, κ' ἔτσι νὰ λείψει—ἀπὸ τὸ θέατρο πρόζας τοὐλάχιστο—ὁ ἐπιχειρηματίας. Γιατὶ ὅσο τὸ θέατρο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἰδιωτικὴ ἐπιχείρηση, δηλαδὴ ἐμπόριο, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ταὐτόχρονα καὶ ἀνώτερη τέχνη. Κερδοσκοπία καὶ τέχνη εἶναι πράγματα φυσικὰ ἀσυμβίβαστα.

Η ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ Λ. ΚΟΥΚΟΥΛΑ

Τὸ τόνισα πολλὲς φορές. Ἡ κρίση ποὺ περνάει σήμερα τὸ θέατρο δὲν εἶναι κρίση ἀποκλειστικὰ ἠθικὴ ἢ οἰκονομική. Μπορεῖ ὅσο γιὰ τὴν πρώτη μορφή της νὰ φταίει καὶ ἡ πτώση τῆς ποιοτικῆς στάθμης τῆς δραματικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς σκηνικῆς ἐιδικότερα τέχνης. Δὲν ἀποκλείεται, ὅσο γιὰ τὴν ἄλλη μορφή της, νὰ φταίει καὶ ἡ ἔλλειψη μιᾶς σταθερῆς κρατικῆς πολιτικῆς στὸν τομέα τοῦ θεάτρου ποὺ οὔτε στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία μπορεῖ νὰ τὸ ἐμπιστευθεῖ κανένας, οὔτε καὶ νὰ περιμένει τὴν πρόοδό του χωρὶς τὴ θετικὴ ὑποστήριξη καὶ συμπαράσταση τῆς πολιτείας. Ὡστόσο οἱ τέτοιες ἑρμηνεῖες τῆς θεατρικῆς κρίσης εἶναι μονόπλευρες καὶ δὲν ἐξηγοῦν τὸ τραγικὸ ἀποκορύφωμά της. Ἡ θεατρικὴ κρίση ὅπως παρουσιάζεται σήμερα εἶναι ὀργανικὴ συνέπεια τῆς γενικότερης κρίσης ποὺ περνάει ὁ τόπος, τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς δηλαδὴ κατάντιας μας. Τὸ θέατρο καὶ ἡ τέχνη γενικὰ εἶναι καρπὸς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς εὐφορίας. Πρὸ πάντων δμως τὸ θέατρο ποὺ περισσότερο ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες τέχνες τότε μονάχα ξεπληρώνει τὸν προορισμό του, ὅταν βρίσκεται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴ λαϊκὴ εὐαισθησία κι' ἀνταποκρίνεται στὰ ἐνδιαφέροντα καὶ στὶς ἀγωνίες τῆς μάζας.

Ὅτι ἀντιμετωπίζεται ὡς ἕνα βαθμὸ ἡ κρίση μὲ τὴ βελτίωση τῆς προσφερόμενης στὸ λαὸ πνευματικῆς τροφῆς καὶ μὲ τὴν παράλληλη ἀνύψωση τοῦ ποιοτικοῦ ἐπιπέδου τῆς σκηνικῆς καὶ τῆς ὑποκριτικῆς τέχνης, αὐτὸ δὲν ἐπιδέχεται φυσικὰ συζήτηση. Ὡστόσο ἡ κρίση εἶναι μονιμότερη καὶ πιὸ βαθιὰ καὶ δὲν πρόκειται νὰ περάσει καθὼς δὲ θὰ περάσει οὔτε ὁ ἐπαγγελματικὸς μαρασμὸς ποὺ μοιραῖα συνεπάγεται, ἂν δὲν μποῦμε σ' ὁμαλὸ πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ βίο κι' ἂν δὲν ἀρχίσουμε ἀπερίσπαστοι τὸ ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησής μας. Μόνο μιὰ τέτοια καθολικὴ ἐξυγίανση τῶν δημιουργικῶν πηγῶν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς κ' ἐδημερίας θὰ ἐξυγιάνει καὶ τὸ θέατρο σὰν ἔκφραση ψυχικῆς εὐφορίας καὶ παραγωγικοῦ ὀργασμοῦ.

Η ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ Τ. ΜΟΥΖΕΝΙΔΗ

Ἡ κρίση οοῦ θεάτρου εἶναι μιὰ φυσικὴ ἀντανάκλαση τῆς γενικῆς πνευματικῆς καὶ οἰκονομικῆς κρίσης. Ὁ τόπος μας, ὅπως κ' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ὅλου κόσμου, περνάει τὴ δυσκολώτερη καὶ πιὸ ἐπικίνδυνη ἱστορική του στιγμή, μὲ τὴν ἔνταση τῆς ἰδεολογικῆς διαπάλης. Σὲ τέτοιες ὧρες ἡ τέχνη δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει παρὰ μονάχα σὰ μαχητικὸ ὅπλο καὶ σὰν ἔκφραση τοῦ ἀγώνα ποὺ διαδραματίζεται στὴν ὁρισμένη αὐτὴν ἱστορικὴ στιγμή. Τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα δμως εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ ξεπέρασμα τῆς κρίσης.

Μιὰ τέτοια ζωντανὴ τέχνη μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρει τὸ κοινό, καὶ νὰ τὸ συγκινεῖ καὶ νὰ τὸ ἐνθουσιάζει. Ὅσοι δὲν ἀναγνωρίζουν αὐτὴ τὴ γενικὴ ἀλήθεια δὲ θὰ βροῦνε τὴ λύση τοῦ γενικοῦ προβλήματος τῆς κρίσης.

Ὅμως θέατρο εἰδικά, ἐχτὸς ἀπὸ τὴν προσαρμογή του στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς, δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποφύγει τὴν κρίση ἂν παράλληλα δὲν ἐνισχυθεῖ θετικὰ ἀπὸ τὸ ἐπίσημο κράτος. Κατάργηση παντελῆς τῆς φορολογίας καὶ ὑλικὴ ἐνίσχυσει εἶναι οἱ κύριες προϋποθέσεις. Ἀκόμη τὸ κράτος πρέπει νὰ ἐνδιαφερθεῖ ἱδρύοντας δημοτικὰ καὶ κοινοτικὰ θέατρα καὶ ἐνισχύοντας τὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτό.

Χρειάζεται ἐπίσης νὰ γίνουν ἄρτιοι θίασοι, μὲ εἰλικρινὴ διάθεση συνεργασίας καὶ μὲ αὐστηρὸ πνεῦμα πειθαρχίας.

Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα συστηματικὴ καὶ ὀργανωμένη προσπάθεια, ὅλων ἐκείνων ποὺ μποροῦν νἄχουν ὑπεύθυνη γνώμη, γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀρτίωση τῶν νέων ἐργατῶν τοῦ θεάτρου ἀλλὰ καὶ τὴ συμπληρωματικὴ μόρφωση τῶν παλαιότερων, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τὴ νομοθετικὴ τῆς δουλειᾶς τους καὶ τῶν γηρατειῶν τους, καὶ γιὰ τὴν ἀνθρωπινότερη διαβίωσή τους.

Η ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ Κ. ΚΟΥΝ

Κύριο πρακτικὸ μέσο γιὰ νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὴν κρίση εἶναι νὰ δημιουργηθοῦνε πρῶτα πρῶτα ἄρτια θεατρικὰ συγκροτήματα. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ θεάτρου πρέπει νὰ καταλάβουν τὶς τεράστιες θυσίες ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀποστολή τους, νὰ δργανώσουν τὴ δουλειά τους, νὰ μετριάσουν στὸ ἐλάχιστο τοὺς μικροεγωισμοὺς τους καὶ ν' ἀφοσιωθοῦνε δλόψυχα στὸ ἔργο τους Ἀκόμα, πρέπει αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐξελιχτοῦν γιὰ νὰ μποροῦν ἔτσι νὰ ἐξελίξουν καὶ τοὺς ἄλλους. Νὰ δημιουργηθεῖ ἕνα ὑγιὲς αὐνολο. Αὐτὸ εἶναι ποὺ θὰ βοηθοῦσε νὰ γίνουν πυρῆνες θεατρικοὶ κι' ὄχι ἐπιχειρηματικοί.

Βεβαίως ἡ ἐνίσχυση τοῦ κράτους ἰδίως ἡ οἰκονομικὴ θὰ βοηθήσει νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ καλύτερη θεατρικὴ ὀργάνωση.

Ἐφόσο τὸ θέατρο εἶναι ἕνα μέσον ποὺ διαμορφώνει μιὰ κοινωνία — γιατὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ προορισμός του—τὸ κράτος πρέπει νὰ τὸ ἐνισχύση μὲ κάθε μέσον, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν εἶναι ἀναγκασμένο ἀπὸ οἰκονομικὴ ἀδυναμία νὰ ξεφεύγει ἀπ' τὴν ἀποστολή του.

Ἄλλος τρόπος ποὺ θὰ μᾶς ἔβγαζε ἀπὸ τὴν κρίση εἶναι νὰ προσέξουμε τὰ ἔργα νὰ εἶναι ποιότητας. Ἐμεῖς ποὺ ἀσχολούμαστε μὲ τὸ θέατρο ἔχουμε προορισμὸ νὰ φτιάξουμε μὲ τὸ ἔργο μας ἕνα κοινωνικὸ σύνολο πιὸ αἰσταντικὸ πιὸ ἐξελιγμένο.

Τὸ νὰ δώσουμε ἔργα κατώτερα εἶναι σὰ νὰ ποτίζουμε τὸ λαὸ μὲ ναρκωτικά.

Τέλος θεωρῶ κ' ἐγὼ ἀπαραίτητη τὴ σύγκλιση ἑνὸς θεατρικοῦ συνεδρίου. Ἐκεῖ θὰ μπορούσαν νὰ μελετηθοῦν ὅλα τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν σήμερα τὸ θέατρο.

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΣΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ
ΑΡΜΠΟΥΖΩΦ - ΓΚΟΡΚΥ
ΛΕΝΟΡΜΑΝ - ΜΟΛΙΕΡΟΣ
ΜΠΙΟΡΝΣΟΝ - ΙΨΕΝ - Ο' ΝΗΛ
ΟΥΑΙΛΔ - ΣΑΙΞΠΗΡ - ΣΩ
ΤΣΒΑΙΧ - ΤΣΕΧΟΒ - Ρ. ΡΟΛΛΑΝ
ΡΩΤΑΣ - ΔΑΜΙΑΝΟΣ
κλπ. - κλπ.
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΒΟΣΤΗ

«ΙΚΑΡΟΣ» Α. Ε.
ΟΛΕΣ ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
ΜΕΛΠΩΣ ΑΞΙΩΤΗ
ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΑΙΩΝΑΣ
ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ
Σὲ ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα

ΒΙΒΛΙΟΧΑΡΤΕΜΠΟΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΑ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ
ΠΑΙΔΙΚΑ ΣΧΟΛΙΚΑ
ΛΕΞΙΚΑ - ΜΕΘΟΔΟΙ
ΓΡΑΦΙΚΗ ΥΛΗ
ΒΙΒΛΙΟΧΑΡΤΕΜΠΟΡΙΚΗ
ΣΤΑΔΙΟΥ 51
Τηλ. 35.100 - 23.424

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΥ

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ: "ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ,,

Πολλοὶ μάταια ζητοῦσαν νὰ διαβάσουν τ' «Ἀπομνημονεύματα» τοῦ Μακρυγιάννη. Ἡ πρώτη ἔκδοση ἦταν ἀπὸ καιρὸ ἐξαντλημένη. Ἔτσι, ἡ μόνη γνωριμία ποὺ εἶχε τὸ μεγάλο ἀναγνωστικὸ κοινὸ μὲ τὸ μοναδικὸ αὐτὸ ἐθνικὸ κείμενο περιορίζόταν σ' ἀποσπάσματα ποὺ δημοσιεύτηκαν σὲ περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες. Γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ κανεὶς παρὰ νὰ χαιρετίσει θερμὰ τὴν πρωτοβουλία τοῦ βιβλιοπωλείου Εὔτ. Βαγιονάκη, ν' ἀνατυπώσει τ' «Ἀπομνημονεύματα» καὶ νὰ τὰ κάνει προσιτὰ σὲ ὅλους.

Τί εἶναι κεῖνο ποὺ δίνει τὴν ἀξία στ' «Ἀπομνημονεύματα», ποὺ ἔσωσε ὁ Βλαχογιάννης ἀπὸ μιὰ βέβαιη καταστροφὴ γιὰ νὰ τὰ χαρίσει γιὰ πάντα στὸ ἔθνος ; Πρῶτα, βέβαια, τὸ ἀιόνιο λαϊκὸ ὕφος ποὺ δὲν ἔχουμε ἄλλο παρόμοιο σ' ὁλόκληρη τὴ νεώτερη πεζογραφία μας. Τὸ λογοτεχνικὸ ὄμως αὐτὸ κειμήλιο, ποὺ στέκεται παράπλευρα στὸ δημοτικό μας τραγούδι, μᾶς ἀποκαλύπτει, ὅπως κανένα ἄλλο κείμενο, μεγάλη ἱστορικὴ περίοδο ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ ἐπανάσταση τοῦ 21 καὶ τελειώνει μὲ τὸν ξεσηκωμὸ τῆς Γ' Σεπτεμβρίου. Δίχως αὐτὸ οἱ γνώσεις μας θὰ ἦταν λειψὲς τόσο γιὰ τὸ 21 καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Καποδίστρια, ὅσο καὶ γιὰ τὴν δολοπλοκία τῶν ξένων καὶ τὴ Βαβαρικὴ κατοχή—τόσο ὄμοια δλ' αὐτὰ μὲ τὴ σημερινὴ τραγικὴ πραγματικότητα τοῦ τόπου μας. Μελετώντας κανεὶς τ' «Ἀπομνημαεύματα» βλέπει μὲ ποιόν τρόπο γύρευαν οἱ «προστάτες» μας νὰ τοεκουρέψουν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ὑποδουλώσουν τὸν λαό της. Ἡ πέννα του κατορθώνει νὰ χαράξει πάνω στὸ χαρτί, μὲ τὰ πιὸ ἄτεχνα γράμματα, ὁλόκληρη τὴν ὀρχὴ ἑνὸς ποιοδομένου λαοῦ : «Πῶς τὴ βαστᾶς, θεέ μου αὐτὴ τὴν ἀδυκία !». Τὴν πονεμένη αὐτὴ διαμαρτυρία τὴ λέει ὁ τίμιος κι' ἀγνὸς ἀγωνιστὴς μὲ τόσο πάθος, γιατὶ τὴν ἄκουσε πολλὲς φορὲς γύρω του κι' λέγεται μὲ τὸ ἴδιο πάθος ἀπὸ ἁπλοὺς καὶ τίμιους ὅπως αὐτὸς ἀνθρώπους.

Γιὰ τοὺς λογοτέχνες μας, ποὺ παραπλανιοῦνται συχνὰ ἀπὸ ἀναδαφικὲς σχολές, τὰ γραφτὰ τοῦ Μακρυγιάννη στέκονται ἕνα δίδαγμα. Θὰ δοῦν μὲ ποιόν ἔξοχο τρόπο μορφὴ καὶ περιεχόμενο εἶναι δεμένα σ' αὐτά. Θὰ δοῦν ἀκόμα πὼς δὲν εἶναι κάτι τ' ἀκατόρθωτο νὰ ἐξιστορεῖ κανεὶς, κάποτε μέρα μὲ τὴ μέγα, ὅσα ξετυλίγονται γύρω του κι' ὅμως νὰ κάνει τέχνη. Τέχνη ἀληθινὴ καὶ μεγάλη.

Δ. Φ.

ΚΡΙΤΙΚΗ

Ζωγραφική

Αἴθουσα «Παρνασσοῦ» : *Ἔκθεση ζωγραφικῆς Ἀντώνη Κανᾶ - Ἔκθεση σχεδίου καὶ χαρακτικῆς Τ. Νατόν.*

Ὁ Ἀντώνης Κανᾶς εἶναι ὁ νεώτερος ἀπὸ τοὺς τέσσερες ζωγράφους ποὺ πληρώσανε μὲ μιὰ πρόσκαιρη φυλάκιση τὸ Ἀδέρφαρ τὸ θάρρος ποὺ εἶχανε νὰ στείλουνε, τὸν καιρὸ τῆς σκλαβιᾶς, σὲ μιὰ καλλιτεχνικὴ ἔκθεση ἔργα μὲ ἐθνικὸ περιεχόμενο.

Ὅσοι εἶχανε κρατήσει μὲ συμπάθεια στὴ μνήμη τους τὸ ὄνομα τοῦ νέου τεχνίτη ἀπὸ τὶς δύσκολες ἐκεῖνες μέρες δὲν μπορεῖ παρὰ μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ν' ἀκούσανε τὴν ἀγγελία τῆς ἔκθεσής του. Φοβᾶμαι ὡστόσο πὼς ὁ φανερὸς δισταγμὸς τοῦ ζωγράφου νὰ διαλέξει ἀνάμεσα στοὺς δυὸ δρόμους ποὺ σημαδεύονται μὲ τὰ ἔργα τῆς ἔκθεσης, τὸν ἕνα, τὸ στρωτό, τῆς εὐκολης ἐπιτυχίας, (λάδια, τοπεῖα κ. ἄ.) καὶ τὸν ἄλλο, τὸ δύσκολο, τῆς κοπιαστικῆς ἀναζήτησης νέων ἐκφραστικῶν τρόπων, (σχέδια) θὰ ἀπαγορέψε ἔσους περιμένανε νὰ δοῦνε στὸ ἔργο τοῦ Κανᾶ τὴν καυτερὴ σφραγίδα ποὺ θἄπρεπε νὰ ἀφήσει στὴ δουλειά του ἡ προσωπική του περιπέτεια. Ἡ ἀληθινή, μὰ ἀδιαμόρφωτη ἀκόμα συγκίνησή του ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ μᾶς κληρονόμησαν οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ θυσίες τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ἂς ἐλπίσουμε πὼς θὰ τὸν ὁδηγήσει στὸ δεύτερο δρόμο. Ἡ συγκίνηση αὐτὴ θὰ τὸν παρασταθεῖ καὶ στοὺς κινδύνους ποὺ παραμονεύουν τὸν τεχνίτη ὁποιο δρόμο καὶ νὰ πάρει. Ἡ ρουτίνα, ἡ ἀκαδημαϊκὴ ρητορεία, ὁ ἐκζητημένος ψευτομοντερνισμὸς εἶναι παγίδες ποὺ μπορεῖ νὰ στηθοῦν καὶ σὲ κεῖνον ποὺ θὰ θελήσει νὰ καταπιαστεῖ μὲ θέματα τόσο ἐπικίνδυνα, ὅπως εἶναι τὰ ἀγωνιστικά : Μερικὰ τάχα συμβολικὰ σχέδια, σὰν τὸ «στρατιώτη τῆς ἀντίστασης» κ. ἄ. εἶναι χαρακτηριστικὰ σημάδια, ποὺ μπορεῖ νὰ ὁδηγήσει τὸν τεχνίτη ἡ ψεύτικη καὶ φιλολογικὴ ἀντίληψη τῆς ζωγραφικῆς.

Ὁ ἀσύγκριτος λαός μας μὲ τὴν ἀνυπέρβλητη ἀνάταση τῆς ἀντίστασης καὶ τοῦ ἀγώνα, μᾶς ἔχει δόσει μὲ μιὰ βαρειὰ καὶ ἐπιτακτικὴ ἐντολή : Νὰ ἱστορήσουμε τὸ ἔπος του μὲ μορφὲς ἀντάξιές του. Τὴ διάτα αὐτὴ ἂς τὴ ζυγιάσουμε καλὰ οἱ τεχνίτες. Τέτοιοι ἀγῶνες μόνο μὲ τέχνη διαλεχτὴ ἐκφράζονται. Καὶ ἡ τέχνη αὐτὴ διαμορφώνεται «μὲ καιρὸ καὶ μὲ κόπο». Ὁ Ἀντώνης Κανᾶς δὲ φαίνεται νὰ φοβᾶται οὔτε τὸν ἕνα, οὔτε τὸν ἄλλον. Ἂς δοκιμάσει. Γιατὶ ὁ ἄλλος δρόμος, ὁ στρωτός, δὲν ὁδηγεῖ πουθενά.

* * *

Ὁ κ. Νοτὸν κατέχει τὰ μυστικὰ τῆς χαρακτικῆς. Οἱ ξυλογραφίες καὶ χαλκογραφίες ποὺ στολίζουν τὶς ἐκδόσεις τοῦ ἐξωτικοῦ αὐτοῦ τεχνίτη ποὺ ρίζωσε στὰ χώματά μας, εἶναι μαστορικές. Ἡ ἔκθεσή του στὸν «Ἀρνασσὸ» μὲ σχέδια καὶ χαλκογραφίες, εἶναι μιὰ ἔκθεση εἰκονογράφησης βιβλίου. Ταξίδια καὶ διαβάσματα τοῦ ἔχουν ἐμπνεύσει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀγδόντα περίπου ἔργα ποὺ ἔκθετει καὶ ποὺ προορίζονται γιὰ διάφορα βιβλία.

Ἡ αἴχμή τοῦ καλεμιοῦ τοῦ ἔχει αἰχμαλωτίσει πολλὲς φορὲς ἀπάνω στὴ μικρὴ πλάκα τοῦ χαλκοῦ τόσο ἀληθινὸ τὸ χαρακτήρα τοῦ ἀντικειμένου, ὥστε μερικὰς χαλκογραφίες νὰ κερδίζουνε μιὰν αὐτοτέλεια καλλιτεχνική, καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς σύνθεσης τοῦ βιβλίου γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουν χαραχτεῖ. Μερικὰ τέτοια ζιφράγματα δείχνουν πόσο ἀληθινότερη δπηρεσία μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ καλέμι τοῦ χαράχτη ὅταν τὸ κινεῖ μιὰ λαχτάρα ζωῆς καὶ μιὰ συγκινημένη δραση, ἀπὸ τὸν καλλιγραφημένο διακοσμητισμὸ κάποιων ἄλλων σχεδίων. Τὰ ψάρια τοῦ μὲ τὶς κυματιστὲς κινήσεις τους δπηρετοῦν τὴν ὁμορφιὰ γιὰ τὴν ὁμορφιά. Οἱ «μικροὶ ἔμποροι», κάποιοι τύποι τῆς Θεσσαλίας καὶ μερικὰ τοπεῖα, ὁ «κουλουρᾶς» καὶ ἄλλα τέτοια δπηρετοῦν τὴν ὁμορφιὰ τῆς ἀλήθειας. Καὶ εἶναι τόσα τὰ πράγματα γύρω μας ποὺ περιμένουν τὴν ἀληθινή τους πλαστική ἔκφραση. Ὁ κ. Νοτὸν δείχνει πὼς ἔχει καὶ τὸ μάτι καὶ τὸ χέρι ἱκανὸ νὰ τὰ δεῖ καὶ νὰ τὰ ἱστορήσει.

ΣΠΥΡΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Μουσική

Γ. Ἀξιώτη : *«Στὸν κάμπο».* Ἡ χορωδία τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ φύση, σὲ κάθε μεγάλη μουσικὴ περίοδο ἀπασχόλησε πάντα τοὺς διάφορους συνθέτες.

Καὶ ὅταν ἀκόμα ἡ μουσικὴ δπηρετοῦσε τὸ ἐκκλησιαστικὸ δόγμα καὶ τὴ θρησκευτικὴ λατρεία καὶ τότε ἡ χριστιανικὴ πίστη ἔβρισκε τρόπους νὰ συμπεριλάβει στὴ μουσική της δημιουργία τὴ φύση. Βέβαια στὰ ἔργα αὐτὰ δὲν θὰ ζητήσουμε μιὰ φυσιολατρεία ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν ἐπιτρέπει ἀκόμα νὰ πλησιάσουμε τὴ φύση ἐλεύθεροι. Στὸ σύνολό της θεωρεῖται μαζὶ μὲ τὸν ἄνθρωπο θεϊκὸ δημιούργημα. Οἱ Κοινωνικὲς δμως διαφοροποιήσεις μαζὶ μὲ τοὺς νέους προσανατολισμοὺς γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἦταν φυσικὸ νὰ διασπάσουν καὶ ν' ἀποκόψουν τὴ μουσική ἀπ' τὴ θρησκευτικὴ λατρεία — ποὺ ἐξυπηρετοῦσε πιὰ ἐντελῶς τυπικὰ — ἀφήνοντας νὰ δρεῖ σιγὰ σιγὰ τὸ δικό της δρόμο σὰν αὐτοτελὴς τέχνη.

Ἡ ἀπόλυτη (καθαρή, λυρική) καὶ ἡ προγραμματικὴ μουσικὴ ἀρχίζουν ν' ἀντιμετωπίζουν τὴν φύση ἀπ' τὴν πιὸ ἀτομικὴ συναισθηματικὴ ἔκφραση ὡς τὴν πιὸ ξερὴ νατουραλίστικη μίμιση. Οἱ δυὸ δασικὲς αὐτὲς ἀντιθέσεις βρίσκουν τὴ διαλεχτική τους σύνθεση στὴν ποιμενικὴ συμφωνία τοῦ Μπετόβεν ποὺ ἀποτελεῖ τὴν τελειότερη ἔκφραση τῶν ἀνθρώπινων συναισθημάτων μπροστὰ στὴ φύση. Χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὸ φυσικὸ στοιχεῖο — καταιγίδα κελαϊδήμα, κελάρισμα νεροῦ — δὲν ἀφήνει νὰ παρασυρθεῖ σὲ μιὰ ζωγραφικὴ ὀρχήστρας μὲ σκοπὸ τὴν πιστὴ ἀπόδοση τῶν φυσικῶν ἤχων.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἀφετηρία μαζὶ καὶ τέρμα στέκει μὲ τὸν ὄγκο του τὸ τελειότερο ὡς τὰ σήμερα μνημεῖο τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴ φύση. Ἡ καταπληκτικὴ του σύνθεση βαραίνει καταθλιπτικὰ τὴ σύγχρονη παγκόσμια μουσικὴ δημιουργία ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀκόμα τὸ δρόμο ποὺ ἔχει χαράξει.

Ὁ Γ. Ἀξιώτης μὲ τὸ συμφωνικό του Ἰντερμέτζο «Στὸν Κάμπο» μᾶς ἀποκαλύπτει μιὰ φυσιολατρική τάση μὲ ἔκδηλο τὸ ἑλληνικὸ χρῶμα.

Οἱ σπουδές του στὴν Ἰταλία δὲν τοῦ ἀφήνουν περιθώριο γιὰ νὰ δεχτεῖ τὴν ἐπίδραση τοῦ γαλλικοῦ ἐμπρεσιονισμοῦ ποὺ τόσο ρόλο ἔπαιξε καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμα νὰ παίζει. Προτιμᾶ τὴ μελωδικὴ γραμμὴ τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς προσαρμόζοντας τὰ διδάγματά της στὸ ἑλληνικὸ περιβάλλον ποὺ κατορθώνει νὰ συλλάβει ζωγραφικὰ τὸ περίγραμμά του. Βέβαια τὰ διάφορα νατουραλίστικα ἐφὲ ποὺ μεταχειρίζεται (φλογέρα, κελαϊδήματα κλπ.) ἂν καὶ μένουν κάπως ἀμετοχέτα στὴ γενική σύνθεση, τελικὰ δημιουργοῦν μιὰ διάθεση ποὺ ἀναρμονίζεται μὲ τὴ γενικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ ἔργου. Ἡ ἑλληνικότητά του ἔχει μιὰ εἰλικρίνεια ποὺ πείθει, ἀκόμα μεταχειρίζεται τὴν ὀρχήστρα μὲ σύνεση καὶ συνέπεια, χαρίσματα ποὺ δὲν τὰ συναντᾶμε εὔκολα στοὺς μουσικοὺς μας. Ἡ σελίδα αὐτὴ χαρακτηριστικὴ μιᾶς ἐποχῆς μπορεῖ νὰ μείνει στὰ προγράμματα τῆς Κρατικῆς μας ὀρχήστρας.

* * *

Τὸ χορωδιακὸ πνεῦμα στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει γιὰ ὁρισμένους λόγους τὴν παράδοση ποὺ συναντᾶμε στ

στουμιοῦ, φωτισμοῦ ἢ σκηνικοῦ γιὰ τὴ δημιουργία τῆς κατάλληλης ἀτμόσφαιρας, πρέπει, γιὰ νὰ δώσει τὸ τραγικὸ ρίγος, νὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μπεῖ ὥς τὰ κατάβαθα τοῦ Τραγικοῦ Λόγου, νὰ τὸν ἀναδείξει σ' ὅλη του τὴν λαμπρότητα καὶ τὸν ἐσωτερικό του παλμό καὶ νὰ τὸν ἀποδώσει σ' ὅλη τὴ ζωντάνια του.

Στὸ δύσκολο τοῦτο πολύπλευρο ἀγώνα ὁ Καροῦσος νίκησε. Μὰς χάρισε τὴν τραγικὴ συγκίνηση μὲ τὴν αἰσθαντικότητα καὶ τὸν παλμό του. Ὁ λόγος τοῦ Σικελιανοῦ ἀπλώθηκε ἀποκαλυπτικὸς κ' ὕψωσε μὲ τὸ νόημά του τὸ πανανθρώπινο τὰ οἰκουμενικὰ σύμβολα ποὺ ἡ ψυχὴ κάθε λεύτερου ἀνθρώπου καὶ κάθε λεύτερου λαοῦ λογιάζει σὰν τὰ πιὸ ἀκριβὰ στὴν ἱστορία τῶν πολιτισμῶν· ὅταν κανεὶς ἀγγίξει τὶς μεγάλες καὶ βασικὲς ἀλήθειες ποὺ κυβερνᾶνε τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, εἴτε τὶς θάνει σὲ καιροὺς παλιοὺς, εἴτε στὴ σύγχρονη ἐποχή, λέει πάντα τὶς μεγάλες ἀλήθειες· ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, ὁ Ποιητὴς μας, τὶς τραγούδησε μὲ τὴν ἀσύγκριτη ποιητική του πνοή καὶ μ' ἀντίκεια δύναμη, Σπάνια τὸ αἰσθητικὰ ὡραῖο συνταίριαξε ἔτσι ἄρτια μὲ τὸ ρωμαλέο. Κ' ὕψωσε τὸ σταυρικὸ μαρτύριο σὲ σύμβολο τῆς πράξης ποὺ μονάχ' αὐτὴ θὰ μπορέσει νὰ δώσει τὴ λύτρωση στὴν ταλαίπωρη ἀνθρωπότητα. Καὶ ζήτησε «ἄντρες» γιὰ τὸ ἔργο τοῦτο.

Ὁ λιγοπρόσωπος χορὸς ὑποστήριξε ἄξια τὸν ἑρμηνευτή. Ὁ Σακρ. Καραντινὸς ἀποδείχθησε ἐδῶ τὴ γραμμὴ τοῦ ἁπλοῦ λόγου κι' ὄχι τοῦ μέλους, ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου ὅπως μᾶς εἶπε στὴν εἰσήγησή του. Ἡ ἀπαγγελία τοῦ χοροῦ ὄγκος ἀπ' τὴν ἐσωτερικὴν ἀναγκαιότητα μ' ἐκφραστικότητα καὶ ζωντάνια.

ΠΕΤΡΟΣ ΡΗΓΑΣ

Κινηματογράφος

"Εσπερος : «*Τὸ πέτρινο λουλούδι*». *Ἔγχρωμο παραμύθι.*

Πρόκειται γιὰ μιὰ νέα κατάκτηση στὴν Κινηματογραφικὴ Τέχνη. Γιὰ πρώτη φορὰ τὸ χρῶμα ἐνιμιουργεῖ τόσο ἔντονη τὴν αἴσθηση στὰ μάτια τοῦ θεατῆ πὼς βλέπει. Τὰ μάτια χαίρονται σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸ φῶς καὶ τὸ χρῶμα. μ' ἕνα τόσο ἀλλοιώτικο τρόπο ποὺ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ περιγράψει.

Δὲν εἶναι ὅπως τὰ ἄλλα ἔγχρωμα φίλμ ποὺ σ'αὐτὰ ἡ τεχνικὴ προσπαθεῖ νὰ ἔχει ὅσο τὸ δυνατὸ λιγώτερο ἐνογλητικὰ χρώματα μὰ ποτὲ σχεδὸν δὲν τὸ καταφέρνει. Ἐδῶ δὲν ἔχουμε ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὰ χρώματα· δὲν ξεχωρίζεις ἀτόφια, τὸ κόκκινο, τὸ κίτρινο, τὸ πράσινο—ὅπως τόσο ὁμορφα πέτυχε ὁ Οὐώλτ Ντίσνεϋ στὴ Χιονάτη· ὀῦτε πάλι τὰ συγχέει τὸ μάτι σου μέσα σὰ θολή κι' ἀντιαισθητική ἀτμόσφαιρα. Μὰ ἔχεις κάτι πάρα πάνω· ἄπειρες ποικιλίες χρωμάτων ποὺ ἀναρμονίζονται καὶ μᾶς δίνουν μιὰν ἀτμόσφαιρα· Τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ παραμυθιοῦ. Τὰ μάτια σου, χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὴν καθαρότητα τῶν πραγμάτων· μοιάζει σὰ νὰ βρίσκεσαι, ἔξω, στὸ δυνατὸ φῶς ἑνὸς βάσους ἢ τοῦ δυαίθριου.

"Αν ἔρθουμε τώρα στὸν μύθο, θὰ δροῦμε μιὰ ἀκόμα πιὸ ἄξια λόγου προσπάθεια. Ὅσο κι' ἂν αὐτὸ ποὺ εἴδαμε εἶναι μιὰ μεγάλη κατάχτηση στὴν τεχνικὴ τῶν ἐγχρώμου φίλμ, ὡστόσο εἶναι κάτι ποὺ ἀργὰ ἢ γρήγορα μπορεῖ νὰ τὸ φτάσουν καὶ ἄλλοι. Ἐνῶ ὁ μύθος, ὁ τρόπος ποὺ εἶνεται τὸ λαϊκὸ αὐτὸ παραμύθι, ἢ πρωτότυπη αὐτὴ δημιουργία, ποὺ στηρίζεται στὴν ἐκμετάλλευση ἀλληθινὰ πολύτιμου λαϊκοῦ θλιτκοῦ ποὺ ὑπάρχει στὴν παράδοση, αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ δὲν φτάνεται. Γιατὶ ἢ ὑπάρχει, καὶ τότε ἔχει μεγάλη σημασία ὁ τρόπος καὶ ἡ τέχνη ποὺ θὰ τὸ δουλέψεις ἢ δὲν ὑπάρχει—καὶ τότε εἶναι ἀνόητο ν' ἀντιγράφεις τὰ ξένα. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔσταξαν αὐτὸ τὸ παραμύθι πίστεψαν πρῶτα ἀπ' ὅλα στὸ λαό τους καὶ μετὰ στὴν τέχνη τους. Καὶ φτάνοντας καὶ τὴ γνώση τους γιὰ τὴν παράδοση στὸ πιὸ μεγάλο σημεῖο, καὶ τὴν τέχνη τους στὸ πιὸ σύγχρονο, μπόρεσαν στὴ σύνθεση καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν, νὰ φτάσουν τὴν ἀληθινὴ δημιουργία. Ἔνα λαό, δὲν μπορεῖς νὰ τὸν ἀγνοεῖς γιατὶ κι' αὐτὸς θὰ σ' ἀγνοήσει· ἂν ζητωθεῖς ὅμως μαζί του τότε μπορεῖς καὶ φτάνεις στὴ δημιουργία καὶ τὴν ὁμορφιά. Τὰ ρεαλιστικὰ καὶ τὰ παραμυθικὰ στοιχεῖα βρίσκονται κ' αὐτὰ χωνεμένα σὲ μιὰ ἀνώτερη σύνθεση· καὶ δὲν εἶναι μόνο κάτι νέο αὐτὸ ποὺ παρουσιάζεται καὶ μὲ βικό του τρόπο στὸ Πέτρινο Λουλούδι. Στὸ παίξιμο, πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλους ὁ Ντανίλα, μπόρεσε νὰ δώσει μὲ τὴν ἔκφραση, τὴν κίνηση καὶ τὸν λόγο του, τὴν ἰδια αὐτὴ ἀνώτερη σύνθεση. Ἡ Μάγισσα εἶχε στιγμὲς ποὺ δὲν ἤταν καὶ πολὺ μάγισσα· ἴσως μάλιστα νὰ φταίει τὸ πρόσωπό της. Ἡ Κάτια, ἀληθινὰ ἀριστουργηματικὴ, ἰδιαίτερα στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ ἔργου.

Ἡ μουσικὴ τοῦ ἔργου, ἄφθαστη σὲ συναισθηματικότητα καὶ χρῶμα· ἢ σκηνὴ στὸ δάσος μὲ τὴ φλογέρα — εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς καλύτερες στὴν ἀπόδοση μουσικοῦ ἤχου καὶ δράσης. Τέτοιες σκηνὲς ὑπάρχουν ἄφθονες στὸ ἔργο, ὅπως ἡ ἀρχὴ τοῦ Παραμυθιοῦ, ὁ γάμος, τὸ ἐργαστήρι, τὸ παλάτι τῆς μάγισσας κάτω ἀπ' τὴ Γῆ, τὸ τέλος τοῦ παραμυθιοῦ· Ἀλληθινὰ ἐδρήματα ὑπάρχουν καὶ στὸν τρόπο ποὺ παίρνεται μιὰ εἰκόνα· λίγο πρὶν φύγει ὁ Ντανίλα τὴν ὥρα τοῦ γάμου του γιὰ νὰ πάει στὴ μάγισσα — τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ, σοῦ δίνει ἀκριβῶς τὴν αἴσθηση πὼς βλέπεις τὸν χορό, σὰ νάσαι ἐκεῖ καὶ τὴν αἴσθηση αὐτὴ τὴ βλέπεις καθαρὰ καὶ στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ σηκώνεται πρῶτος νὰ μιλήσει. Ἕνας ἄλλος τρόπος, ὑπάρχει καὶ στὴ σκηνὴ ὅπου ἡ Κάτια περιμένει τὸν Ντανίλα, στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ ἡ συντροφιὰ ποὺ ἀκούγεται νὰ τραγουδᾶ στὴν ἄλλη ὄχθη, παίρνεται μέσα στὸ νερό — μᾶς δείχνει τὰ εἰδωλά τους ὄχι τοὺς ἰδιους.

Μὰ τὸ πιὸ ἐπαινετικὸ ποὺ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ γιὰ τὸ Πέτρινο Λουλούδι νομίζω πὼς εἶναι αὐτό: πὼς εἶναι ἕνα ἀληθινὸ ποίημα. Ἡ μουσικὴ καὶ τὸ χρῶμα καὶ ὁ λόγος κι' ὅλη ἡ δημιουργικὰ ἀφομοιωμένη παράδοση, ἄθα αὐτὰ εἶναι μέσα. Κι' ἂν ἀληθινὰ φτάνει νὰ μᾶς συγκινεῖ, καὶ νὰ μᾶς δίνει κάτι νέο — αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὅμορφο ὅσο καὶ τέλειο παραμύθι ἑνὸς Λαοῦ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΟΥΑΡΟΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐκπαιδευτικὰ

— Συνεχίζονται ταχτικὰ κάθε Δευτέρα στὴν αἴθουσα τοῦ Συλλόγου τῶν Ἐμπορουπαλλήλων (ὥρα 6 μ. μ.) οἱ συγκεντρώσεις τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου». Τὸ πρῶτο θέμα ποὺ ἀνάπτυξε ὁ γυμνασιάρχης κ. Σταύρου γιὰ τὴ «Γλῶσσα καὶ Παιδεία» ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ πλατύτατη συζήτηση ποὺ ἀπασχόλησε τρεῖς στὴ σειρὰ συγκεντρώσεις τοῦ Ὁμίλου. Ἡ συζήτηση ἦταν πολὺ γόνιμη, γιατὶ ἀκούστηκαν ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις, ποὺ θὰ δημοσιευτοῦν σὲ εἰδικὴ ἀνακοίνωση. Δεύτερο θέμα ποὺ θ' ἀπασχολήσει τὶν ἐπόμενη συγκέντρωση τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου εἶναι «Ἡ Ἐπιστήμη καὶ παιδεία» μὲ εἰσηγητὴ τὸν κ. Στρατῆ Σομερίτη.

— Ἡ ἀναβίωση τῶν συστημάτων τῆς 4ης Αὐγούστου στὴν Παιδεία καὶ ἡ ἀντιγραφὴ ὅλων τῶν μέτρων τῆς δικτατορίας Μεταξᾶ ἐπεκτείνεται σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες. Ἔτσι χωρὶς νὰ ὑπάρχει συγκτικὸς νόμος, ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου ζητεῖ ἀπὸ τοὺς νεοδιοριζομένους ἐκπαιδευτικοὺς ὄχι πιστοποιητικὸ ποινικοῦ μητρῴου, παρὰ πιστοποιητικὸ τῆς Γεν. Ἀσφαλείας, ποὺ νὰ βεβαιώνει ὅτι ἔχουν «ἀνεπίληπτον διαγωγήν», δηλαδὴ πιστοποιητικὸ κοινωνικῶν φρονημάτων». Παρόμοια βεβαίωση ἐζήτησαν καὶ οἱ Παιδαγωγικὲς Ἀκαδημίες ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους ποὺ πήραν μέρος στὶς εἰσαγωγικὲς ἐξετάσεις. Πολλοὶ ὑποψήφιοι ἀποκλείστηκαν, γιατὶ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐξασφαλίσουν τέτοια βεβαίωση.

— Κατὰ δεκάδες ἐξακολουθοῦν οἱ ἐκτοπίσεις τῶν δασκάλων ἀπὸ τὶς περιφέρειες Ἐθέσσας, Βέροιας Θεσσαλονίκης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς κ. ἄ. Ἐκτοπίζονται ἀκόμα καὶ ἀναπληρωτὲς ἐπιθεωρητῶν δημοτικῶν σχολείων. Ὁσοι ἐκτοπίζονται, ἀπολύονται ἀπὸ τὴ θέση τους, ὅπως ἀπολύονται «ἐπὶ ἐγκαταλείψει θέσεως» καὶ ἀρκετοὶ δασκάλοι ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ καταφύγουν στὶς πόλεις γιὰ λόγους ἀσφαλείας. Φαίνεται ὅτι καὶ τὸ ψήφισμα γιὰ τὴν «ἐξυγίανση τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν» δὲν ἱκανοποιεῖ τὴν Κυβέρνηση, γιατὶ οἱ ἐπιτροπὲς ποὺ ὁρίστηκαν δὲ στέφουν νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνη μιᾶς κομματικῆς ἐκκαθάρισης. Γ' αὐτὸ ὑποβλήθηκε στὴ Βουλὴ ἡ γνωστὴ τροποποίηση, ποὺ δίνει τὸ δικαίωμα στοὺς Ὑπουργοὺς νὰ «ἐκκαθαρίζουν» μόνοι τους ὅσους θέλουν καὶ χωρὶς γνωμοδότηση τῶν ἐπιτροπῶν.

— Ἄλλο μέτρο τῆς 4ης Αὐγούστου ποὺ ξαναζεῖ στὴν Παιδεία εἶναι ὁ διορισμὸς ἐπιθεωρητῶν τῆς Δημοτικῆς χωρὶς διαγωνισμὸ καὶ χωρὶς καμιὰν ἐγγύηση γιὰ τὴ μόρφωση, τὸ ἤθος καὶ τὴν ἱκανότητα. Μοναδικὸ κριτήριο τῶν ὑποψηφίων γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶναι ἡ κομματικὴ προσήλωση. Τὸ μέτρο αὐτό, ὅπως καὶ τόσα ἄλλα ἀναλαμβάνονται πρὸς ζημία τῆς Δημοτικῆς Παιδείας, προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτηση τῶν δασκάλων. Πολλὲς διαμαυρυίες ἀκούονται ἀπὸ τοὺς δασκάλους ποὺ παραπονοῦνται γιὰ τὴν ἀδιαφορία ποὺ δείχνει ἡ Διδασκαλικὴ Ὁμοσπονδία. Συγκεκριμένα παραπονοῦνται, γιατὶ ἡ Διδασκαλικὴ Ὁμοσπονδία ὁρισμένα ἀπὸ τὰ ἀιρεσιακὰ τὰ ὑποβηθεῖ καὶ ἄλλα τὰ ἀνέχεται. Δὲν καλεῖ τὸν κλάδο ν' ἀντιταχεῖ στὴν ἐξάθρωση τῆς Παιδείας καὶ ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ὅρων τῆς ζωῆς τοῦ. Ἀντίθετα τὸν παρακινεῖ στὴν ἐπαιτεία μὲ θεατὸ τὸν παρακινεῖ στὴν ἐπαιτεία μὲ θεατὴ σύσταση νὰ ζητιανέψουν οἱ Ἕλληνες δασκάλοι ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς.

Θεατρικὰ

— Τὸ «Θέατρο Τέχνης» ἀνέβασε τὴν κωμῳδία τοῦ Μπέρναρ Σῶ τὸ «Ἐπάγγελμα τῆς κυρίας Γουῶρεν» ποὺ θὰ παίζεται σὲ ἀπογευματινὲς παραστάσεις ὅπως κι' ὁ «Γυάλινος Κόσμος». Στὸ ἔργο τοῦ Σῶ προταγωνιστοῦν οἱ Λώρη, Μεταξᾶ, Φωτόπουλος, Σπ. Μουσούρης, Διαμαντόπουλος καὶ Τζόνιας. Ἐπίσης πολὺ γρήγορα θὰ εἶναι ἔτοιμο τὸ ἀπ' τὸ θίασο τὸ γνωστὸ ἔργο τοῦ Ὀ Νὶλ «Πόθοι κάτω ἀπὸ τὶς λεῦκες».

— Ξανάρχισε πάλι ἡ κίνηση τῶν "Ἀγγλων γιὰ τὴν ἐξεύρεση στέγης γιὰ τὴν «Ψυχαγωγία τοῦ Βρετανικοῦ Στρατιώτη». Ὁ θεατρικὸς κόσμος φοβᾶται μήπως μὲ τὶς δελεαστικὲς τους προτάσεις βροῦνε θέατρο κ' ἔτσι μείνουν κι' ἄλλοι ἠθοποιοὶ χωρὶς δουλειά.

— Τὸ Ἐθνικὸ θέατρο μετὰ τὴν κωμῳδία τοῦ Σαίξπηρ «Πολὺ φασαρία γιὰ τὸ τίποτα» θ' ἀνεβάσει τὸ ἔργο τοῦ Βίκτωρ Οὐγκὼ «Ρουῖ Μπλάς». Θὰ πρωταγωνιστήσουν οἱ Κατράκης καὶ Κωτσόπουλος.

— Τὸ συγκρότημα τοῦ θεάτρου «Παλαιὼάνου» ἔκλεισε συμβόλαιο μὲ τὸν ἐπιθεωρησιογράφο Εὐαγγελίδη γιὰ τὸ ἔργο ποὺ θὰ ἀκολουθήσει μετὰ τὶς «Εὐθυμες περιπέτειες»

— Ὁ δῆμος Πύργου πρόκειται σὲ λίγον καιρὸ νὰ βγάλει σὲ πλειστηριασμὸ τὸ Δημοτικὸ του θέατρο. Δὲν θὰ μποροῦσε τὸ Σωματεῖο ἠθοποιῶν σὲ συνεννόηση μὲ τὸ Ταμεῖο ἐργασίας νὰ πάνουν αὐτὸ τὸ θέατρο. Θὰ μποροῦσαν νὰ ἐξυπηρετηθοῦν ἔτσι πάνω ἀπὸ εἴκοσι ἄνεργοι ἠθοποιοί.

— Λέγεται πὼς στὶς ἀρχὲς τοῦ 1947 θὰ γίνει στὴ Νέα Ὑόρκη ἕνα παγκόσμιο θεατρικὸ συνέδριο.

— Οἱ συνταξιοῦχοι ἠθοποιοὶ βρίσκονται σὲ ἀπόγνωση. Ποῦ εἶναι λοιπὸν οἱ ὑποσχέσεις τοῦ προέδρου στὴν τελευταία γενικὴ συνέλευση ;

— Μὲ ἀγανάχτηση δέχτηκε ὁ θεατρικὸς κόσμος καὶ τὴν τρίτη κατὰ σειρὰ ἀναβολὴ τῆς γενικῆς συνέλευσης τῶν ἠθοποιῶν. Ἡ διοίκηση τοῦ σωματείου μὲ τὴν πρόφαση ὅτι τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ γιντάνε τὸ μνημόσυνο τῶν «Ἐθνικοφρόνων» τὴν ἀνέβαλε πάλι.

Φαίνεται ὅτι ἀποφεύγει νὰ δώσει λόγο μιὰ κ' ἔδειξε τέτοια ἐγκληματικὴ ἀδράνεια σ' ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα τῶν ἠθοποιῶν.

—Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς χειμερινῆς θεατρικῆς περιόδου ἡ γνωστὴ καλλιτέχνιδα Κα Ἀλέκα Παΐζη συγκρότησε δραματικὸ θίασο μὲ τοὺς ἠθοποιοὺς Δῆμο Σταρένιο, Τίτο Βανδῆ, Γ. Δῆμο, Γ. Χαλκιόπουλο, Κ. Ντίνο, Καίτη Ἀσπρέα, Μίνα Σταρένιου κ.λ.π.

Στὸ δραματολόγιο τοῦ θιάσου περιλαμβάνονται ἡ "Αννα Κρίστι τοῦ Ὀ' Νὶλ, Ἀδελφοὶ Καραμάζωφ τοῦ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Ἐαυτούλης μου κι' ὁ Φὸν Δημητράκης τοῦ Ψαθᾶ, Ἀν δοῦν λέγεις θὰ φᾶς τοῦ Τσεκούρα, τὸ Μπλὸκ Σ τοῦ Βενέζη κ. ἄ.

Ὁ Θίασος, ἀφοῦ περιόδευσε τὶς κυριότερες πόλεις τῆς Ἀν. Μακεδονίας καὶ Θράκης δίνει τώρα μ' ἐπιτυχία τὶς παραστάσεις του στὴ Μυτιλήνη.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Φυλακὲς Μεσολογγιοῦ, 6 - 12 - 1946

Ἀγαπητὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα»,

Ἐγκύκλιος ἐπισκέπτης μου μὲ πληροφόρησε σήμερα πὼς τοῦ εἶπανε, ὅτι σὲ μιὰ πρωϊνὴ ἐφημερίδα, γράφει γιὰ μένα κακὰ λόγια ὁ κ. Ν. Προεστόπουλος.

Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ παρακολουθῶ τὸν τύπο, γιατὶ ἀπαγορεύεται στὴ φυλακή. Ἔτσι δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τὸ δημοσίευμα.

Τὸ μόνο ποὺ θὰ εἶχα ν' ἀπαντήσω, ἀπὸ ὧν ποὺ βρίσκομαι, εἶναι πὼς ὁ κ. Προεστόπουλος ἔχει αὐτὴ τὴν κακὴ συνήθεια: Νὰ κακολογᾶ ὅταν εἶμαι φυλακὴ καὶ μόλις βγῶ νὰ μὲ ὑποδέχεται μὲ ὅσα ὅσα ποὺ ἔχουν τοῦτες τὶς ἀφιερώσεις :

«Στὸ μεγάλο μου φίλο καὶ τὸν ἀμάλαγον ἀγωνιστὴ Θ. Κορνάρο κ. τ. λ.—

Ν. Προεστόπουλος».

Αὐτὴ νομίζω εἶναι—ἀκριβῶς—μιὰ ἀφιέρωση ποὺ μοῦ ἔχει κάνει σὲ ἀπομιμὴ μεταφραστική του ἐργασία, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή μου ἀπὸ τὸ Χαϊδάρι.

Ἂν χρειάζεται, ζητήσετε τὸ βιβλίο ἀπὸ τὸ σπίτι μου. Πάντα πρέπει κανεὶς νὰ μὴν ἐμπιστεύεται εὔκολα τὴ μνήμη του, προχειμένου νὰ θίξει ἀνθρώπους. Τίποτ' ἄλλο, γιὰ τὴν ὥρα, παρὰ θερμὰ εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία.

ΘΕΜΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Υ.Γ. Λυποῦμαι πολὺ ποὺ βρίσκομαι στὴν δυσάρεστη θέση, γιὰ πρώτη φορὰ στὴ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας μου σὰ στὴ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας μου στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, νὰ ἀπαντήσω σὲ ἐπικριτές μου. Τὸ κάνω σήμερα γιατὶ ἔχω τὴν ἰδέα πὼς κάτι ἄλλο πάει νὰ κάνει, μέσῳ ἐμοῦ.

•

Ἀθήνα 12 - 12 - 46

Ἀγαπητὰ «Ἐλεύθερα Γράμματα»

Στὴν περασμένη κριτική του γιὰ τὸ ζωγράφο Χατζηκυριάκο - Γκίκα, ὁ φίλτατος Σ. Βασιλείου λέει πὼς πηγαίζουμε δύσπιστα τὶς μεγάλες πόρτες (γράφε: Βρετανικοῦ Συμβουλίου) γιατὶ εἴμαστε δύστροποι «ἐπαρχιῶτες».

Νομίζω πὼς ἡ ἔκφραση δὲ εἶναι σωστή. Οἱ "Ἕλληνες δὲν ξέρουν στὸν τόπο τους «μεγάλες πόρτες». Ξένες πόρτες ξέρουν οἱ ρωμιοὶ καὶ γ' αὐτὲς ἢ πεῖρα τοὺς δίδαξε νὰ εἶναι πράγματι δύσπιστοι. Ν. Π.

ΔΥΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

Ἐκκυκλοφόρησε σὲ κομψὴ καὶ καλοτυπωμένη ἔκδοση Λαογραφικὸς ἡμερολόγιο τοῦ 1947 μὲ ὡραῖες καὶ πρωτότυπες ξυλογραφίες τοῦ ζωγράφου Σπύρου Βασιλείου καὶ μὲ παροιμίες καὶ παραδόσεις δοσμένες ἀπὸ τὸν Δημ. Σ. Λουκάτο. Τὸ «Καλαντάρι», γραμμένο στὴ γλῶσσα τῆς νεοελληνικῆς συνήθειας καὶ γεμάτο πρωτότυπες καὶ πανέλληνιες παροιμίες τῶν μηνῶν, εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὴ σύνθεση πάνω σὲ λαϊκὰ μοτίβα. Ἰδιαίτερα οἱ ξυλογραφίες τοῦ Βασιλείου, προσαρμοσμένες στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς λαϊκῆς μας παράδοσης, στολίζουν παραστατικὰ τὶς σελίδες του—ἔξαιρετικὴ εἶναι ἡ ἔμπνευση ἀπὸ τὸν μῆνα — τὴν ὥρα τοῦ χοροῦ, σοῦ δίνει ἀκριβῶς τὴν αἴσθηση πὼς βλέπεις τὸν χορό, σὰ νάσαι ἐκεῖ καὶ τὴν αἴσθηση αὐτὴ τὴ βλέπεις καθαρὰ καὶ στὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ σηκώνεται πρῶτος νὰ μιλήσει. Ἕνας ἄλλος τρόπος, ὑπάρχει καὶ στὴ σκηνὴ ὅπου ἡ Κάτια περιμένει τὸν Ντανίλα, στὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ ἡ συντροφιὰ ποὺ ἀκούγεται νὰ τραγουδᾶ στὴν ἄλλη ὄχθη, παίρνεται μέσα στὸ νερό — μᾶς δείχνει τὰ εἰδωλά τους ὄχι τοὺς ἰδιους.

Μὰ τὸ πιὸ ἐπαινετικὸ ποὺ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πεῖ γιὰ τὸ Πέτρινο Λουλούδι νομίζω πὼς εἶναι αὐτό: πὼς εἶναι ἕνα ἀληθινὸ ποίημα. Ἡ μουσικὴ καὶ τὸ χρῶμα καὶ ὁ λόγος κι' ὅλη ἡ δημιουργικὰ ἀφομοιωμένη παράδοση, ἄθα αὐτὰ εἶναι μέσα. Κι' ἂν ἀληθινὰ φτάνει νὰ μᾶς συγκινεῖ, καὶ νὰ μᾶς δίνει κάτι νέο — αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ὅμορφο ὅσο καὶ τέλειο παραμύθι ἑνὸς Λαοῦ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΟΥΑΡΟΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΝΙΚΑΙΑΣ

Τὴν Κυριακὴ 1 Δεκεμβρίου «ὁ Φιλολογικὸς σύλλογος Νικαίας» συνεχίζοντας τὸ ἐκπολιτιστικὸ ἔργο του, ἔδωσε τὸ Γ' Λογοτεχνικὸ προϊόν.

Στὴν ἀρχὴ μήλησε ὁ πρόεδρος κ. Π. Καπλανίδης. Ἔπειτα ὁ ἠθοποιὸς Γ. Μετσόλης μίλησε γενικὰ γιὰ τὸ Δημοτικὸ τραγούδι, γιὰ τὸ Δ. Σολωμό, γιὰ τὸν Κ. Παλαμᾶ, τὸν Κ. Καβάφη, ποὺ συμπεριελάμβανε τὸ πρόγραμμα, καὶ τὴν ἐπιμασία τῶν σοβαρῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Συλλόγου.

Ἔλαβαν μέρος, μὲ εἰσηγήσεις ἀρκετὰ κατατοπιστικὲς γιὰ τὸ κοινό, οἱ λογοτέχνες: Μ. Ἀνγίζος, Σ. Γεράνης, Ν. Χιονίδης καὶ ἀναγνῶσαν οἱ καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου Γ. Μπινάρης, Ν. Τζόγιας, Δ. Σκέλας, Φ. Γεννατᾶς, ἡ καλλιτέχνης τοῦ θιάσου Κοτοπούλη Κ. Παναγιώτου, ἡ Δ. Παϊτατζῆ, καὶ τραγούδησε ὁ κ. Μ. Καπετανάκης ('Εθνικὴ Ἀυρ Σκηνή).

Στὸ Γ' Λογοτεχνικὸ προϊὸν παρευρέθηκαν καὶ Ἀθηναῖοι διανοούμενοι, Λογοτέχνες ὅπως ὁ κ. Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλος, ὁ κ. Πέτρος Χάρης, καὶ ἄλλοι ποὺ μίλησαν μ' ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν εὐγενικὴ αὐτὴ προσπάθεια τοῦ «Φ.Σ.Ν.» καὶ γιὰ τὸ μεγάλο ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ γιὰ τὰ πνευματικὰ μας ζητήματα.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Παρακαλοῦμε νὰ γίνουν οἱ πιὸ κάτω διορθώσεις στὸ ἄρθρο τοῦ Δ. Παυλίδη ποὺ δημοσίευμα στὸ προηγούμενο φύλλο.

Στήλη β' στιχ. 10 ἀντὶ ἀνασυνθέτη, νὰ διαβαστεῖ, ἀνασυνθέτες· καὶ στήλη δ' στιχ. 9 ἀπὸ κάτω, ἀντὶ ἀντιλογικό, νὰ διαβαστεῖ, ὀντολογικό.

Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες

Ἡ Νέα Οἰκονομία : *Μηνιαία οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπιθεώρηση. Ἰδρυτὴς Ἄγγ. Ἀγγελόπουλος, Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1946, ἀρ. 2, τιμὴ δρ. 1.200. Περιέχει ἄρθρο τοῦ Ἄ. Ἀγγελόπουλου «Ὁ κίνδυνος τοῦ πληθωρισμοῦ», μελέτη τοῦ Χρ. Στρατούλη «Τὸ ἰδιωτικὸ εἰσαγωγικὸ μας ἐμπόριο», τὴν «Πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας» καθὼς καὶ ἄλλα γενικὰ ἄρθρα κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ περιεχομένου.*

Κομμουνιστικὴ ἐπιθεώρηση : *Ἀθήνα Δεκέμβριος 1946, ἀριθμ. 12, τιμὴ δρχ. 600. Σημειώνουμε τὸ κύριο ἄρθρο, «ὁ Δεκέμβρης καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐγκαινία». Ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὸ τέλος τοῦ ἄρθρου τοῦ Θ. Ἀυκίδη «Μερικὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὸ μάθημα ἱστορίας τοῦ Κ.Κ.Ε.» ὅπου παραθέτονται ἀρκετὰ γράμματα μελλοθανάτων τοῦ Χαϊδαριοῦ κ.ἄ., ἡ μελέτη τοῦ Χρ. Φερσεκίδη «Καλλικράτης, ὁ πρόδρομος τῶν σημερινῶν Γραικύλων» ὅπου γίνεται παράθεση κειμένων τοῦ Καλλικράτη σὲ ἀναλογία μὲ ἐκεῖνα τοῦ Γ. Παπανδρέου κατὰ τὴν δραματικὴ περίοδο τῆς ἀπελευθέρωσης, καθὼς κ' ἡ μελέτη τοῦ Χ. Θαλῆ «Νεοελληνικὴ ἀναγέννηση».*

Μόρφωση : *Ἀθήνα 25 Νοεμβρίου 1946, ἀριθμ. 1, τιμὴ δρχ. 600. Περιέχει ἄρθρο τοῦ Σ. Ἰβάνωφ «Ὁ ρόλος τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων μετὰ τὸν β' παγκόσμιο πόλεμο», μελέτες τοῦ Α. Λιάπιν «Γιὰ τὸ βαθμιαῖο πέρασμα ἀπὸ τὸν σοσιαλισμὸ στὸν κομμουνισμὸ», τοῦ Μ. Ὀμελιανόφσκυ «Ἡ πάλη τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἰδεαλισμοῦ στὴ σύγχρονη φυσικὴ» καὶ τοῦ Π. Βισίνσκυ «Μιὰ ἐπιστημονικὴ ἐργασία γιὰ τὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας».*

Γράμματα : *Ἀθήνα Νοέμβριος 1946, ἀριθμ. 11, τιμὴ δρχ. 1.500. Σημειώνουμε τὴ μελέτη τοῦ Δ. Κουκούλα «Γουλιέλμος Μύλλερ, ὁ ψάλτης τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας», ποίημα τοῦ

ἐλεύθερα Γράμματα

ΧΡΟΝΙΚΑ

Κατηγορητήριο.

Στὸν ἡμερήσιο τύπο δημοσιεύτηκε ἕνα ὑπόμνημα. Τὸ συνέταξε ὁ ξεχωριστὸς λογοτέχνης καὶ ἄνθρωπος Θέμος Κορνάρος μέσα στὶς φυλακὲς τοῦ Μεσολλογιοῦ καὶ τὸ ἀπευθύνει στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὴν Ἕνωση Συντακτῶν, στὸν Σύνδεσμο Περιοδικοῦ Τύπου, Σύνδεσμο Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, Ἰατρικὸ Σύλλογο, Δικηγορικὸ Σύλλογο καὶ τὴν Ἑταιρεία Προστασίας τῶν Ζώων.

Στὸ ὑπόμνημά του αὐτὸ ἀναφέρει τὴν τραγικὴ περίπτωση 24 «συμμοριτῶν», ποὺ «πιάστηκαν ὅλοι στὰ σπίτια τους». Τὰ μαρτύρια ποὺ ὑποβλήθηκαν, εἶναι τόσο φριχτά, ποὺ ξεπερνοῦν τὴν πιὸ κολασμένη φαντασία. Γράφει:

«Ἐκεῖνο ποὺ βλέπω εἶναι: Σώματα καμμένα μὲ πετρέλαιο κατακόκκινα μάτια ἀπὸ χτυπήματα στὸ κεφάλι, μελανιασμένα πρόσωπα ἀπὸ γροθιές, πολτοποιημένα κορμιὰ ἀπὸ βασανιστήρια, πόδια ποὺ δὲν ξεχωρίζεις ἂν ἔχουν δάχτυλα καθὼς εἶναι πρισμένα καί, τὸ χειρότερο, σαλεμένα μυαλὰ καὶ ὁλονύχτια μουγκρίσματα καὶ παραμιλητὰ ἀσυνάρτητα τρελλῶν.

Καὶ τελειώνει:

Κύριοι,

Στ' ὄνομα τοῦ πολιτισμοῦ σᾶς ἐξορκίζω νὰ ἐνδιαφερθεῖται γιὰ τὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν ποὺ ζοῦνε στὴν κόλαση τούτη τοῦ τόπου μας.

Στὴ συνείδησή σας ἐμπιστεύομαι τὴν προστασία τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τῆς χώρας μας.

Στὴν προστασία σας παραδίδω τὴ ζωὴ τῶν πολιτῶν αὐτῆς τῆς χώρας, ποὺ τὴν ἔχει κατακλύσει πιὰ ἡ ζούγκλα.

Ἀφήσετε τὶς διαφορὲς ποὺ σᾶς χωρίζουν καὶ ἀποφασίσετε νὰ ἀσκήσετε τὰ καθήκοντά σας γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πατρίδας, τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀλήθειας.

Εἴστε σὲ θέση νὰ τὸ πετύχετε αὐτὸ τὸ μεγάλο ἔργο. Μὰ ἂν δὲ θελήσετε, εἰδοποιήσετε τουλάχιστο τὴν Ἑταιρεία Προστασίας τῶν Ζώων νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅσο τουλάχιστο ἐνδιαφέρεται γιὰ ἕνα σκύλο. Γιατὶ ἐγώ, ἀπὸ μιὰ φυλακή, δὲ μπορῶ νὰ βοηθήσω περισσότερο.

Ἡ ἔκκληση αὐτὴ ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴ φυλακὴ στέκεται ἕνα ἀμείλιχτο κατηγορητήριο γιὰ τὸν πολιτισμό μας καὶ γεννᾶ μεγάλες ὑποχρεώσεις γιὰ ὅλους τοὺς διανοούμενους τοῦ τόπου μας, σ' ὅποια παράταξη κι' ἂν ἀνήκουν, ἢ ὅποια θέση κι' ἂν κατέχουν. Ἂν δὲ θένε τὸ αὔριο νὰ τοὺς καταδικάσει γιὰ νεκροθάφτες κάθε ἔννοιας πολιτισμοῦ, πρέπει νὰ μιλήσουν, πρέπει νὰ κινηθοῦν γιὰ νὰ λυτρωθεῖ ὁ τόπος μας ἀπὸ τὴν ἐφιαλτικὴ σημερινὴ κόλαση ποὺ ζοῦμε.

Ἐφιάλτες.

Ὁ «βιβλιογράφος» κ. Φουσάρας διαθέτει εἰδικὴ στήλη στὴ Ν. Ἑστία γιὰ νὰ πληροφορεῖ τὸ κοινό του γιὰ τὰ Νέα Βιβλία. Γράφει λοιπὸν στὸ τεύχος 465, 15)11)46 σελ. 1209 «17.—Γιάννης Ρίτσος, Ἐπιτάφιος. Ἀθήνα. Ἔκδοση «Ριζοσπάστη» 1936 80 σελ. 18 χωρὶς ἀρίθμηση. Τὸ μοιρολόγι μιᾶς μάννας ἐλασίτη τοῦ Βουνοῦ στὸν τάφο τοῦ παιδιοῦ της». Ἡ «ἐνημερότης» τοῦ βιβλιογράφου φαίνεται ἀπὸ τὴ σωστὴ χρονολογία τῆς ἐκδόσεως τοῦ Ἐπιταφίου, ἐμπνευσμένου ἀπὸ τὶς αἱματηρὲς σκηνὲς τῆς καπνεργατικῆς ἀπεργίας τῆς Θεσσαλονίκης. Γιὰ τὸν ὑπότιτλο ὅμως τοῦ σημειώματος τί νὰ ποῦμε;

Κάνει ὁ κ. Φουσάρας, ἐπιστημονικὴ δουλειὰ ὅταν λέει ὅτι ὑπῆρχαν ἐλασίτες στὰ 1935, κάνει πολιτική, ἢ βλέπει ἐφιάλτες;

«Θρυλλικὴ» ἐλευθερία

Ὁ Ἄλκης Θρῦλος ἐξακολουθεῖ ν' ἀναδεύει τοὺς ἀραχνιασμένους του στοχασμοὺς ἀπὸ τὶς στῆλες τοῦ «Ἑλλ. Αἵματος». Στὸ φύλλο τῆς 1)12 προσπαθεῖ νὰ μᾶς πείσει πὼς ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὁ τόπος ὅπου οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ οἱ συγγραφεῖς μποροῦν νὰ ἐκφράζουν τοὺς στοχασμούς τους.

Μόνον κοντοφθαλμία, ἀμνησία καὶ πολιτικὴ τῆς κακῆς ὥρας μποροῦν νὰ συγγροτήσουν τέτιο συλλογισμό. Νὰ τῆς θυμίσουμε τὶς δεκάδες ἐκπαιδευτικῶν ποὺ βρίσκονται στὴν ἐξορία; Τοὺς 17 καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου; Τὴ θανατικὴ καταδίκη τοῦ νέου ποιητῆ Φ. Ἀστέρη; Νὰ τὶς θυμήσουμε πὼς μόλις βγῆκε ὁ Χάγερ Μπουφίδης ἀπὸ τὴ φυλακὴ ὅπου βρίσκεται ὁ Θ. Κορθάρος; Κι' ἄλλους ἂν μποροῦσε ἡ Ἑλλάδα τοῦ Ἄλκη Θρύλλου νὰ τοὺς εἶχε φυλακή, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ!

Τὸ ἐπιμύθιο.

Οἱ ἐκτελεσμένοι τοῦ Χαϊδαριοῦ...«ἤτανε στὴν πραγματικότητα ἀκραιφνεῖς ἐθνικόφρονες, γιατὶ κ' οἱ Γερμανοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἤθελαν νὰ ξεκάνουν κι' ὄχι Κομμουνιστὲς» γράφει ὁ Ν. Προεστόπουλος στὸ «Ἑλληνικὸν αἷμα» τῆς 1ης Δεκ. 1946.

Νὰ λοιπὸν ποὺ τώρα ἐξηγεῖται γιατὶ ὁ Ν. Προεστόπουλος παρίστανε στὴν κατοχὴ τὸν ἀκραιφνὴ κομμουνιστή.

Συνάντηση τεράτων.

Ὁ ραδιοσταθμὸς Ἀθηνῶν στὶς 23 καὶ 14' τῆς περασμένης Πέμπτης μετάδωσε τὴν ἀκόλουθη εἴδηση: «Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Πέτρος τῆς Γιογκοσλαβίας ἀφήχθη εἰς Μονακὸ πρὸς συνάντησιν τοῦ δεκαεπταετοῦς υἱοῦ του».

Τώρα ἐπειδὴ τέλος πάντων ξέρουμε πὼς ὁ Πέτρος Καραγιώργεβιτς δὲν εἶναι παραπάνω ἀπὸ 23 - 24 χρονῶν, ἡ εἴδηση αὐτὴ ἀποχτᾶ ξεχωριστὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον.

Τὴν ἀλήθεια της μποροῦν νὰ τὴν βεβαιώσουν ὅλοι ὅσοι ἀκοῦν καὶ πιστεύουν τὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ Ἀθηνῶν.

Χριστιανικὴ ἀρετή.

Πόσοι ἀπὸ τοὺς 170 ποὺ ὑπόγραψαν τὴ «δήλωση» τοῦ περιοδικοῦ «Ἀκτῖνες» μποροῦν νὰ ὑποστηρίξουν πὼς εἶναι κάτοχοι τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, καὶ εὐαγγελίζονται; Παίρνουμε στὴν τύχη μιὰ περίπτωση, ποὺ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ χειρότερη, τὸν κ. Δ. Ζακυθηνό. Ὅταν γύρισε ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ φρόντισε νὰ παραγκωνίσει ἀπὸ τὴ διεύθυνση τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους τὸν σεβαστὸ ἱστοριοδίφη καὶ λογοτέχνη Γιάννη Βλαχογιάννη, ποὺ εἶχε κάνει ἔργο τῆς ζωῆς του τὴ διάσωση, τὴ συγκέντρωση, τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν ἔκδοση τῶν ἀρχείων τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Ρωτᾶμε: Αὐτὸ λέγεται χριστιανικὴ ἠθική;

Τὸ ἴδιο ρώτημα, γιὰ παρόμοιους ἢ χειρότερους λόγους, θὰ μπορούσαμε ν' ἀποτείνουμε, σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς 170. Τὴν ἀληθινὴ χριστιανικὴ ἀρετὴ δὲν τὴν ἀποχτᾶ κανεὶς βάζοντας τὴν ὑπογραφή του κάτω ἀπὸ ἕνα κείμενο, μὰ μὲ τὴν ἔμπραχτη ἀνιδιοτέλεια καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον του. Μὲ θυσίες γιὰ ὅσους κατατρέχονται, ἀδικοῦνται καὶ πεινοῦν.

Ἀπίστευτο!

Τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ φύλλο μας τυπώνεται μᾶς πληροφόρησαν, πὼς στὸν «Πειραϊκὸ Σύνδεσμο» ἐπρόκειτο τὴν Πέμπτη ν' ἀπαγγελθεῖ ἀπὸ τὸν ἠθοποιὸ Καροῦσο ὁ «Χριστὸς στὴ Ρώμη» τοῦ Σικελιανοῦ μὲ εἰσήγηση τοῦ Σωκράτη Καραντινοῦ. Τὰ εἰσιτήρια εἶχαν προπουληθεῖ κι' ὁ κόσμος ποὺ πῆγε γιὰ ν' ἀκούσει τὸ ὡραῖο αὐτὸ ἔργο τοῦ μεγάλου μας ποιητὴ βρῆκε κλειστὲς τὶς πόρτες τῆς αἴθουσας καὶ τὴν ἀγγελία: «Ἀπηγορεύθη παρὰ τῆς Ἀστυνομίας».

Τὸ γεγονὸς αὐτὸ εἶναι τόσο καταπληχτικό, ποὺ καταντᾶ ἀπίστευτο. Εἶναι φανερό, πὼς καταργοῦνται πιὰ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης καὶ τὸ πνεῦμα ἀντικρύζει στὸν τόπο μας, μιὰ ἀπὸ τῆς μεγαλύτερες καὶ πιὸ σκοτεινὲς δοκιμασίες ἀπ' ὅσες γνώρισε ὡς τώρα.

Οἱ διανοούμενοι κ' οἱ λογοτέχνες ἔχουν ὑποχρέωση νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὸ νέο αὐτὸ διωγμὸ ποὺ ὑφίνταται στὸ πρόσωπο τοῦ ποιητῆ Ἀγγέλου Σικελιανοῦ, καὶ ποὺ ἡ συνέχειά του ὅπως εἶναι φυσικὸ θὰ προεκταθεῖ σὲ λίγο καὶ στὶς δικές τους δημιουργίες.

Πρέπει νὰ ἀντιληφθεῖ ἡ Κυβέρνηση ὅτι οἱ πνευματικὲς δημιουργίες τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων δὲν μπορεῖ νὰ βρίσκονται στὴ διάκριση τῶν ἀστυνομικῶν διαταγῶν.

Σχέδιο τοῦ Γιουγκοσλαύου Δ. ΑΝΔΡΕΓΙΕΒΙΓΣ ΚΟΕΝ: «Φροντίδα γιὰ τοὺς παρτιζάνους»